

8.12.2020

Utbildningspolitisk redogörelse

UTKAST

xxxministeriön julkaisuja xx/201x

Undervisnings- och kulturministeriet 2020

[Napsauta ja kirjoita ministeriön nimi.](#)

ISBN PDF: [Napsauta ja kirjoita ISBN PDF-koodi.](#)

Kuvat: [Napsauta ja kirjoita kuvaajan nimi. Jos useita, paina nimen jälkeen Shift + Enter.](#)

Taitto: [Napsauta ja kirjoita taittajan nimi. Jos useita, paina nimen jälkeen Shift + Enter.](#)

Helsinki [Napsauta ja kirjoita vuosi.](#)

Innehåll

1	Syftet med redogörelsen, utgångspunkterna och processen för utarbetande	6
2	Vision/mål – utbildning och forskning mot 2040-talet.....	11
3	Mål och åtgärder inom utbildning och forskning.....	13
3.1	Småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning	16
3.2	Andra stadiet	23
3.3	Högskolor	30
3.4	Vetenskap och vetenskaplig information.....	36
3.5	Fritt bildningsarbete.....	39
3.6	Kontinuerligt lärande – lärande under yrkeskarriären	42
3.7	Undervisnings- och handledningspersonal och övrig personal	43
3.8	Konst- och kulturförstran och -undervisning och grundläggande konstundervisning	47
3.9	Studiestöd	50
3.10	Utbildning på svenska: situation, mål och åtgärder.....	53
3.11	Lärande och studievägar för personer med invandrabakgrund.....	55
4	Situationsbild och centrala förändringsfaktorer för utbildnings- och forskningssystemet.....	58
	Källor	85

TILL LÄSAREN

Napsauta ja kirjoita teksti. Paina kappaleen lopussa Enter.

Napsauta ja kirjoita Allekirjoittajan nimi.

Napsauta ja kirjoita julkaisukuukausi ja -vuosi, esim. Huhtikuu 2018

1 Syftet med redogörelsen, utgångspunkterna och processen för utarbetande

Betydelsen av utbildning och forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet för främjande av ekonomisk och social välfärd är internationellt erkänd. Höga förväntningar ställs på möjligheterna att genom utbildning lösa samhällliga problem och förbättra människornas liv. På samma sätt förväntas vetenskapen och forskningen lösa såväl problem relaterade till människornas vardag och välfärd som stora globala problem.

Också i Finland råder det bred konsensus om att högklassig utbildning, vetenskap samt forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet (FUI) har bidragit till välfärden och framgången i Finland och för finländarna i internationella jämförelser. Finland är bland annat världens mest stabila, det friaste, tryggaste och lyckligaste landet i världen och Finland har mest humankapital i världen. Genom utbildning och forskning har det skapats och kommer det att skapas en bildningsgrund som stärker och förnyar samhället. Bildning omfattar såväl kunskapsmässiga, etiska som demokratiska aspekter. Bildning skapar förutsättningar för välfärd, medborgarsamhälle, delaktighet och förtroende. Lärande och forskning är en väsentlig del av mänskligheten och i sig värdefulla komponenter i ett meningsfullt liv. Utbildning och vetenskap skapar också ekonomisk välfärd och tillväxt.

Den gynnsamma utvecklingen kan emellertid inte fortsätta utan arbete, betydande ekonomiska satsningar och förnyelse av verksamhetssätt och strukturer. Prestationsförmågan och konkurrenskraften i vårt utbildnings- och FUI-system i den internationella verksamhetsmiljön måste säkerställas för att barnens, ungdomarnas och hela befolkningens rätt till bildning och deras välbefinnande kan tryggas. För att den höga kvaliteten och genomslagskraften också ska bestå framöver förutsätts vilja, tillräckliga resurser och kompetens i all verksamhet från utbildningspolitiskt beslutsfattande till praktiskt fostrings-, undervisnings- och FUI-arbete.

Inom ramen för redogörelsen stakar statsrådet ut riktlinjerna för utveckling av utbildningen och forskningen på så sätt att de tjänar Finland, finländarna och mänskligheten på ett högklassigt och genomslagskraftigt sätt. I redogörelsen presenteras visionen för utbildning och forskning fram till 2040-talet och fastställs behövliga ändringar i resurser, strukturer och styrning som svarar mot och påverkar förändringsfaktorerna i den nationella och internationella verksamhetsmiljön och skapar förutsättningar för ett meningsfullt liv för alla.

Beredningen av redogörelsen har letts av ministerarbetsgruppen för kunnsande, bildning och innovationer samt undervisningsministern och forsknings- och kulturministern med stöd av tjänstemannaledningen vid undervisnings- och kulturministeriet. En parlamentarisk uppföljningsgrupp har tillsatts som stöd för beredningen 19.3.2020. Arbetsgruppens permanenta sakkunniga är kanslichefen vid undervisnings- och kulturministeriet, arbets- och näringsministeriet respektive social- och hälsovårdsministeriet, generaldirektören för Finlands Akademi, generaldirektören för Utbildningsstyrelsen och chefen för Nationella centret för utbildningsutvärdering. Gruppen har (fram till början av december) sammanträtt fyra gånger. I januari 2020 ordnades ett seminarium med omkring etthundra deltagare, där lösningar för att svara mot förändringarna i den operativa miljön och som stöd för beredningen av redogörelsen söktes genom anföranden och workshoppar. I början av 2020 genomfördes en online-tankesmedja för att få synpunkter på uppbyggande av en god framtid genom utbildning och kompetens. Tankesmedjan resulterade i drygt 4 000 svar. I en forskarträff i februari behandlades forskning i anslutning till jämlikhet i utbildningen. Därtill har representanter för drygt 30 organisationer hörts på olika sätt under beredningen. Diskussioner har förts med enskilda organisationer, online-diskussioner har ordnats för aktörer och ämnet har diskuterats i seminarier med olika parter.

Parallellt med beredningen av den utbildningspolitiska redogörelsen har betydande utbildnings- och FUI-politiska reformer beretts vilkas innehåll, mål och konsekvenser beaktas i redogörelsen. En färdplan för forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet färdigställdes i april 2020, och verkställandet av den har inletts. Statsrådet överlämnade den 15 oktober till riksdagen en regeringsproposition genom vilken läroplikten utvidgas till 18 års ålder. Lagen ska för första gången tillämpas på de läropliktiga vars läroplikt enligt den nuvarande lagen upphör 2021. Den parlamentariska reformen av kontinuerligt lärande avses svara mot det livslånga behovet av utveckling och uppdatering av den egna kompetensen. Riktlinjerna och färdplanen för denna reform färdigställs före utgången av 2020. Även statsrådets redogörelse om behovet av att se över integreringsåtgärderna har beröringspunkter med den utbildningspolitiska redogörelsen. Redogörelsen överlämnas till riksdagen i februari 2021.

Det målsatta läget enligt redogörelsen och de åtgärder som det kräver grundar sig på situationsbilden för utbildning och forskning och på de centrala faktorerna i omvärlden: befolkningsförändringen, den ökade ojämlikheten, den teknologiska utvecklingen, omvälvningarna i arbetet och näringslivet, miljös tillstånd och klimatförändringen, demokrati och de mänskliga rättigheterna samt internationaliseringen och de globala problemen. Dessa granskas i kapitel 4.

Betydande strukturella processer som ändrar verksamhetsmiljön är åtminstone vårdreformen, reformen av tjänster till barnfamiljer och en omvärdering av förhållandet mellan kommunerna och staten vid främjande av sysselsättningen. Ett kommunförsök som gäller främjande av sysselsättningen har inletts och målet är att ägarskapet i servicestrukturen inom sysselsättning och arbetsfördelningen mellan staten och kommunerna ska lösas före utgången av regeringsperioden.

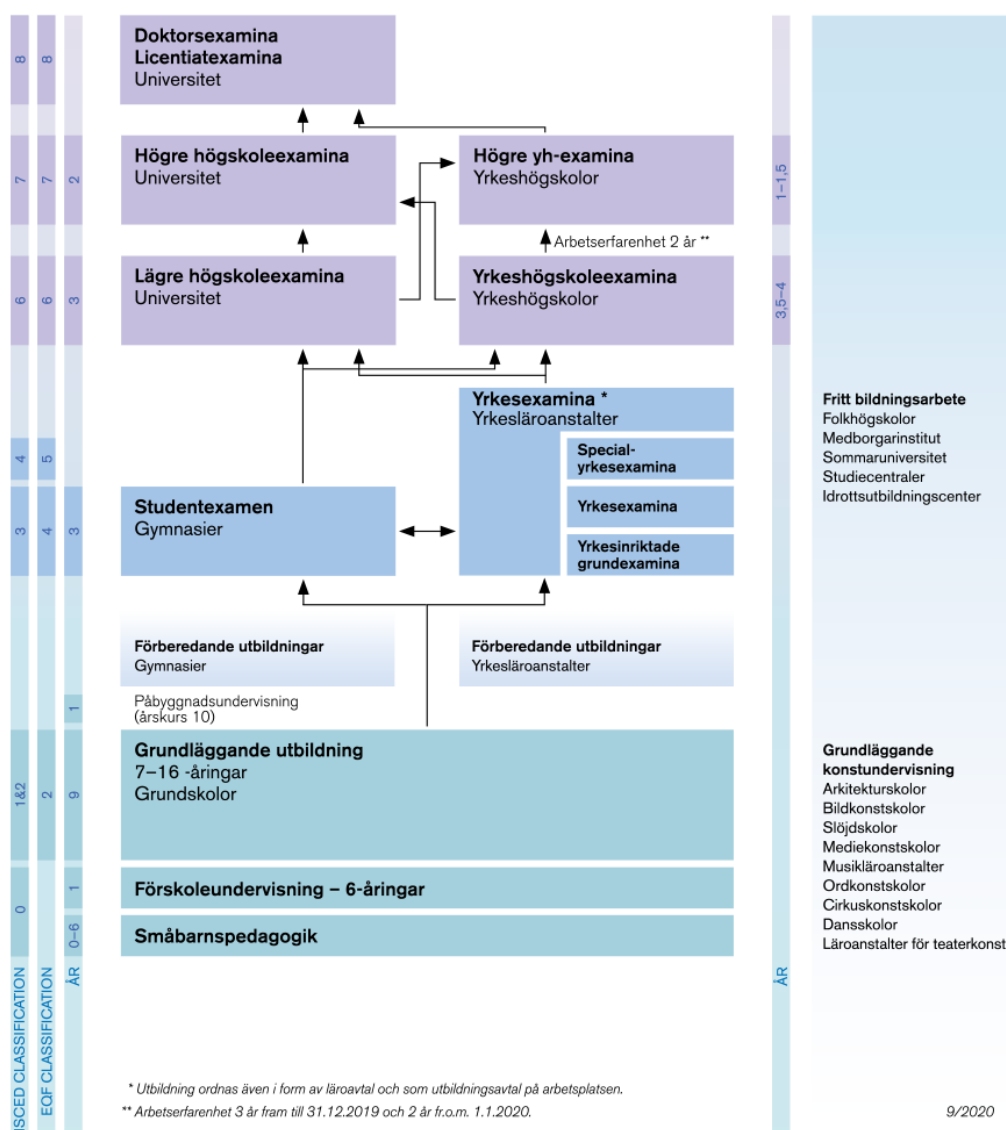
Statsminister Marins regering har inletts flera beredningar som kommer att inverka på regionernas administrativa strukturer och ekonomiska bärförmåga. Syftet med den parlamentariska utredningen över regionförvaltningen och de sektorsövergripande landskapen är att reda ut landskapets roll och ställning som en del av den offentliga förvaltningen samt vilka uppgifter som kan överföras från kommunerna, samkommunerna och staten till de självstyrande områdena. Utredningen grundar sig dels på att säkerställa tillgängligheten av samhällets centrala funktioner och ekonomiska bärkraft och dels på att hitta ändamålsenliga administrativa lösningar både regionalt och per sektor. Vårdreformen kommer på ett betydande sätt förändra kommunernas uppgiftsfält. Efter reformen kommer småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen att betonas i kommunernas uppgifter. Småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen omfattas av statsandelssystemet för bastjänster och dessa funktioner kommer framöver att utgöra den största delen av statsandelssystemet. I och med vårdreformen kommer utöver uppgifterna i undervisningsväsendet även andra uppgifter inom bildning – kultur, idrott och ungdomstjänster – och samarbetet mellan dessa att accentueras.

Utbildningssystemet och styrning av det, lagstiftning och finansiering

Den offentliga förvaltningen har till uppgift att trygga medborgarnas grundläggande rättigheter och tjänster öppet och likvärdigt. Undervisnings- och kulturministeriets centrala styrningsverktyg är lagstiftningen och finansieringen samt informationsstyrningen. I Finland har man traditionellt litat på aktörernas autonoma ställning. Hur anordnandet av undervisning och utbildning samt högskolorna sammanlänkas med sina bakgrundsorganisationer varierar och beror på den historiska utvecklingen. Småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen är kommunernas lagstadgade uppgifter och anordnaren är oftast kommunen. På andra stadiet anordnas gymnasieutbildningen ofta i samma lokaler som den grundläggande utbildningen. Undervisningen och stödåtgärderna för studierna har många gemensamma strukturer. Yrkesutbildningen anordnas på betydligt mångsidigare sätt. Kommunerna har en viktig roll också i detta men i organisationen med primärkommuner anordnas yrkesutbildning endast i de största kommunerna; den vanligaste huvudmannamodellen är samkommun. En stor del av yrkesutbildningen organiseras emellertid av privaträttsliga aktörer. Av högskolorna är

numera alla yrkeshögskolor aktiebolag enligt yrkeshögskolelagen och två av universiteten är stiftelser i enlighet med stiftelselagen medan resten är offentligrättsliga organ. Huvudmän för läroanstalter för fritt bildningsarbete är kommuner och privata aktörer.

UTBILDNINGSSYSTEMET I FINLAND

Finlands utbildningssystem.

Lagstiftningen om småbarnspedagogik, utbildning, forskningsinstitutioner och forskning är mycket omfattande och viss mån splittrad. Bestämmelser om dem finns i tiotals lagar och förordningar. Utöver författningar om utbildningsformer finns därtill separata författningar om finansiering, förvaltning, behörigheter och studiesociala förmåner.

Anslagen för undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde är i statens budget 2020 på en nivå på cirka 7 md euro, varav andelen för utbildningen och forskningen är cirka 6,3 md euro. Vid granskning av anslagen bör det beaktas att den av ministeriet förvaltade finansieringen av grundläggande yrkesutbildning och gymnasieutbildning utöver det som presenteras i statsbudgeten också inbegriper kommunernas invånarspecifika finansieringsandelar, vilkas andel är sammanlagt cirka 1,4 md euro.

Ekonomin kring utbildningen inom undervisnings- och kulturverksamhet omfattar också finansieringen av småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning som ingår i det av finansministeriet förvaltade statsandelssystemet för bastjänster. Dess andel vid anordnandet av kommunernas tjänsteproduktion är sammanlagt cirka 8 md euro. Således är det totala beloppet av offentlig finansiering för utbildning och forskning cirka 16 md euro.

År 2017 var utbildningsutgifternas andel av BNP i Finland 5,2 procent. Andelen var större än genomsnittet i såväl OECD- som EU-länderna men lägre än i övriga Norden. Utbildningsutgifternas andel av bruttonationalprodukten i Finland har från 2012 minskat något mer än i OECD-länderna och i Norden.

Också de med köpkraftsdifferenser justerade elevspecifika kostnaderna i utbildningen på grundskolestadiet och på andra stadiet i Finland motsvarade år 2017 genomsnittsnivån i både OECD- och EU-länderna men de var betydligt lägre än i övriga Norden. De elevspecifika kostnaderna minskade i Finland mätt med fasta priser från 2012 till 2017 med cirka en procent medan de i OECD-länderna ökade med cirka 1,4 procent i genomsnitt. (Källa: Education at a Glance 2020 – OECD Indicators)

Med tanke på framtidsutsikterna för bildningstjänster är det väsentligt att man hittar sådana strukturer som möjliggör tillgängligheten av högklassig utbildning på alla håll i Finland. Lösningarna ska därtill på ett lämpligt sätt anknyta till det grundläggande målet för varje utbildningsstadium och -sektor, vetenskap och forskning samt till studerandenas behov.

2 Vision/mål – utbildning och forskning mot 2040-talet

Bildningen i Finland grundar sig starkt på högklassig och genomslagskraftig fostran, utbildning, forskning och kultur. Mångformig och uppdaterad bildning skapar grunden för jämställdhet, välfärd, människornas utveckling och ett gott liv samt samhälleliga reformer och samhällets förmåga att förutse och bemöta plötsliga förändringar. Utbildning och forskning och den kompetens de genererar förnyar det finländska samhället och arbetslivet. Finland är en föregångare inom produktion, implementering och tillämpning av nya data och kompetenser. Tvärvetenskaplig och sektorsövergripande kompetens sammanlänkas i nya lösningar och förfaranden.

Alla har rätt att lära och växa och få nödvändigt stöd och handledning. Den värdegrund för fostran och utbildning som ingår i lagstiftningen verkställs jämlikt överallt i Finland. Varje barn har rätt till högklassig småbarnspedagogik. Trenden för ökad ojämlikhet i utbildningen har vänts. Framgång på studievägarna och inlärningsresultaten beror inte på kön, familje- eller kulturbakgrund eller hemkommun. Högklassiga tjänster inom småbarnspedagogik och utbildning är tillgängliga på båda nationalspråken och de språkliga minoriteternas särskilda behov beaktas. Alla studerandena kan känna sig trygga under skoldagen och de blir hörda och beaktade som medlemmar i sin gemenskap. En tillräcklig kompetent och engagerad personal inom undervisning, handledning och i andra uppgifter finns överallt i Finland och personalen utvecklar regelbundet sin kompetens.

Finländarnas utbildnings- och kompetensnivå är bland de bästa i världen. Andelen barn som deltar i småbarnspedagogiken är på en hög nordisk nivå. Inlärningsresultaten för eleverna inom grundläggande utbildning är på en internationellt hög nivå. Hela ungdomsåldersklassen avlägger en examen på andra stadiet som öppnar dörrarna till fortsatta studier och arbetslivet. Minst 50 procent av unga vuxna avlägger en högskoleexamen. Alla har möjlighet att utveckla och uppdatera sitt kunnande i olika skeden av yrkeskarriären oavsett bakgrund, arbetsplats och livssituation. Den finländska forskningen håller hög internationell standard, forskningen utgör en integrerad del av utbildningen och utnyttjas mångsidigt. Utbildnings- och forskningsorganisationerna skapar nya verksamhetsätt och förnyar kompetensen och näringsstrukturen på riksomfattande plan och regionalt i tätt samarbete med arbetslivet.

Småbarnspedagogiken, den högklassiga utbildningen och kompetensutvecklingen ordnas på båda nationalspråken på ett ekonomiskt och ekologiskt hållbart sätt som är ägnat att öka likvärdigheten och jämlikheten i utbildningen. Lagstiftningen, finansieringssystemen och utbildningssystemets strukturer och förfaranden har förnyats för att motsvara förändringarna i samhället och trygga tillräckliga resurser. Anordnande av högklassig utbildning och goda inlärningsresultat säkerställs i hela landet. Utbildnings- och examenssystemet fungerar som en sammanhängande helhet och gränserna inom det är låga, vilket möjliggör flexibla personliga val. Inga dörrar inom utbildningssystemet är stängda utan fortsatta studier är möjliga efter alla stadier. Ny teknologi utnyttjas i stor utsträckning och innovativt som ett stöd vid lärandet. Miljön för digitalt lärande har utvecklats och informationsresurserna för lärande finns tillgängliga för både individerna och samhället för att främja lärande och pedagogisk utveckling. Det digitala utbildningsutbudet och de digitala inlärningsplattformarna och -lösningarna möjliggör studier oavsett tid och plats.

Bildningen tar sig till uttryck i internationalisering, förståelse för mångfald och välfärd. Med hjälp av utbildningssystemet hittar invandrare och internationella sakkunniga sin plats i det finländska samhället och arbetslivet. Utbildningen och forskningen lockar specialister till Finland från alla håll i världen. I globala sammanhang främjar Finland fritt informationsflöde genom att skapa förtroende för vetenskapliga data och bygga upp samarbete. Finländarna medverkar aktivt i internationella utbildnings- och forskningsnätverk och leder dem.

3 Mål och åtgärder inom utbildning och forskning

Faktorer såsom befolkningsförändringen hämmar i framtiden den jämlika och likvärdiga utbildningen. Verksamhetsförutsättningarna och utvecklingsutsikterna i de olika regionerna kommer under de kommande årtiondena att avvika avsevärt från varandra. De allt mindre årskullarna, pensionsavgången bland kommunanställda, problemen med tillgång till kvalificerad arbetskraft och de svaga ekonomiska utsikterna i kommunerna kommer inom de närmaste åren att försvåra anordnandet av högklassig, tillgänglig och likvärdig småbarnspedagogik och utbildning.

Statsförvaltningen och kommunerna kommer att stå inför helt nya problem när de ska säkerställa tillgängligheten, kvaliteten och likvärdigheten inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. De nuvarande förvaltnings-, finansierings- och lagstiftningslösningarna beaktar inte de olika omständigheterna i kommunerna bland annat i fråga om konsekvenserna av den demografiska utvecklingen, kvaliteten hos tjänsterna, likvärdigheten och tillgängligheten, behoven av stöd, behoven av tjänster på främmande språk samt tillgången till skoltransporter och behöriga lärare.

Utbildningen på andra stadiet ger studeranden en stark bildningsgrund. I och med studierna utvecklas studerandena till aktiva medborgare och fullvärdiga medlemmar av samhället. Utbildningen på andra stadiet garanterar en stark allmänbildande och yrkesinriktad grund för fortsatta studier och övergång till arbetslivet för hela ungdomsåldersklassen och möjliggör för sin del kompetensutveckling för befolkningen i arbetsför ålder. Utbildningen på andra stadiet måste i framtiden kunna förändras tillsammans med samhället och arbetsmarknaden. Förändringen i arbetslivet kräver förändringar i utbildningens innehåll, och befolkningsstrukturen kommer att inverka på förutsättningarna för anordnande av utbildning.

Ett särskilt problem för högskoleutbildningen är att producera tillräckligt många sakkunniga för samhällets och arbetslivets behov. Högskolornas nuvarande verksamhetsstrukturer och -modeller stöder inte till alla delar likvärdigt, högklassigt, studerandeariktat och ekonomiskt anordnande av högskoleutbildning då digitaliseringen, internationaliseringen och befolkningsutvecklingen ändrar högskoleutbildningen och anordnandet av den. Forskningsverksamhetens volym och genomslagskraft har inte kunnat höjas till önskad nivå med hjälp av verksamheten inom FUI-systemet.

Det nuvarande systemet har klena förutsättningar att stödja samarbetet mellan de olika utbildningsstadierna. Finansieringsbasen leder till att flera aktörer ansvarar för styrningen. Systemen för insamling av information och uppföljning möjliggör i detta nu inte heller till alla delar en tillräcklig uppföljning av kvaliteten och likvärdigheten av tjänsterna eller beslutsfattande eller proaktivitet som grundar sig på information. Det behövs reformer som förenklar och stärker uppföljningen och styrningen av kvaliteten, tillgängligheten och förverkligandet av de grundläggande rättigheterna. Efter reformen kan också strukturellt och regionalt utvecklingsarbete vid anordnandet av utbildningstjänster styras, stödjas, möjliggöras och följas upp. Alla barn och ungdomar ska även framöver ha lika möjlighet att växa, utvecklas och lära överallt i Finland. Förvaltningsstrukturerna ska stödja och säkerställa att rätten till bildning tillgodoses också i framtidens Finland. Välfärden är en förutsättning för att barn, elever och studerande lär sig och utvecklas på sin studieväg. Därför behövs också tväradministrativt samarbete.

Målet för staten och statlig styrning är att sörja för medborgarna och deras välfärd. De viktigaste formerna av statlig styrning är norm-, resurs- och informationsstyrning. Med normstyrning avses styrning genom lagar, förordningar och bestämmelser på lägre nivå. Med resursstyrning kontrolleras allokeringen och användningen av resurser, och budgeten är ett centralt verktyg för resursstyrning. Utgångspunkten för informationsstyrning är å sin sida styrning genom informationsförmedling. Olika former för informationsstyrning är utbyte av forsknings- och registerinformation, indikatorer och standarder som mäter verksamhet, förmedling av jämförelse- och utvärderingsinformation, utarbetande av guider, rekommendationer och andra publikationer, förmedling av information om tillämpning av lagstiftningen samt olika utvecklingspolicyer och verksamhetspolitiska program, utbildning och konsultering samt interaktion och utbyte av information i olika arbetsgrupper, nätverk, förhandlingssystem och i forsknings- och utvecklingsverksamhet. De tre ovannämnda styrningsformerna kompletteras av projektstyrning, förhands- och efterhandskontroll samt utvärdering. Utvärdering som en del av informationsstyrning kan betyda till exempel att man utreder om de producerade tjänsterna motsvarar kvalitetsrekommendationerna. Uppdelningen av styrningsformerna är delvis konstgjord eftersom all styrning på ett sätt eller annat också har en koppling till information¹.

De åtgärder som tas upp i den utbildningspolitiska redogörelsen har som mål att förverkliga den ovannämnda visionen. Den exakta formen av åtgärderna och indelningen i norm-, resurs- och informationsstyrning eller en kombination av dessa preciseras först i den egentliga beredningsprocessen som inleds utifrån redogörelsen.

¹ Tukia och Wilskman 2011; Stenvall & Syväjärvi 2006

Avgiftsfriheten, kvaliteten, jämställdheten och likvärdigheten i utbildningen samt tryggheten av tillgängligheten av den förutsätter betydande offentliga satsningar på utbildning och forskning också under de kommande åren. Utbildnings- och kompetensnivån kan inte höjas utan tillräckliga resurser och en bättre inriktning av de befintliga resurserna till utbildningen och forskningen. Det finländska samhället förbinder sig att investera i utbildning. Finansieringens förutsebarhet och långsiktighet är förutsättningar för att målen för utbildningen och forskningen ska nås.

Finland har inte råd att avstå från satsningar på fostran, utbildning och forskning och bli efter utvecklingen i våra centrala jämförelse- och konkurrentländer. Utbildning, forskning och innovationsverksamhet har en betydande roll vid att förnya samhället, och därför har betydande satsningar gjorts i dem under de senaste åren, och satsningar är viktiga även framöver. De långsiktiga förutsättningarna för utveckling av utbildningen och forskningen förbättras av verkställandet av de reformer som hållbarheten hos den offentliga ekonomin kräver. Målet på lång sikt är att stärka resurserna för utbildning och forskning och på så sätt främja hållbar tillväxt, utifrån vilken ytterligare kvalitetshöjning inom tjänsterna för bildning och välbefinnande är möjlig.

De ekonomiska prognoserna är i detta nu förknippade med ovanligt stor osäkerhet vilket också inverkar på estimaten för utsikterna för den offentliga ekonomin. Befolkningens åldrande leder automatiskt till ökade offentliga utgifter och försämrar tillväxtpotentialen i ekonomin och därigenom tillväxten av skatteinkomsterna. Därför är det allt viktigare att höja kompetensnivån och skapa möjligast många arbetsplatser med hög kunskapsnivå och produktivitet.

På 2020-talet täcks en del av finansieringsbehovet för utbildning genom att de anslag som sparas av statens finansieringsandel till följd av de mindre årskullarna riktas till verkställigheten av lagstiftningen om småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning och totalrevideringen av finansieringen enligt målen i redogörelsen, med beaktande av läget i den offentliga ekonomin. Detta förbättrar kvaliteten och jämställdheten inom småbarnspedagogik och grundläggande utbildning. Kvaliteten, jämställdheten och närundervisningen tryggas med tillräckliga resurser också i utbildningen på andra stadiet.

Ökningen av andelen högutbildade till minst 50 procent av åldersklassen 24–34 år möjliggörs genom att samtidigt sörja för kvaliteten i utbildningen. I och med den kraftiga strukturomvandlingen bör också resurserna för kontinuerligt lärande riktas på ett ändamålsenligt sätt. I fråga om Finlands utgifter för forskning, utveckling och innovationer är det fortfarande viktigt att genom åtgärderna i den godkända FUI-färdplanen eftersträva en andel på 4 procent av bruttonationalprodukten före 2030.

En plan för verkställande av den utbildningspolitiska redogörelsen ska utarbetas. Vid uppföljningen av verkställandet ska också tillräckliga finansieringsbehov uppskattas som en del av beredningen av planen för de offentliga finanserna.

De ärenden som gäller finansieringsbehoven behandlas och beslut om dem fattas inom utgiftsramen för statsfinanserna i statsbudgeten och planen för de offentliga finanserna genom att samordna dem med andra utgiftsbehov inom den offentliga ekonomin.

3.1 Småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning

Högklassig småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning möjliggör kunnande och välfärd likvärdigt för alla barn och unga. Anordnandet av högklassig fostran och utbildning är förknippat med problem såsom den demografiska förändringen och de mindre årskullarna, den svagare jämlikheten och likvärdigheten i utbildningen, tillgången till behöriga lärare och speciallärare särskilt inom småbarnspedagogiken, den låga deltagandegraden inom småbarnspedagogiken, nedgången i inlärningsresultaten inom den grundläggande utbildningen samt de försämrade attityderna gentemot lärande. Förändringarna leder till så stort tryck på lagstiftningen och finansieringen att den nuvarande förvaltningsmodellen och strukturen inte stöder målet att också framöver producera tjänster för fostran och utbildning jämlikt överallt i Finland. Den totalrevidering av lagstiftningen och finansieringen som presenteras i redogörelsen säkerställer att utbildningsrelaterade och barnens rättigheter tillgodoses på ett jämlikt sätt och garanterar likvärdigheten, tillgängligheten och kvaliteten av tjänster inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen i hela landet. Genom åtgärderna förbättras inlärningsresultaten, välfärden samt barnens och ungdomarnas utveckling som helhet.

Grunden för lärande läggs i högklassig småbarnspedagogik samt i förskoleundervisning och grundläggande utbildning. Småbarnspedagogiken främjar barnets övergripande lärande, utveckling och välbefinnande på ett målinriktat och planmässigt sätt. Lagen om grundläggande utbildning garanterar för alla rätt att växa, lära och utvecklas i en trygg miljö oavsett bakgrund och förmögenhet. Välbefinnande

är en förutsättning för att kunskaperna ska kunna utvecklas. Barnens och ungdomarnas välbefinnande i småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen utgörs av såväl fysiska, psykiska som sociala faktorer samt av trygghet. Då hela befolkningen har en omfattande och högklassig grundläggande kunskapsnivå samt förmåga, vilja och möjligheter att utveckla den egna kompetensen har Finland förutsättningar för framgång.

I Finland har barn som ännu inte nått läropliktsåldern enligt lagen om småbarnspedagogik rätt till småbarnspedagogik medan lagen om grundläggande utbildning garanterar barnet rätt till förskoleundervisning. Deltagande i förskoleundervisning är förpliktande och nästan hela årskullen deltar i den. Deltagandegraden i småbarnspedagogik har under de senaste åren ökat till följd av olika åtgärder, såsom en sänkning av avgifterna för småbarnspedagogik. Deltagandegraden är ändå fortfarande lägre än till exempel i övriga Norden eller i jämförelse med den genomsnittliga deltagandegraden i EU- och OECD-länderna. Småbarnspedagogiken har enligt undersökningar konstaterats ha en positiv inverkan på alla barns lärande, utveckling och välbefinnande men småbarnspedagogiken har stor inverkan i synnerhet på barn som kommer från svåra förhållanden. Deltagande i småbarnspedagogiken inverkar på barnets lärande av grundläggande färdigheter och därigenom också på senare framgång i skolan. Enligt undersökningar uppgavs hemvårdsstöd och praxisen med kommundillägg, klientavgifter inom småbarnspedagogik och faktorer relaterade till verksamhetens natur som de främsta orsakerna till att barnen inte deltog i småbarnspedagogik.

Inlärningsresultaten för finländska elever i grundskoleåldern har sjunkit och inställningen till lärande har blivit sämre. Den fallande trenden för inlärningsresultaten kommer fram i både internationella och nationella studier om lärande såsom PISA, PIRLS, TIMSS, utvärderingar av Nationella centret för utbildningsutvärdering (Karvi) och nationella lära att lära-studier. Enligt undersökningar syns nedgången i synnerhet i läs- och räknekunskaperna som utgör grunden för barnens och ungdomarnas fortsatta lärande. Enligt PISA-undersökningen har kunskapsnivån i läskunnighet, matematik och naturvetenskapliga ämnen på 2010-talet bland de finländska ungdomarna sjunkit mest bland alla länder som deltagit. Kunnandet har försvagats på alla kunskapsnivåer men särskilt andelen elever med svagt kunnande har ökat. I den första PISA-undersökningen år 2000 var endast 7 % av de finländska eleverna på en svag nivå i läskunnighet. Andelen var också 7 % i matematik men i naturvetenskapliga ämnen hade endast 4 % av eleverna en svag nivå. I den senaste PISA-undersökningen år 2018 var motsvarande andelar i läskunnighet 14 %, matematik 15 % och naturvetenskapliga ämnen 13 %. Andelen elever med en svag nivå har fördubblats i läskunnighet och matematik. I naturvetenskapliga ämnen har andelen elever med dålig framgång blivit till och med tredubbel. Samtidigt har andelen elever med bäst framgång minskat, i synnerhet i matematik och naturvetenskapliga ämnen.

Skillnaderna mellan eleverna har blivit större och inverkan av elevernas bakgrund på inlärningsresultaten har ökat. I början av millenniet var skillnaderna mellan de finländska eleverna betydligt mindre än i OECD-länderna i genomsnitt, men i de senaste undersökningarna är skillnaderna på den genomsnittliga nivån eller över den. Kunskapsskillnaderna mellan eleverna har ett samband med elevens socioekonomiska bakgrund. Den socioekonomiska bakgrundens inverkan på elevernas kunskaper har i Finland varit bland de minsta i OECD-länderna men i den senaste undersökningen är sambandet på samma nivå som i genomsnitt. Det betyder att grundskolan inte längre på samma sätt som tidigare lyckas utjämna elevernas inledande kunskapsskillnader. Jämlikheten i utbildningen har försvagats särskilt i stora städer i vilka elevurvalet till skolor och klasser är vanligare än på andra håll i Finland.

Skillnaden i läskunnigheten mellan flickor och pojkar är enligt PISA-undersökningen i Finland störst inom OECD. Flickorna har bättre framgång än pojkarna också i matematik och naturvetenskapliga ämnen. Också i naturvetenskapliga ämnen var skillnaden mellan flickor och pojkar 2018 i Finland störst bland alla OECD-länder, till förmån för flickorna. Kunskapsskillnaderna mellan könen uppstår under den grundläggande utbildningen. Denna observation får stöd av Karvis utvärdering (2020), enligt vilken kunskapsskillnaderna mellan flickor och pojkar var mycket små på första klassen men i slutskedet av den grundläggande utbildningen var flickornas kunskaper kalkylmässigt ett skolvitsord bättre än pojkarnas. Enligt Karvis utvärderingar har elevernas inställning till ämnet och till studierna en stark koppling till kunskaperna. Flickornas inställning till studierna var mer positiv än pojkarnas över hela linjen. Hela 42 % av elevernas helhetskunskaper i finska och litteratur kan förklaras med hur elevens attityder, läsvanor, sätt att göra hemuppgifter och användning av digitala medier inverkar.

Den sämre skolframgången i PISA-proven i matematik hos elever med invandrarbakgrund motsvarar två år jämfört med provresultaten för andra elever. Skillnaden är bland de största i OECD-länderna. Skillnaderna mellan studerande med finländsk bakgrund och med invandrarbakgrund har bestått i alla PISA-undersökningar, och de genomsnittliga resultaten har sjunkit sedan 2009 i både läskunnighet, matematik och naturvetenskapliga ämnen.

Genom samarbete mellan småbarnspedagogiken, hemmet och skolan kan föräldrarna stödjas för att de ska kunna trygga barnens lärande, uppväxt och välfärd. Genom servicehandledning från rådgivningstjänster till småbarnspedagogik kan en höjning av deltagandegraden i småbarnspedagogik främjas. Elevvårdsarbetet styrs av att barnets bästa kommer i första hand och av att barnet ska må bra. Genom studerandevården främjas lärande, psykisk och fysisk hälsa och socialt välbefinnande hos barn och unga samt en känsla av samhörighet med den egna

uppväxtgemenskapen. Studerandevården genomförs gemensamt i sektorsövergripande, planmässigt samarbete mellan undervisningsväsendet och social- och hälsovårdsväsendet och studerandena och deras vårdnadshavare och vid behov med andra samarbetsparter. Barnens och ungdomarnas välbefinnande främjas av känslan av samhörighet och de egna påverkansmöjligheterna i fråga om gemenskapens verksamhet. Likvärdiga möjligheter till delaktighet stärks för alla barn och ungdomar genom att stödja känslomässiga färdigheter och färdigheter för växelverkan och kamratrelationer i småbarnspedagogik, skolan och läroanstalter samt genom att höra barn och ungdomar vid beslutsfattande. Barnens och ungdomarnas välbefinnande stärks proaktivt genom mångprofessionella och rättidiga lågröskeltjänster. Rätten till högklassig utbildning ska också säkerställas för de barn och unga som är klienter hos barnskyddet. För att ett barn- och ungdomsvänligt samhälle ska bli verklighet krävs det samarbete mellan bildningsväsendet och social- och hälsovårdsväsendet och regionerna inom kommunerna och landskapen.

Barn och unga som kommer från en svår bakgrund löper en allt större risk för marginalisering. Problemen med ökad ojämlikhet återspeglas i praktiken på många olika sätt på barn och ungdomar. Enligt undersökningar händer det redan bland 3–6-åringar att barn till exempel lämnas utanför kamratrelationer. Barn med behov av särskilt stöd blev betydligt oftare mobbade än de barn som inte hade behov av stöd. Ensamhet och upplevelserna om att ha blivit mobbad blir vanligare vid övergången till grundläggande utbildning och enligt WHO-elevundersökningen (2018) blir ensamhet vanligare på högstadiet när de unga blir äldre. Vid utgången av högstadiet upplever 20 % av ungdomarna att de ofta är ensamma. För att barnens och ungdomarnas välbefinnande och trygghet ska garanteras krävs bland annat ett samspel mellan olika social- och hälsovårdstjänster och skolor, småbarnspedagogik och ungdomsarbete. Förebyggande verksamhet spelar en nyckelroll och detta kräver ett tväradministrativt nätverk av sakkunniga som samarbetar för barnens och ungdomarnas bästa genom att dela information och sakkunskap.

På våren 2020 ledde coronaepidemin till en snabb övergång till distansundervisning och användning av digital teknologi i undervisning och lärande. Enligt preliminära uppgifter upplevde eleverna och studerandena distansundervisningen på olika sätt; en del ansåg att det var mer belastande än studier i närundervisning medan en del upplevde att deras välbefinnande ökade. Enligt de första observationerna har undantagssituationen försämrat jämlikheten i utbildningen.

Mål

De bildningsrelaterade rättigheterna och barnens rättigheter respekteras och likvärdigheten, tillgängligheten och kvaliteten av tjänsterna inom

småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen garanteras i hela landet.

Åtgärder

- Lagstiftningen om småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen revideras i sin helhet. Syftet med reformen är att stärka barnens övergripande studievägar och underlätta flexibel övergång från småbarnspedagogiken till förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen genom att bygga upp en förvaltningshelhet som är enhetlig sett till lagstiftningen, finansieringen samt begreppsmässigt och i fråga om förfaringssätten. Genom reformen blir det möjligt att i större utsträckning än i dag följa upp, styra och koordinera likvärdigt och högklassigt genomförande av barnens rättigheter och tjänster. Småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen ska också i fortsättningen huvudsakligen produceras offentligt i hela landet.
- Lagstiftningen om finansieringen av småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen ska revideras i sin helhet så att den strategiska styrningen, uppföljningen och koordineringen stärks. Målet är ett finansieringssystem som effektivare än nu ska beakta de olika omständigheterna i kommunerna bland annat i fråga om konsekvenserna av den demografiska utvecklingen, kvaliteten hos tjänsterna, likvärdigheten och tillgängligheten, behoven av stöd, behoven av tjänster på svenska och främmande språk samt tillgången till skoltransporter och behörig personal inom fostran och utbildning. Detta möjliggör bättre än i dag lokalt och regionalt samarbete för att anordna tjänster. Till följd av totalrevideringen av lagstiftningen och finansieringssystemet kan undervisnings- och kulturministeriets och finansministeriets samarbete och arbetsfördelning granskas och reformeras. Tyngdpunkten i finansieringen flyttas mot basfinansiering och stöd för långsiktig utveckling i stället för ansökan om bidrag.
- Finansieringen för positiv särbehandling ska konsolideras så att utbildningssystemet får bättre förutsättningar att jämna ut effekterna av den sociala ojämlikheten, bl.a. segregationen inom kommunerna.
- Beredningen av finansieringslagstiftningen och revideringen av lagstiftningen ska inledas och genomföras som en del av arbetsgruppsarbetet inom ramen för utvecklingsprogrammet Utbildning för alla, som eftersträvar kvalitet och jämlikhet inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Arbetsgrupperna inom utvecklingsprogrammet Utbildning

för alla bereder riktlinjerna för revideringen av lagstiftningen före utgången av 2022.

- Genomslagskraften och styrningen av småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen samt det fria bildningsarbetet stärks genom att ta fram och genomföra ett ramverk för datahantering som grundar sig på nationella strategier och författningar. Genom verksamheten säkerställs kompatibla informationsresurser, -modeller och -system, i vilka kunskapsbasens enhetlighet, datasäkerheten och dataskyddet beaktas.
- Utifrån utvecklingsprogrammet Utbildning för alla utarbetas åtgärder för att säkerställa förutsättningarna för lärandet och övergångarna för barn och unga med invandrarbakgrund särskilt i övergångsskedena i utbildningen. Uppmärksamhet fåsts vid att säkerställa inlärningsvillkor för elever med invandrarbakgrund, särskilt språkliga färdigheter och andra inlärningsfärdigheter för nyanlända elever. Tillräckligheten hos åtgärderna utvärderas och resursindelningen preciseras vid behov.
- Ett program för att utveckla undervisningen i finska/svenska som andraspråk (S2) för åren 2021–2023 inleds. Utifrån programmet skapas en högklassig studieväg för finska/svenska som andraspråk för alla stadier i utbildningssystemet.
- Tydliga förpliktande kvalitetsmål och indikatorer som beskriver hur de uppnås ska ställas och genomföras för anordnande av småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning för att stärka kvaliteten hos och likvärdigheten av tjänsterna. Kvalitetsmålen fastställer tjänsternas målsatta nivå på ett likvärdigt sätt överallt i Finland. En kunskapsbas och datasystem som grundar sig på öppna data ska utvecklas i fråga om den demografiska förändringen, behoven och nivån av tjänsterna i förhållande till den nationella kvalitetsnivån på så sätt att både kommunerna och staten har tillgång till gemensam, tillförlitlig och uppdaterad information som utnyttjas vid beslutsfattande.

Mål

Deltagandet i småbarnspedagogiken ökas, välbefinnandet bland barn och unga förbättras, inlärningsresultaten höjs och skillnaderna i lärandet minskas.

Åtgärder

- Deltagandet i småbarnspedagogik ökas genom att mer än tidigare framhäva småbarnspedagogikens betydelse för barnets lärande och utveckling samt genom att minska orsakerna till bristen på deltagande;

klientavgifterna inom småbarnspedagogiken sänks och på lång sikt ska småbarnspedagogiken bli avgiftsfri (minst 4 h/dag), och utifrån forskningsdata bedöms vilken inverkan hemvårdsstöd och praxisen med kommundillägg har på deltagande i småbarnspedagogik.

- Målet är att alla barn och unga i Finland ska ha tillgång till världens bästa småbarnspedagogik och utbildning som närtjänst. I samband med totalrevideringen av lagstiftningen avseende småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning ska likvärdiga inlärningsvillkor och utbildningsmöjligheter garanteras inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Närtjänsterna ska stödjas för att förebygga en segregering av tjänsterna inom småbarnspedagogiken och skolorna och en segregationsutveckling.
- Lågtröskeltjänster och ett tillräckligt rätttidigt stöd för utvecklingen, lärandet och välbefinnandet för barn och unga ska tryggas genom lagstiftning på ett likvärdigt sätt överallt i Finland. Välfärden och delaktigheten i gemenskaper inom småbarnspedagogiken och i skolorna ska främjas och mobbning ska förebyggas genom att etablera ett förebyggande tväradministrativt nätverk av sakkunniga som en del av verksamhetskulturen inom småbarnspedagogiken och i skolorna. En ny riksomfattande modell för engagerande skolsamarbete ska skapas.
- Läskunnigheten är grundförutsättningen för allt lärande. Ytterligare resurser ska riktas till åtgärder för att främja läskunnigheten inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Tillräckliga grundläggande färdigheter för aktivt deltagande i samhället ska säkerställas för alla elever.
- Möjligheterna att utveckla en kritisk läskunnighet i olika källor ska säkerställas för alla barn och unga med beaktande av deras ålder. Förmågan hos barn och unga att använda digitala verktyg tryggt och ansvarsfullt för sociala och samhällseliga ändamål ska främjas med beaktande av deras ålder. Alla barn och unga ska garanteras tillgång till lämplig utrustning och stöd för användningen för att möjliggöra digitalt lärande.
- Ovannämnda åtgärder främjas på båda nationalspråken samt på minoritetsspråken samiska, romani och teckenspråk.

Med ovan beskrivna åtgärder före 2040

- Småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen anordnas på ett ekonomiskt och ekologiskt hållbart sätt som är ägnat att öka likvärdigheten och jämlikheten i utbildningen överallt i Finland.
- Lagstiftningen, finansieringssystemen och utbildningssystemets strukturer och förfaranden motsvarar förändringarna i samhället och tryggar tillräckliga resurser.

- Finansieringssystemet beaktar bättre än i dag de olika omständigheterna i kommunerna och tryggar kvaliteten hos tjänsterna, likvärdigheten och tillgängligheten samt stödet för lärande och välbefinnande.
- Deltagandet i småbarnspedagogik är minst på samma nivå som i andra nordiska länder.
- Inlärningsresultaten inom den grundläggande utbildningen är på en hög internationell nivå och kunskapsskillnaderna mellan eleverna är små.
- Tjänsterna för stöd och välbefinnande för barn och unga fungerar på ett förebyggande sätt och reagerar snabbt på nya behov.
- Färdigheter för att lära sig nytt, för aktivt medborgarskap, fortsatta studier och ett arbetsliv i förändring garanteras för alla studeranden.

3.2 Andra stadiet

Totalrevideringen av förfarandena och strukturerna i utbildningen på andra stadiet svarar mot målen för den allmänbildande utbildningen och yrkesutbildningen och behoven av en revidering av kontinuerligt lärande. Därtill stärks jämlikheten och likvärdigheten i utbildningen. Teknologi utnyttjas i stor utsträckning som stöd vid utvecklingen av lärandet och kompetensen, vilket för sin del tryggar tillgängligheten av utbildningen. Samtidigt stärks olika former av samhörighet. Digitala inlärningsmiljöer och -lösningar utvecklas för att svara mot behoven hos olika studeranden. Utbildningsanordnarna uppmuntras att bilda allt större helheter och samarbeta tätare med arbetslivet.

Bättre jämställdhet, jämlikhet och gemenskap i utbildningen på andra stadiet

Utbildningen på andra stadiet svarar för att bildningsmålen uppnås för den årskull som avslutar grundskolestadiet och för sin del för kompetensutvecklingen hos den vuxna befolkningen. Högklassig yrkes- och gymnasieutbildning skapar för alla ungdomar en stark grund för både deltagande i samhället och arbetslivet och övergång till fortsatta studier. Utbildningen ska vara tillgänglig för alla och den ska stödja allas kompetensutveckling. Tillräcklig undervisning och tillräckligt stöd som utgår från studerandens egna behov är förutsättningar för att årskullens bildningsmål ska uppnås.

I undervisningen har man bland annat tagit i bruk undervisningsmaterial som baserar sig på ny teknologi, och den pedagogiskt ändamålsenliga användningen av det har förnyat sätten att lära. I och med den personliga tillämpningen av studierna har man

betonat betydelsen av studievägar som anpassats efter alla studerandens behov och uppbyggnaden av studierna utifrån studerandens egna utgångspunkter och mål.

För en del av de unga studerandena har det dock varit ett problem att studierna i alltför hög grad betonar självstyrning. Dessutom har alla utbildningsanordnare inte lyckats genomföra den personliga tillämpningen och studerandenas studier på det sätt att de är fullödiga och erbjuds stöd. Hos en del av studerandena har skoldagarna och -veckorna därför blivit splittrade. Detta kan bedömas försvaga inlärningsresultaten, vilket kan leda till att studerandenas kompetenser blir alltmer polariserade. En del av ungdomarna behöver också ett större gemenskapsstöd och mer gemensamt lärande än i dag. Ungdomar som ännu försöker finna sig själva behöver stöd i sina val och för framsteg i studierna. En vuxen persons närvaro och en trygg studiegemenskap är viktiga förutsättningar för välbefinnandet och lärandet hos den årskull som avslutar grundskolestadiet. I utbildningen på andra stadiet måste det säkerställas att alla har förutsättningar för ett tillräckligt stöd och för framgång i studierna.

År 2020 fick nästan 98 procent av dem som avslutat den grundläggande utbildningen en plats för fortsatta studier i gymnasiet, yrkesutbildning eller i utbildningar i övergångsskedet. Av årskullen sökte sig 58 procent i första hand till gymnasium och 42 procent till yrkesutbildning. Även om så gott som hela årskullen blir vald till studier på andra stadiet avbryter många studerande sina studier före examen. Omkring 15 procent av varje årskull träder in på arbetsmarknaden utan examen på andra stadiet.

Beslutet om utvidgande av läroplikten kommer att öka antalet avlagda examina på andra stadiet och minska avbrotten i studierna. I och med reformen kommer hela årskullen att ha bättre förutsättningar än tidigare att övergå till fortsatta studier och utveckla kunnandet senare.

Övergången till fortsatta studier sker dock fortfarande enligt urval. Av de personer på 15–19 år som valts till yrkeshögskolor har färre än en fjärdedel avlagt en yrkesinriktad grundexamen och av dem som valts till universitet under en procent. Trots målen är övergången till fortsatta studier fortfarande i hög grad beroende av om den unga har en studentexamen eller en yrkesexamen bakom sig.

Urvalet börjar redan utifrån de val som görs efter grundskolestadiet och de påverkas av ungdomens bakgrund. Till exempel den högsta examen hos mödrar till dem som inleder yrkesutbildning är betydligt oftare en yrkesexamen än hos mödrar till dem som inleder gymnasieutbildning och denna skillnad har inte krympt på 2000-talet.

Därtill finns det betydande regionala skillnader i urvalen, även inom kommunerna. Skillnaderna beror delvis på utbildningsutbudet samt på uppfattningarna om olika yrken och uppgifter i arbetslivet, men också på olika associationer som gäller yrkes- och gymnasieutbildning, stereotyper om olika branscher och yrken samt de faktiska möjligheterna till fortsättning efter utbildningen på andra stadiet. Studierna kan utvecklas så att man under dem mer flexibelt än i dag kan kombinera yrkesinriktat och allmänbildande innehåll. Till exempel stärkandet av allmänbildande innehåll som en del av yrkesutbildningen främjar uppnåendet av faktiska färdigheter för fortsatta studier och balanserar övergångarna från andra stadiet till högskolenivån.

Studerande med invandrarbakgrund behöver därtill olika stödåtgärder under studierna bland annat för utvecklingen av språkkunskaperna.

Mål

Likvärdigheten och jämställdheten främjas i utbildningen på andra stadiet.

Åtgärder

- Nya teknologier och förfaranden utnyttjas vid undervisningen och lärandet på så sätt att en individuell studieväg kan planeras för varje studerande enligt hans mål, färdigheter och förutsättningar, samtidigt som ojämlikheten mellan studerandena minskas.
- För att säkerställa tillräcklig undervisning och handledning samt för att garantera stöd under studierna i yrkesutbildning ska den personliga tillämpningen utvecklas ytterligare så att en modell för positiv diskriminering som är förenlig med karaktären av yrkesutbildning kan införas i den. Erfarenheterna från utredningarna av trestegsstödet beaktas vid beredningen. Därtill stärks uppföljningen av hur utbildningen genomförs i gymnasie- och yrkesutbildning på ett sätt som bättre beaktar studerandenas behov av undervisning och handledning samt annat stöd och så att den undervisning och handledning som studerandena får bättre kan följas upp. Verksamhetsmodellerna och uppföljningen av studiehandledningen utvecklas i syfte att säkerställa att utbildningsanordnarna har tillräckliga förutsättningar att sörja för den utbildning och handledning som studerandena behöver.
- Lämpliga elevhälsotjänster samt möjlighet till verksamhet som främjar psykiskt och fysiskt välbefinnande inom läroanstalten ska garanteras för alla studerande på andra stadiet på ett likvärdigt sätt överallt i landet genom att utveckla verksamhetssystemen och vid behov också lagstiftningen och finansieringssystemen.

- Gränserna mellan gymnasie- och yrkesutbildningen ska sänkas, och samtidigt ska inverkan av de associationer som grundar sig på skillnaderna mellan dessa utbildningsformer minska vid valet mellan gymnasie- och yrkesutbildning.
- Grunderna för yrkesexamina och gymnasiets läroplaner ska utvecklas så att delar av yrkesexamina eller delområden i gemensamma examensdelar och studier i gymnasiet kan kombineras mer flexibelt än i dag utifrån studerandenas kompetensbehov och de kompetensbehov som hänför sig till fortsatta studier och arbetslivet. Det säkerställs att denna kombinerad faktiskt är möjlig överallt i Finland, och finansieringssystemen utvecklas så att de stöder målet.
- Andelen gemensamma examensdelar i de yrkesinriktade grundexamina ska ökas, eller så ska det på något annat sätt göras möjligt att mer flexibelt och i större skala än i dag avlägga allmänbildande studiehelheter och studiehelheter som stärker basfärdigheterna i yrkesutbildningen.
- Strukturerna och innehållet i gymnasieutbildningen utvecklas med beaktande av människornas och samhällets behov av bildning. Resultaten av utvärderingen av utbildningen utnyttjas i detta arbete. Bedömningen av studerandena under gymnasiestudier förnyas och görs mångsidigare för att den bättre än förr ska främja studerandens lärande. Information utnyttjas effektivt och på ett omfattande sätt som stöd för lärande och handledning på så sätt att studieframgången och inlärningsresultaten bättre kan följas upp och att inlärningsvårigheter snabbt kan observeras och åtgärdas. Lagstiftningen revideras vid behov så att data om studerandenas lärande och kunskaper kan utnyttjas vid anordnande av utbildning och som stöd för lärandet utan att kränka dataskyddet och datasäkerheten.
- Stödet för att utveckla de grundläggande färdigheterna och språkkunskaperna för studerande med invandrarbakgrund ökas i yrkesutbildningen genom att främja studier som stöder studiefärdigheterna genom informationsstyrning samt vid behov också genom att utveckla incitamenten inom finansieringssystemet.

Förbättrad matchning genom arbetslivspartnerskap och reformer i utbildningen

Förändringarna i arbetslivet förutsätter av alla starka baskunskaper och förmåga att utveckla yrkesfärdigheterna under hela yrkeskarriären. Kompetensen är ännu mer än tidigare en integrerad del av företagets konkurrenskraft, och genom kompetensutveckling kan man förnya produktions- och serviceprocesserna. Å andra sidan kräver en flexibel etablering av ungdomarna i arbetslivet ett tätare samarbete

med arbetslivet än i dag i alla skeden i studierna. Företagens internationalisering och den internationella marknaden förutsätter en starkare aspekt i studierna.

Samhällets och arbetslivets nya kompetensbehov uppstår ofta i gränssnittet mellan olika sektorer. Därtill kan de förutsätta att kompetens från flera olika utbildningsformer kombineras i en helhet som tjänar studeranden eller arbetslivet. Det aktuella utbildningsutbudet är delvis för bundet till en examensstruktur som är specifik för varje utbildningsstadium. Detta gäller i synnerhet möjligheterna till kompetensutveckling för dem som redan är i arbetslivet.

Mål

Man svarar mot förändringarna i arbetslivet

Åtgärder

- Partnerskapet mellan gymnasie- och yrkesutbildningen och arbetslivet fördjupas för att förbättra utbildningens träffsäkerhet och kvalitet.
- Den internationella aspekten i utbildningen på andra stadiet stärks genom att förbättra studerandenas och undervisnings- och handledningspersonalens likvärdiga möjligheter till fysisk eller virtuell rörlighet.
- Samarbetet mellan utbildningen och arbetslivet stärks i både yrkes- och gymnasieutbildningen. Möjligheter till studier på arbetsplatsen skapas genom samarbete.
- Serviceutbud på olika stadier och utbildningsområden och gemensamma kunskapshelheter skapas för att svara mot de kompetensbehov som arbetslivet och människorna har.
- Specialyrkesexamina förnyas så att de bildar flexibla och skräddarsydda kompetenshelheter som också kan kombineras med innehåll i andra yrkesexamina, gymnasieutbildning och högskoleutbildning.

Genomslagskraft och kvalitet i utbildningen på andra stadiet genom förnyade verksamhetssätt och kunskapsbaserade tjänster

I utbildningen på andra stadiet utnyttjas ett flertal digitala tillämpningar och inlärningsmiljöer som främjar lärandet. De digitala plattformarna har redan nu ändrat det sätt på vilket utbildning på andra stadiet genomförs, men de möjligheter för utveckling av utbildningens kvalitet och för förbättrande av tillgängligheten som de erbjuder är fortfarande underutnyttjade. Genom att på ett bredare plan och ett mer pedagogiskt sett ändamålsenligt sätt än i dag utnyttja digitaliseringen möjliggörs bland annat undervisning och studier oavsett tid och plats, och lärandet kan stödjas mer

individuellt än i dag. Digitala inlärningsmiljöer och -lösningar stöder och kompletterar de sätt för lärande och studier som existerar i dag, de ersätter inte dem.

De problem som verksamhetsmiljön ger upphov till är så omfattande att utöver funktionella förändringar kräver de också utveckling av aktörsstrukturen i utbildningen på andra stadiet. Strukturerna för anordnande av utbildning på andra stadiet måste förnyas för att en god tillgänglighet av utbildning kan tryggas i alla delar av landet. Utbildningsanordnarna ska få bättre förutsättningar än i dag att ta fram funktionella eller organisatoriska lösningar utifrån regionernas eller sektorernas behov i vilka även principerna för hållbar utveckling beaktas. De problem som befolkningsförändringen för med sig måste åtgärdas så snart som möjligt för att anordnarstrukturen ska vara förberedd på förändringen. Samarbetet mellan utbildningen på andra stadiet, den grundläggande utbildningen och högskolorna ökas.

Alla anordnare ska ha en tillräckligt stark ekonomi för att sköta utbildningsuppdraget för att det ska vara möjligt att tillhandahålla högklassig utbildning och göra de investeringar som den funktionella förändringen förutsätter. Med tanke på kostnadseffektiv organisering av verksamheten måste antalet studerande per anordnare vara tillräckligt. Specifika regionala frågor måste emellertid beaktas vid bedömningen av funktionsförmågan och finansieringslösningarna.

Mål

Genomslagskraften och tillgängligheten av utbildningen på andra stadiet främjas.

Åtgärder

- En nationell strategi för digitalisering av inlärningsmiljöer och digitala lösningar för lärande samt en åtgärdsplan för att verkställa strategin utarbetas. Åtgärdsplanen ska innehålla ett avsnitt om utveckling av verksamhetskulturen och pedagogiken. I samarbete med högskolorna, den grundläggande utbildningen och centrala intressegrupper utarbetas och införs ett digitalt servicesystem för utbildningen som stöder lärandet, sänker tröskeln för att delta i utbildning och utvidgar möjligheterna att delta i utbildning samt förbättrar tillgängligheten av utbildning. De digitala tjänsterna utvecklas på finska och svenska.
- Gemensamt anlitage av utbildningstjänster, lokaler, utrustning samt personal inom yrkes- och gymnasieutbildning samt i högskolor stöds för att svara mot de behov av bildning och kunskap som människorna och arbetslivet har för att stärka verksamhetsvillkoren för utbildningen samt för att förbättra kvaliteten och tillgängligheten av utbildningen.

Operativt samarbete mellan olika stadier i utbildningen underlättas genom incitament och vid behov genom att ändra lagstiftningen och grunderna för examina och läroplanen.

- Strukturen av aktörer ska förnyas med början hos anordnarna genom att stödja både svarandet mot sektorspecifika och riksomfattande kunskapsbehov och anordnarnas och regionernas egna mål. Sammanslagningar mellan anordnare av yrkes- och gymnasieutbildning och skapande av omfattande helheter med utbildningsanordnare på andra stadiet ska stödjas. De lagstiftningsmässiga och finansiella hinder som hänför sig till samgående av anordnare av gymnasie- och yrkesutbildning ska undanröjas särskilt i de regioner där det är nödvändigt för att kvaliteten av verksamheten och tillgängligheten av utbildningen ska kunna säkerställas. Vid beredningen av bestämmelserna beaktas att gymnasiet och yrkesutbildningen har olika mål, uppgifter och verksamhetsmodeller.
- För att trygga verksamhetsförutsättningarna för utbildningen på andra stadiet och tillgängligheten i hela landet inleds ett övergripande och långsiktigt reformprogram. Riksomfattande mål sätts upp för reformprogrammet men det genomförs med beaktande av de regionala särdragen. Lösningarna kan genomföras på olika sätt och med olika tidtabell i de olika regionerna i landet. För verkställandet av reformen utarbetas en färdplan i vilken centrala åtgärder för att uppnå målen samt tidtabellerna och resurserna för dem fastställs. Åtminstone skillnaderna i och takten för den demografiska utvecklingen, utbildningsnivån för befolkningen i regionen, nationalspråken och regionens näringsstruktur ska beaktas. I samband med reformarbetet ska det bedömas hur den svåra kostnadsstrukturen i regioner med krympande befolkning ska beaktas i bestämningsgrunderna för statsandelarna.

Med de beskrivna åtgärderna före 2040

- Det sätt och de former på vilka utbildning på andra stadiet anordnas avviker tydligt från dagens läge. Ny teknologi, pedagogiska verksamhetsmodeller och mångsidiga inlärningsmiljöer utnyttjas studerandeinriktat och på ett med tanke på lärande effektivt sätt och de utvecklas fortlöpande.
- De organisationer som anordnar utbildning kan vara slimmade sett till både de fysiska lokalerna och utrustningen. Då utbildningen är oberoende av tid och plats främjas en kundinriktad och flexibel verksamhet samt god tillgänglighet. Samtidigt förbättras kvaliteten av undervisning och handledning.
- Antalet anordnare av såväl yrkesutbildning som gymnasieutbildning är väsentligt lägre än i dag.

- I synnerhet i avfolkningsregioner anordnas både gymnasie- och yrkesutbildning oftast av samma anordnarorganisationer.
- Finansieringen och lagstiftningen skapar ramen för anordnande av gymnasie- och yrkesutbildning i alla delar av landet och stöder på ett ändamålsenligt sätt bildandet av helheter för utbildningen på andra stadiet och samarbetet mellan dem. Finansieringen stöder också samarbetet med högskolor.
- I finansieringen beaktas regionens befolkningsbas och tillgängligheten av utbildningen som faktorer som inverkar på bestämningen av finansieringen.
- Antalet starka anordnare av utbildning på hela andra stadiet och även av högskoleutbildning är betydligt större än i dag.

3.3 Högskolor

Hälften av årskullen avlägger högskoleexamen 2030. Övergången från andra stadiet till högskoleutbildning sker mer flexibelt än i dag. Digitalisering utnyttjas i stor utsträckning som stöd för lärandet. Samarbetet mellan högskoleutbildningen och forskningen blir tätare. Jämställdheten i utbildningen har blivit bättre. Högskolorna rekryterar sakkunniga till Finland. Av högskolestuderandena är 15 procent utlänningar år 2030. Merparten av dem blir sysselsatta i Finland.

Finland är ett ledande land i världen som utnyttjar digitalisering i högskoleutbildning och det kontinuerliga lärande som utgår från den. Innehållet i utbildningen öppnas för så bred användning som möjligt. De nya verksamhetssätten och nätverkssamarbetet möjliggör högklassig och tillgänglig högskoleutbildning och forskning.

Finlands utbildnings- och kompetensnivå höjs genom ytterligare högskoleutbildning.

För att det finländska samhället och välfärden ska kunna utvecklas måste kompetensnivån och särskilt toppkompetensen öka. Den ekonomiska globaliseringen, den vetenskapliga utvecklingen och de nya teknologierna samt omvälvningarna i arbetet accelererar den internationella konkurrensen som betonar betydelsen av kompetens. I samband med projektet Visionen för högskoleutbildningen och forskning år 2030 fastställdes det att Finland behöver fler sakkunniga jämfört med i

dag, likaså högklassig högskoleutbildning och forsknings- och innovationsverksamhet och även en stark koppling till nya data som producerats någon annanstans.

Målet är att minst hälften av unga vuxna avlägger en högskoleexamen 2030. Detta förutsätter 100 000 nya examina före 2030 jämfört med utbildningsvolymerna i dag. På längre sikt är det att vänta att behovet av högutbildade ökar ytterligare.

När denna redogörelse skrevs beslöt regeringen att öka antalet inledningsplatser i högskolorna med drygt 10 000 åren 2020–2022. För att uppnå målet förutsätts ytterligare betydande och mer långsiktiga beslut för att utvidga utbildningen. Det förutsätter därtill mycket snabbare övergång från andra stadiet till högskolor samt att allt fler av dem som inlett högskoleutbildningen också avlägger en examen. Detta eftersträvas genom att man i de finansieringsmodeller som införs 2021 betonar examina som avläggs inom målsatt tid.

I dag söker sig en mångfaldig grupp till högskoleutbildning jämfört med antalet utbildningsplatser, vilket leder till att inledandet av högskolestudierna fördröjs. Genom att öka antalet inledningsplatser i högskolorna går övergången till högskolestudier snabbare. Enligt undersökningar är en ökning av antalet studieplatser också sannolikt det effektivaste sättet att minska ojämlikheten över generationer.²

Antalet studerande som från yrkesutbildning söker sig och kommer till universiteten är rätt litet. Bestämmande över grunderna för studerandevalet, alltså vilka kunskaper som i olika områden krävs av studerandena, lyder under högskolornas autonomi. I universitetens urvalskriterier betonas de kunskaper som gymnasiestudier genererar. Det betyder att ungdomarnas val mellan gymnasium och yrkesutbildning inverkar på deras möjligheter att söka sig till och antas till utbildning i olika områden. För ett smidigare övergångsskede och för att främja möjligheterna till fortsatta studier hos personer som avlagt en yrkesexamen på andra stadiet är det viktigt att öka studerandenas möjligheter att avlägga gymnasiestudier speciellt för att stärka språkliga och matematiska färdigheter. Högskolorna borde också mer öppet än i dag beskriva vilket kunnande som förutsätts av dem som inleder högskoleutbildning och varför detta kunnande är nödvändigt.

Omkring 4 procent av studerandena antas via den öppna högskoleutbildningen. Dess betydelse är liten i synnerhet i de områden där antalet sökande är stort. Den öppna högskoleutbildningen kunde emellertid utvecklas så att den blir ett mer jämlikt och betydelsefullt sätt att visa det kunnande som behövs i högskoleutbildning.

² Kailaheimo-Lönnqvist m.fl. 2020

När antalet personer i arbetsför ålder minskar och försörjningskvoten i Finland blir sämre blir betydelsen av invandring och, som en del av den, förmågan att locka internationella experter allt viktigare med tanke på välfärden och den ekonomiska tillväxten i Finland. Regeringen har startat ett omfattande program för rekrytering av begåvningar, Talent Boost, vars mål högskolorna kommer att stödja genom sina egna åtgärder och servicelöften. Målet är att rekryteringen av de sakkunniga som samhället och arbetslivet i Finland behöver ska ske på ett mer systematiskt sätt än i dag och oftare speciellt via högskoleutbildning och forskning. Riktlinjer för uppnåendet av detta mål finns i färdplanen för utbildnings- och arbetskraftsinvandring för 2035. Fördelarna med utbildningsinvandring uteblir dock om integrationen i det finländska samhället inte lyckas. Målet är att högskolorna i samarbete med näringslivet och den offentliga sektorn ska integrera studerandena med främmande modersmål i det finländska samhället och arbetslivet redan under studierna. I färdplanen för utbildningsexporten (2020–2023) fastställs de åtgärder genom vilka den finländska utbildningsexporten ökas och som främjar öppenhet gentemot samarbete som möjliggör utbildningsexporten och aktivt nätverkande nationellt och internationellt. Verkställandet av färdplanen ska inbegripa en mer omfattande syn och de åtgärder genom vilka Finlands globala genomslagskraft på relevanta globala forum i fortsättningen ska vara så systematisk som möjligt i synnerhet i frågor kring utbildning och kompetens.

Mål

Utbildnings- och kunskapsnivån höjs.

Åtgärder

- År 2030 avlägger minst 50 % av unga vuxna en högskoleexamen. För att uppnå målet ökas antalet personer som inleder studierna i högskoleutbildning fram till 2030 och de ekonomiska resurser som detta kräver riktas till högskoleutbildningen. Ytterligare inledningsplatser skapas i synnerhet i de branscher och regioner där det finns efterfrågan på utbildning och där sysselsättningsmöjligheterna är goda, dock med beaktande av flexibiliteten i förhållande till ändringar i efterfrågan och på arbetsmarknaden.
- Högskolorna ökar rekryteringen av utländska studerande och forskare till finländska högskolor genom samarbete på bred front. Målet är att andelen utländska studerande ska stiga till 15 procent av alla examensstuderande före 2030.
- Högskolorna integrerar de internationella sakkunniga i högskolorna, det finländska samhället och arbetslivet i samarbete med näringslivet och

arbetsgivarna i den offentliga sektorn. Av de utländska studerande som avlagt en examen sysselsätts 75 % på arbetsmarknaden i Finland.

- Det görs lättare för studerande att komma in i landet och personer som avlagt en examen ska få permanent rätt att stanna i Finland. (Målen preciseras under hösten i arbetet med färdplanen Talent Boost, ett mål ska också sättas upp för forskare).

Jämställdheten uppnås i högskoleutbildningen bättre än i dag

Studerandens kön, föräldrarnas utbildningsbakgrund, yrke och inkomstnivå inverkar fortfarande på ungdomarnas utbildningsvägar och slutligen också på det vem som söker sig och antas till högskoleutbildning. Urvalet accentueras i synnerhet i vissa områden inom universitetsutbildning, till exempel medicin och juridik.

Invandrare och personer med invandrarbakgrund samt personer med handikapp och funktionsnedsättning är underrepresenterade i högskoleutbildningen. Personer med främmande modersmål som avlagt högskoleexamen sysselsätts i Finland sämre än studerande med finska eller svenska som modersmål. Med tanke på integrationen i arbetslivet och samhället är de studier i finska och svenska som högskolorna erbjuder otillräckliga. Den starka könssegregationen i utbildningen och arbetslivet syns också i högskoleutbildningen.

I dag saknas gemensamma mål och särskilda åtgärder för att stödja deltagandet av underrepresenterade grupper i högskoleutbildning. De problem som konstaterats har inte kunnat åtgärdas genom de åtgärder som riktats till alla.

Undervisnings- och kulturministeriet har inlett en beredning av en plan för tillgång till högskoleutbildning i enlighet med regeringsprogrammet. I arbetet kring planen för tillgång till högskoleutbildning ska man se på tillgångsfrågan för högskoleutbildningen med tanke på socioekonomisk ställning, regioner, kön, invandrarbakgrund, etniska grupper, språkgrupper och personer med funktionsnedsättning. Skillnaderna mellan utbildningsområdena beaktas i planen.

Mål

Bättre tillgänglighet och jämställdhet i högskoleutbildning.

Åtgärder

- Regeringen bestämmer mål och riktlinjer för åtgärderna för att förbättra jämställdheten i högskoleutbildningen i högskolornas tillgänglighetsplan

före utgången av 2021. I planen granskas tillgängligheten av högskoleutbildning i allmänhet och å andra sidan speciellt i de områden där studerandena i nuläget i stor utsträckning kommer från en hög socioekonomisk bakgrund.

- Under 2022 utarbetar högskolorna utifrån de gemensamma riktlinjerna sina egna tillgänglighetsplaner som har som mål att främja tillträde till högskoleutbildning och avläggande av högskolestudier för underrepresenterade grupper. Genomförandet av tillgänglighetsplanerna följs upp och utvärderas som en del av styrningsprocessen mellan högskolorna och undervisnings- och kulturministeriet.
- Som ett led i åtgärdshelheten definieras hur tjänsterna för handledning och identifiering av invandrarnas kunskande ska integreras i högskolesystemet.
- Regeringen bereder bestämmelser om handledande utbildning för invandrare i universitetslagen.

Bättre genomslagskraft och kvalitet i högskoleutbildningen genom nya verksamhetsmodeller

Ändringarna i omvärlden kommer under de kommande åren att kräva en omvärdering och utveckling av högskolornas verksamhetsmodeller och strukturer. I en internationell jämförelse satsar Finland ansevärda offentliga medel på högskoleutbildning och forskning. Målet är att garantera effektiva, ekonomiska och jämställdhetsfrämjande verksamhetsstrukturer och -modeller för högskolorna i en situation där digitalisering, internationalisering, demografisk utveckling, förändringar i arbetet och utveckling av vetenskap och forskning kraftigt förändrar högskolornas verksamhetsmiljö och samhällets förväntningar. Detta kräver en systemförändring i högskolornas verksamhetssätt samt att lagstiftningen och annan statlig styrning möjliggör effektiva, ekonomiska och för varje region bästa sätt att anordna verksamheten.

Digitaliseringen kommer att göra det möjligt för högskolorna att fungera som ett nationellt och internationellt öppet nätverk, där enskilda högskolor samarbetar med varandra och var och en profilerar sig inom sina styrkeområden. Detta öppnar för nya möjligheter för att förbättra kvaliteten. Effektivt samarbete och arbetsfördelning kan avsevärt bidra till flexibla studiemöjligheter. I och med ett nytt verksamhetssätt av plattformskaraktär är utbildning tillgänglig på omfattande sätt för examensstuderande men också för studerande på andra stadiet och alla som kompletterar sitt kunskande. Vid utvecklingen av nya lösningar ska också tillgängligheten av utbud på svenska tillgodose. Regeringen stöder högskolornas gemensamma digitala vision som skapar grunden för denna verksamhetsmodell.

Utbildning som leder till högskoleexamen erbjuds i stor utsträckning på olika håll i Finland. Koncernstrukturer mellan universitet och yrkeshögskolor har på många orter gett synergifördelar i stödtjänster, utbildning och FUI-arbete. Det nuvarande dualsystemets funktion och ändamålsenlighet måste under de kommande åren granskas med tonvikt på det förändringstryck som i synnerhet den demografiska utvecklingen och digitaliseringen medför för strukturerna. Genom lösningen eftersträvas flexibilitet, mångsidigt utbud och strukturer som främjar studerandeinriktning över högskolesektorerna.

Genom ansvarsfördelningen inom utbildningen reglerar undervisnings- och kulturministeriet vilka examina och vilka examensnivåer som kan avläggas i respektive högskola och vilken utbildning som leder till en examen som de är skyldiga att anordna. Regleringen avses säkerställa ett utbildningsutbud som motsvarar samhällets och arbetslivets behov och bidra till en riksomfattande arbetsfördelning mellan högskolorna. Systemet är dock stelt när det gäller att reagera på de snabba förändringarna i arbetslivet eller på tvärvetenskapliga krav. Systemet har inte heller främjat högskolornas profilering inom sina styrkeområden i tillräcklig utsträckning. Målet är att utveckla regleringen så att den bättre än nu stöder högskolornas möjlighet att tjäna samhällets behov av kompetens och arbetskraft och hjälper dem att svara mot de krav som den alltmer mångskiftande vetenskapen ställer. En övergripande granskning av regleringen av utbildningsansvaret är nödvändig också i en situation där högskolestrukturerna ska förnyas.

Utbildningsvägarna är mycket långa i vissa branscher, till exempel inom kultur och social- och hälsovården. Detta beror bland annat på examensstrukturen och de svaga sysselsättningsmöjligheterna eller möjligheterna att inhämta kompetens på annat sätt än genom att på nytt söka sig till utbildning som leder till en examen. I en situation där det råder brist på personer med högskoleutbildning ska sådana strukturer avvecklas som leder till oändamålsenligt lång och överlappande utbildning samtidigt som flexibelt utbud för kontinuerligt lärande utvecklas.

Mål

Högskolornas verksamhetsmodeller och -strukturer förnyas.

Åtgärder

- Högskolorna tar före 2030 fram en enhetlig digital servicemiljö som är förenlig med den gemensamma visionen. Högskolorna tillhandahåller på båda nationalspråken ett gemensamt tillgängligt utbud av digitala studier som studeranden kan utnyttja oavsett utbildningsbakgrund, ställning på arbetsmarknaden eller utbildningsstadium. Helheten grundar sig på

delad information och öppnar nationella informationsresurser för lärande för människorna och samhället. På grundval av ledning genom information utvecklas pedagogiska lösningar på fortlöpande basis och förnyas högskolornas verksamhetssätt och -modeller.

- Regeringen förbereder sig för att revidera lagstiftningen om högskolor och strukturerna i framtiden så att man möjliggör mångsidigare verksamhetssätt än i dag som utgår från regionala behov och studerandens behov samt överföring av nya data till arbetslivets och näringslivets bruk vid forskning och i FUI-verksamhet. Samtidigt granskas regleringen av högskolornas utbildningsansvar samt förbättras funktionen hos högskolornas examensstruktur och avvecklas överlappningar och onödigt långa utbildningsvägar.

Med ovan beskrivna åtgärder före 2040

- Kunskaps- och utbildningsnivån har förbättrats. Personer med en examen på andra stadiet som är intresserade av högskoleutbildning kan inleda högskoleutbildning utan onödiga mellanår. Internationella studerande och forskare bidrar till en ansenlig stärkning av kompetensen i det finländska samhället och arbetslivet.
- Finland har ett öppet ekosystem för lärande som gagnar studerandena, forsknings- och innovationsverksamheten och arbetslivet. Studeranden kan utnyttja högskolornas öppna digitala utbud flexibelt efter behov och får tillgång till all information för eget bruk.
- Högskolornas nya strukturer och verksamhetssätt möjliggör nätverkssamarbete som tryggar högklassig, mångsidig och tillgänglig högskoleutbildning och forskning på båda nationalspråken. Högskolornas profiler och de examina de erbjuder varierar enligt högskolornas styrkor.

3.4 Vetenskap och vetenskaplig information

Offentlig finansiering för forskning uppmuntrar också den privata sektorn att investera i kunskap och forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet. Anslagen för forskning och utveckling har år 2030 stigit till fyra procent av nationalprodukten, och forskning visar att inverkan av dessa satsningar på finländarnas välfärd har ökat.

Finland är ett attraktivt land att forska i och forskningsmiljön är bland de bästa i världen. De främsta begåvningarna flyttar till Finland och höjer

Finlands kunskapsnivå. Innehållet i den finländska utbildningen grundar sig på vetenskaplig information.

Forskning och vetenskaplig information påverkar samhället

Vetenskaplig forskning och annan vetenskaplig information (såsom uppföljning, statistiker, utredningar) har många olika konsekvenser som är en del av vardagen i det finländska välfärdssamhället. Genomslagskraften av ny information är summan av många delar. Vetenskapliga rön bidrar identifierbart till bildning och bygger upp världsbilden, genererar välfärd och välbefinnande och utgör en grund för beslutsfattande och för utveckling av praxis. Utöver dessa inverkar vetenskaplig forskning och vetenskapsmännens samarbete med företag och andra aktörer i samhället på att nya produkter, tjänster och ny praxis uppstår. Ett aktuellt exempel på inverkan av ny information är det snabba öppnandet av offentliga och privata forskningsresultat för digital gemensam användning för såväl beslutsfattande som för vetenskaplig forskning i hela Europa i samband med den globala pandemin.

Det självständiga Finlands framgång som grundar sig på utbildning å ena sidan gör det möjligt och å andra sidan är en förutsättning för att framväxten och användningen av ny information på olika sätt kopplas samman med hela utbildningsvägen. Ett likvärdigt och inkluderande liv i Finland omfattar möjligheten att kunna medverka i att såväl producera som utnyttja ny information. Vetenskaplig utbildning och tillsammans genomförd medborgarforskning utgör även i nutid viktiga komponenter i världsbilden och bildningen och stöder färdigheterna för livet.

Den nya information som uppstår vid vetenskaplig forskning är grunden för högskoleutbildningen i Finland. Den nya informationen införlivas rätt snabbt också i studieinnehållet på andra utbildningsstadier. En verksamhetsmodell som grundar sig på vetenskapligt tänkande och vetenskaplig verksamhet kan aktivare inneslutas i hela utbildningsvägen med början i småbarnspedagogiken, utan att i sig framhäva vetenskapligheten.

Produktiviteten i forskningen förbättras när investeringar i den görs jämnt i hela utbildnings- och forskningssystemet. Nästa generations forskning i Finland växer fram endast om de nödvändiga färdigheter som behövs i vetenskaplig forskning också inhämtas av en större andel även av de medborgare som inte har en forskarutbildning. Också i kompetenspolicyer kan ändringarna i befolkningsstrukturen kompenseras endast genom att införa större flexibilitet i praxisen för utbildnings- och arbetskraftsinvandring och för att stanna i landet. Vi måste också mer fördomsfritt än tidigare utnyttja kreativ vetenskaplig, konstnärlig och kulturell verksamhet.

Framgångsrik forskning är beroende av entusiastiska människor och grupper. För att styra entusiasmen till resultatrik forskning behövs aktuella forskningsmiljöer och -infrastrukturer som delvis också håller världsklass för att man kan klara sig i den internationella konkurrensen eller för att ens komma med i tävlingen. Det betyder balanserade framtida investeringar i vetenskaplig forskning utöver de investeringar som görs i den privata sektorn. Offentlig finansiering ska användas både för att stödja offentlig forskning och för att skapa incitament och stimulans för investeringar som görs av den privata sektorn. Offentlig finansiering ska inte utnyttjas för att ersätta de investeringar som den privata sektorn låter bli att göra.

Ökningen av FUI-intensiteten och vetenskapliga ambitioner har börjat

Finlands konkurrenskraft och därigenom dess välfärd bygger på kunskaper, forskning och innovationer. Enligt de nationella visionerna (Forsknings- och innovationsrådets vision och färdplan; Visionen för högskoleutbildningen och forskningen år 2030) är målet att öka Finlands FUI-intensitet och ambitionsnivån inom genomslagskraften för FUI-verksamhet. Ett numeriskt mål är en bestående ökning av forsknings- och utvecklingskostnaderna till 4 procent av bruttonationalprodukten före 2030. För att uppnå målet måste den största delen av tillväxten komma från den privata sektorn. Uppgiften försvåras ytterligare av att det tills vidare vid sidan av offentliga forskningsaktörer, alltså högskolor och forskningsinstitut endast finns ett fåtal företag som kraftigt investerar i forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet (FUI).

I den nationella FUI-färdplanen (2020) presenteras de planerade åtgärder som behövs för att höja FUI-intensiteten. En väsentlig faktor är tryggandet av tillgången till mänskliga resurser både i fråga om produktion av ny information och nya kunskaper och utnyttjande av information och kunskaper som producerats annanstans. Till detta hör också nödvändig förmåga att genom FUI-åtgärder tackla globala problem såsom klimatförändringen, hållbar utveckling och pandemier. I samband med uppdateringen av FUI-färdplanen främjas också långsiktigheten och förutsebarheten av forskningsfinansieringen.

FUI-helheten och utvecklingen av bildningen i samhället omfattar främjande av vetenskaplig utbildning och kommunikation. Genom systematisk vetenskaplig utbildning skapas förutsättningar för en ökad bildningsnivå och kompetensbaserad tillväxt. Syftet med vetenskaplig utbildning är att fördjupa och utvidga medborgarnas problemlösningsförmåga och förståelse för den vetenskapliga utvecklingen.

Satsningarna på vetenskap och på produktion av och genomslagskraft i vetenskaplig information görs genom att

- verkställa den nationella FUI-färdplanen. Den inbegriper en plan som omfattar stärkande av vetenskap och vetenskaplig information. Detta kräver ytterligare anslag av bestående karaktär till undervisnings- och kulturministeriet och arbets- och näringsministeriet samt till förvaltningsområdenas FUI-verksamhet i andra ministerier.

Med ovan beskrivna åtgärder före 2040

- Högskolornas nya strukturer och verksamhetsätt möjliggör nätverkssamarbete som bland annat tryggar högklassig vetenskaplig genomslagskraft i samhället samt mångsidig forskning och högskoleutbildning.
- Vetenskaplig information värdesätts och utnyttjas effektivt i olika sektorer i samhället.
- Finland har förmåga att utnyttja information som producerats annanstans i världen och globala megatrender såsom de möjligheter som digitalisering och artificiell intelligens för med sig.
- De satsningar som den offentliga och privata sektorn gjort i vetenskaplig verksamhet i Finland har enligt undersökningar förbättrat välfärden i Finland.
- FUI-verksamhetens möjligheter att stödja uppnåendet av målen enligt Agenda 2030 har förbättrats.

3.5 Fritt bildningsarbete

Det fria bildningsarbetet främjar människornas kunnande och välbefinnande och stöder samhällets enhetlighet, jämlikhet och aktivt medborgarskap. Läroanstalterna för fritt bildningsarbete är också viktiga aktörer som erbjuder utbildning till invandrare. För att utbildningen ska kunna utvecklas högklassigt ska finansieringen genomföras på ett förutsebart sätt. Det riksomfattande nätverket av fritt bildningsarbete utnyttjas effektivare än tidigare för att främja jämlikheten i och tillgängligheten av utbildningen, och de kunskaper som har förvärvats genom utbildning identifieras och erkänns.

Enligt lagen om fritt bildningsarbete (632/1998, 1 §) syftar det fria bildningsarbetet till att utifrån principen om livslångt lärande anordna utbildning som stöder sammanhållningen och jämlikheten i samhället samt ett aktivt medborgarskap. Målet är att främja individers mångsidiga utveckling, välmående och välfärd och att främja demokrati, pluralism, hållbar utveckling, kulturell mångfald och internationalism. Det fria bildningsarbetet kännetecknas av studier efter eget val, samhörighet och

delaktighet. Läroanstalter för fritt bildningsarbete är medborgarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet, idrottsutbildningscenter och studiecentraler.

År 2020 finns det i Finland 177 medborgarinstitut, 76 folkhögskolor, 20 sommaruniversitet, 12 studiecentraler samt 11 riksomfattande och 3 regionala idrottsutbildningscenter. Enligt Statistikcentralens uppgifter deltog år 2017 omkring 900 000 studerande i utbildningar inom fritt bildningsarbete. Samma studerande kan ha deltagit i flera utbildningar så att antalet deltaganden i utbildningar var sammanlagt omkring 1,6 miljoner. Läroanstalternas storlek och huvudmannastrukturer varierar. Det finns också mycket små läroanstalter bland dem. Med tanke på utvecklingen av utbildning inom det fria bildningsarbetet är det viktigt att huvudmännens ekonomiska stabilitet i alla lägen garanterar högklassig utbildning.

Undervisnings- och kulturministeriet beslutar årligen inom ramen för statsbudgeten det antal prestationer som beräkningen av statsandelen grundar sig på. För att möjliggöra anordnande och utveckling av högklassig utbildning ska huvudmännen ha möjlighet att förutse finansieringsnivån. När nya utbildningsuppgifter ska kopplas till det fria bildningsarbetet möjliggör principen för förutsebar finansiering ett långsiktigt utvecklingsarbete.

Läroanstalterna för fritt bildningsarbete är viktiga aktörer som erbjuder utbildning till invandrare. År 2018 fick det fria bildningsarbetet till ny uppgift att anordna utbildning i läs- och skrivkunnighet och annan integrationsutbildning som godkänts i invandrarnas integrationsplan. Enligt en utredning som Karvi publicerat i augusti 2020 har läroanstalterna för fritt bildningsarbete väl tagit emot den nya uppgiften inom utbildning i läs- och skrivkunnighet. Finansieringen för den nya uppgiften har emellertid dimensionerats enligt en situation där antalet elever var cirka 20 % av det nuvarande antalet. Detta gör det svårare att långsiktigt utveckla utbildningen och inverkar på huvudmännens möjligheter att tillhandahålla utbildning.

I undersökningar har fritt bildningsarbete konstaterats ge deltagarna fördelar av olika slag. Deltagandet ger kunnande som behövs i arbete och studier, ökar välbefinnandet, främjar agenskap och bygger upp aktivt kommuninvånarskap samt ökar kunskaps-, hälso- och identitetskapitalet och det sociala kapitalet. Det fria bildningsarbetet bidrar till det gemensamma bästa bl.a. genom att tillhandahålla allmänbildning, upprätthålla traditionella aktiviteter, tillhandahålla kulturutbud, fostran inom internationalism och mångkulturalism, främja integration, aktivera pensionärer och förebygga ensamhet och genom att erbjuda en andra möjlighet att komplettera

utbildningen. Fritt bildningsarbete har också konstaterats ha positiva ekonomiska konsekvenser.³

Utbildning inom fritt bildningsarbete anordnas i alla Finlands kommuner. Som en plattform för livslångt lärande är fritt bildningsarbete tillgängligt för alla medborgare. Det fria bildningsarbetets uppgift att anordna utbildning som inte leder till en examen är mycket omfattande och inbegriper utbildning på olika kunskapsnivåer från utbildning i läs- och skrivkunnighet till kompletteringsutbildning för personer med högskoleexamen. Genom fritt bildningsarbete kan man svara mot både samhällets och arbetslivets behov genom skraddarsydd utbildning. Via fritt bildningsarbete nås till exempel också en stor grupp partiellt arbetsföra personer, åldrande befolkning och personer med invandrabakgrund. Tröskeln för att delta i utbildning inom fritt bildningsarbete är låg. Inom ramen för det fria bildningsarbetet anordnas bland annat utbildning i läskunnighet för invandrare och främjas medborgarnas grundläggande färdigheter, även digitala färdigheter.

I promemorian (2019) för en arbetsgrupp som tillsatts av undervisnings- och kulturministeriet ingick ett förslag till modell för en kunskapsbaserad beskrivning av utbildningen inom det fria bildningsarbetet. Utgångspunkten är att studier med fria mål som inte leder till en examen ger deltagarna mångsidig kompetens som borde bli lättare att identifiera. I den fortsatta beredningen av reformen föreslog arbetsgruppen att lagstiftningen om informationsresursen Koski ska ändras så att kompetenser som inhämtats via fritt bildningsarbete kan föras in i informationsresursen Koski.

Åtgärder

- Förutsebarheten i finansieringen av fritt bildningsarbete säkerställs.
- Tillräckligheten av den för invandrare avsedda läskunnighetsutbildningen inom fritt bildningsarbete och tillgängligheten av den på båda nationalspråken garanteras.
- Förutsättningarna för läroanstalterna för fritt bildningsarbete att främja, utveckla och genomföra utbildning för underrepresenterade grupper stärks.
- Identifieringen och erkännandet av kunnande som förvärvats i utbildning inom fritt bildningsarbete ska främjas. Ändringar i lagstiftningen om informationsresursen Koski ska göras så att studieprestationer kan registreras i informationsresursen Koski.
- Möjligheterna att koppla kunskapsenheter inom fritt bildningsarbete som en del av det nationella ramverket för kunnande utreds.

³ Manninen m.fl. 2019.

- Det riksomfattande nätverket av fritt bildningsarbete utnyttjas effektivare än tidigare för att främja jämlikheten i och tillgängligheten av utbildningen. Läroanstalterna anordnar bland annat studier vid öppen högskola mångsidigt i olika ämnen också på de orter som annars saknar högskoleverksamhet.

Med ovan beskrivna åtgärder före 2040

- Tack vare sin tillgänglighet möjliggör utbildningen inom fritt bildningsarbete studievägar och utbildning mitt i den demografiska och ekonomiska utvecklingen. Med hjälp av fritt bildningsarbete blir personer i olika åldrar, olika språkgrupper och underrepresenterade målgrupper delaktiga av samhället.
- Vardagen och arbetslivet kopplas samman på en inlärningsplattform för bildningsarbete som fungerar enligt hållbarhetsmålen enligt Agenda 2030-programmet.
- Det fria bildningsarbetets roll är viktig i att värna om hela nationens enhetlighet och kunskapsnivå.
- Kompletteras utifrån riktlinjerna i reformen av kontinuerligt lärande

3.6 Kontinuerligt lärande – lärande under yrkeskarriären

Utbildningssystemet stöder allas kompetensutveckling under yrkeskarriären

Förändringarna i arbetet och teknologin förutsätter ny slags kompetens av den vuxna befolkningen i arbetsför ålder. Främjande av hållbar utveckling förutsätter att tillväxt söks i nya områden. Med tanke på kompetens är förändringen inte symmetrisk. De arbeten som försvinner är i regel lågavlönade och förutsätter kortare utbildning, medan de arbeten som uppstår kräver högre kompetens. Samtidigt minskar andelen personer i arbetsför ålder av befolkningen. Kompetensutveckling och höjning av kompetensnivån hos den vuxna befolkningen är centralt för anpassningen till omstruktureringarna samt för återhämtningen efter kriserna i samhället och arbetslivet.

Det finns ett utbildningsutbud för personer i arbetsför ålder på alla utbildningsstadier, och kompetensen och kompetensutvecklingen för finländarna i arbetsför ålder är internationellt sett på en god nivå. Trots det är cirka 300 000 personer i åldern 25–59

år med endast utbildning på grundskolestadiet bakom sig för närvarande i arbete, utanför arbetsmarknaden eller arbetslösa. Hundratusentals har brister i grundläggande färdigheter. Utbildningssystemet är dock ägnat att förstärka anhopningen av utbildning.

En betydande del av personerna i arbetsför ålder uppdaterar, kompletterar eller förnyar sin kompetens genom att utnyttja offentligt finansierad utbildning eller delar av utbildning som leder till en examen. Även om yrkesutbildning och högskoleutbildning har förnyats ur perspektivet för kontinuerligt lärande bland annat med hjälp av examensdelar och moduler mindre än en examen, har detta inte ändrat situationen i tillräcklig mån.

Regeringen har inlett en parlamentarisk reform av kontinuerligt lärande vars riktlinjer blir klara före utgången av 2020. Syftet är att utveckla ett system för kontinuerligt lärande som svarar mot framtidens behov.

Kunskapsbehoven motsvarar inte alltid utbildningsnivåerna inom utbildningssystemet utan de kan bäst lösas genom att kombinera innehållet i utbildningen på andra stadiet och högskolenivån. De kompetenstjänster som befolkningen i arbetsför ålder utnyttjar är fortfarande för tätt kopplade till den nationella examensstrukturen. Det behövs nya lösningar genom vilka man kan inhämta kompetens som lämpar sig för de individuella kompetensbehoven.

Följande åtgärder vidtas för att stärka kontinuerligt lärande:

- En reform av kontinuerligt lärande genomförs utifrån riktlinjerna i en parlamentarisk beredning. (Preciseras och öppnas vid utgången av 2020 när riktlinjerna blir klara).

3.7 Undervisnings- och handledningspersonal och övrig personal

Personalen och lärarna i småbarnspedagogik som är behöriga och som uppdaterar sina kunskaper garanterar en likvärdig och högklassig fostran och utbildning. Tillgången till lärare och annan personal säkerställs genom att förbättra kunskapsbasen och proaktiviteten samt genom att dimensionera utbildningen efter behov.

Utbildningen inom fostran och undervisning och kompetensen under karriären utvecklas genom samarbete utifrån forskning och systematiskt. Kunnandet inom specialundervisning, handledning, språk- och kulturmedveten undervisning, digital pedagogik samt ledning ska stärkas.

Tillgången till lärare och övrig personal och deras kompetens tryggas

Ökningen av befolkningens utbildnings- och kunskapsnivå, säkerställandet av likvärdiga utbildningsmöjligheter, utvecklingen av utbildningens kvalitet och utbildningssystemets funktion förutsätter kompetent personal. Den utbildningspolitiska utgångspunkten är att behörig och yrkesskicklig personal garanterar bra fostran och lärande. Barn, ungdomar och vuxna har rätt till undervisning som ges av kompetenta och behöriga lärare som uppdaterar sina kunskaper och till handledning av annan personal, och denna rätt ska garanteras också i en föränderlig omvärld.

Läroutbildningen och utbildningen för övrig personal utvecklas, kvaliteten hos dem säkerställs och utbildningarna riktas korrekt. På så sätt säkerställs och tryggas tillgången till högklassig fostran och utbildning samt stöd för lärande och välbefinnande längs med hela utbildningsvägen överallt i Finland på ett jämlikt och jämställdhetsfrämjande sätt även i framtiden. Förändringarna i den demografiska utvecklingen och utbildningsstrukturerna avgör utbildningsmängderna för lärarna och den övriga personalen, fastställandet av behörigheter och inriktningen av ekonomiska resurser. På grund av förändringarna måste tyngdpunkterna för läroutbildningen och utbildningen för övrig personal i Finland i en nära framtid på ett kontrollerat sätt riktas om. Betydelsen av systematisk antecipation av behovet av lärare och övrig personal samt behovet av nya verktyg för antecipationen ökar ytterligare. Antecipationen ska grunda sig på en kunskapsbas och mer fungerande sätt att samla in information än i dag. Kunskapsbasen i den svenskspråkiga utbildningen ska stärkas så att det vid all insamling av information är möjligt att granska den svenskspråkiga småbarnspedagogiken och utbildningssystemet också separat. Informationen ska vara lättillgänglig och lätt att utnyttja.

I fråga om tillräckligheten av behöriga lärare påverkas tillgängligheten också av hur lockande läroutbildningen är. En fördel med tanke på detta är att ungdomarnas uppfattning om läroutbildningen och läraryrket enligt undersökningar är mycket positiva. Lärares arbete uppskattas och det upplevs som meningsfullt. Enligt utredningar bibehålls läroutbildningens och läraryrkets attraktivitet bäst genom att lärarnas arbetsförhållanden förbättras och att den höga utbildningsnivån säkerställs.

Förordningen om behörighetsvillkoren för lärarna inom förskoleundervisning, grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet (986/1998) föreskriver om lärarnas behörighet och ställning. I framtiden är det viktigt att tillgången till behöriga finsk- och svenskspråkiga lärare i konst- och färdighetsämnen, i vissa språk och i specialundervisning, synnerhet i glesbygder tryggas. Behörighetsförordningen ska granskas i ljuset av konsekvenserna av den demografiska utvecklingen och de nya kompetensbehoven. Bestämmelser om behörigheten för lärare och annan personal inom småbarnspedagogiken finns i lagen om småbarnspedagogik (540/2018). Syftet med de behörighetsvillkor som ingår i lagen om småbarnspedagogik har varit att förtydliga yrkesbeteckningarna för personal med olika utbildningsbakgrund och öka den mest högutbildade personalens andel av personalstrukturen före 2030. Lärarnas högklassiga utbildning tryggas. Orken i arbetet och arbetshälsan säkras för lärarna och den övriga personalen.

Inom småbarnspedagogik är tillgången till behörig personal, också svenskspråkig, ett problem både lokalt och nationellt. Personalbristen råder speciellt i fråga om behöriga lärare och speciallärare inom småbarnspedagogik. Pensionsavgången, de nya behörighetskrav som ändras ytterligare i framtiden och den bristande attraktionskraften inom småbarnspedagogiken ökar personalbristen. I tillväxtcentrum påverkas tillgången till personal av det ökade antalet barn till följd av flyttningsöverskottet och den ökade deltagandegraden. Också utflyttningsregioner kan ha problem med tillgången till både personal och tjänster. Undervisnings- och kulturministeriet har redan i flera års tid beviljat tilläggsfinansiering till universitetet för att öka lärarutbildningen och för att utveckla mångsidiga studiemöjligheter.

Mål

Tillgången till yrkeskunniga lärare och annan personal säkerställs.

Åtgärder

- Kunskapsbasen gällande lärare och annan personal förbättras och vid insamling av information beaktas också särdragen hos utbildningen på svenska. Behoven hos lärare och annan personal och behovet av handlednings-, stöd- och elevvårdspersonal inom undervisningsväsendet förutses genom en systematisk och entydig verksamhetsmodell, med beaktande av båda nationalspråken. Utbildningen dimensioneras efter behov.
- Bestämmelserna om lärarnas behörigheter ska revideras och utvecklas i samarbete med intressegrupper på så sätt att behörigheterna före 2030 motsvarar de i redogörelsen uppgivna nya strukturerna inom

småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet.

- Flexibla sätt att komplettera kompetensen och behörigheten hos lärare och annan personal genomförs genom att möjliggöra komplettering av examina, flerformsutbildning och förvärvande av dubbla behörigheter för lärare i olika skeden av karriären.

Läroutbildningen utvecklas systematiskt genom samarbete och baserat på forskning

Kompetensen och bildningen i Finland kräver högklassig grundutbildning, kontinuerligt lärande och regelbunden uppdatering av kompetensen av lärarna, personalen inom småbarnspedagogik och alla andra som arbetar inom utbildning.

Läroutbildningen i Finland har under de senaste åren utvecklats genom brett samarbete. Läroutbildningsforumet har visat sin effektivitet som ett inkluderande och resultatrikt sätt att förnya och utveckla läroutbildningen och främja samarbete. De som arbetar med läroutbildning och alla intressegrupper inom läroutbildningen deltar i dialogen och förbinder sig att följa de gemensamma besluten. På motsvarande sätt har Utvecklingsforumet för utbildningar inom småbarnspedagogiken samlat ihop de parter som utbildar och som anordnar utbildning (andra stadiet, yrkeshögskolor och universitet) för personalen inom småbarnspedagogik samt andra intressegrupper för att främja samarbetet om utbildningarna. Forumet har tagit fram gemensamma utvecklingsrekommendationer för att på bred basis utveckla utbildningen och samarbetet.

Utvecklingen av läroutbildningen har under de senaste åren planerats i det nationella utvecklingsprogrammet för läroutbildning. Dess strategiska riktlinjer har bestämt riktningen för läroutbildningen och det kontinuerliga lärandet. I riktlinjerna har betydelsen av kontinuiteten mellan lärarnas grundutbildning och kompetens under yrkeskarriären samt kompetent ledning betonats för att läroanstalterna ska utvecklas och bli inlärningsinriktade. Den finländska läroutbildningens styrka är att den grundläggande utbildningen ligger på en gedigen forskningsbaserad grund. Lärarnas kompetensutveckling under karriären och det forskningsbaserade kontinuerliga lärandet ska stärkas. Utvecklingen av läroutbildningen har främjats genom flera utvecklingsprojekt som följer de nationella riktlinjerna.

Lärarna behöver mer kunskaper för att bemöta olika studeranden, för språk- och kulturmedveten fostran och undervisning, för handledning av barn, unga och vuxna samt för att utveckla och utnyttja digital pedagogik och olika inlärningsmiljöer inom distansundervisning. Studerandena behöver allt mer personligt tillämpad undervisning, stöd och handledning. Främjande av välbefinnande bland barn och

ungdomar, utvidgandet av småbarnspedagogiken till att gälla allt fler, utvidgandet av läroplikten samt främjandet av sysselsättning förutsätter ett starkt, målinriktat samt rätttidigt och högklassigt stöd och handledning för studier och lärande för barn, unga och vuxna. Rätttidigt och proaktivt stöd ska stärkas genom tillräckliga resurser och tillräckligt många speciallärare och studiehandledare på alla utbildningsstadier.

Mål

Utbildningen inom fostran och undervisning utvecklas.

Åtgärder

- Utvecklingssamarbetet i fråga om utbildningen inom fostran och undervisning stärks genom att ett utvecklingsforum för utbildningen inom fostran och undervisning grundas. Samarbetsforumets verksamhet omfattar utbildningar inom undervisning och fostran och frågorna kring utvecklingen av dem från småbarnspedagogik till högskoleutbildning. Forumet är en struktur för utveckling, växelverkan och samarbete för lärarutbildningen och utbildningen för fostran. Forumet bestämmer riktningen för forskningsbaserad utveckling av lärarutbildningen och utbildningen av annan personal inom fostran och kompetensutveckling under karriären.
- Ytterligare resurser ska allokeras till undervisningspersonalens handledningskunnande, specialundervisning, språk- och kulturmedveten undervisning och digital pedagogik samt stärkande av kompetent ledning.

3.8 Konst- och kulturfostran och - undervisning och grundläggande konstundervisning

Konst- och kulturfostran, undervisning i konst- och färdighetsämnen och grundläggande konstundervisning inom utbildningssystemet grundar sig på att estetisk uppfattning och kreativa uttryck är en viktig del av mänskligheten. Färdigheter i anslutning till detta är viktiga också i informations- och kunskapssamhället och bör därför beaktas vid utvecklingen av utbildningen. Dessa färdigheter kan också främjas inom ramen för hobbyverksamhet i samband med skoldagen. Tillgängligheten av grundläggande konstundervisning ska stödjas regionalt, i olika

befolkningsgrupper, på båda nationalspråken samt i fråga om olika konstnärliga områden.

Konstnärliga uttrycksformer och estetisk uppfattning har alltid varit en del av fostran och utbildning som börjar med undervisning i konst- och färdighetsämnen i den grundläggande utbildningen ända till utbildning av experter på konst och kultur i yrkesutbildning och högskoleutbildning. Betydelsen av konst och kultur har ökat under utvecklingen av informations- och kunskapsamhället både på fritiden och i arbetslivet och inom produktion.

Konst- och kulturfostran och kulturarvsundervisning med början i tidig ålder främjar framväxten av en personlig relation till konst och kultur, stärker kreativiteten, livskunskaper och förståelse för livet samt aktivt medborgarskap. I kommunerna kan en plan för kulturfostran utarbetas som en del av läroplanen och planen för småbarnspedagogik. Planer har utarbetats i ungefär 130 kommuner. Det är önskvärt att planen för kulturfostran införs på ett bredare plan i kommunerna; detta främjas av ett gott samarbete mellan undervisnings- och kulturväsendet.

Undervisningen i konst- och färdighetsämnen i skolorna bidrar för sin del till att barnens och ungdomarnas färdigheter utvecklas och utnyttjas på ett mångsidigt sätt, vilket stärker målen för kunnandet i utbildningen och senare också i arbetslivet. Inom ramen för grundläggande konstundervisning och fritt bildningsarbete omfattas också den vuxna befolkningen av konst- och kulturundervisningen och -verksamheten.

Konst- och kulturfostran och -undervisning har historiskt sett haft en betydande roll i hobby- och föreningsverksamheten vid sidan av skolan. Under de senaste åren har man på nytt förstått vikten av hobbyverksamhet för barn och ungdomar för deras liv och även som ett stöd för skolans mål för fostran och undervisning, och denna verksamhet har ökat betydligt. En så kallad Finlandsmodell utvecklas som bäst.

Utbildning inom konst och kultur ges på olika utbildningsstadier. Den producerar sakkunniga i branschen och ökar även innovations- och sysselsättningspotentialen inom olika områden i närings- och samhällslivet.

Enligt lagen om grundläggande konstundervisning (633/1998) avses med grundläggande konstundervisning sådan undervisning inom olika områden av konsten som i första hand riktar sig till barn och unga och som ger eleverna förmåga att uttrycka sig och söka sig till yrkesutbildning och utbildning på högre nivå inom konstområdet i fråga. Undervisningen grundar sig på de grunder i läroplanen som Utbildningsstyrelsen fastställt och som bestämts för två lärokurser och nio olika områden av konsten. Under läsåret 2019–2020 studerade cirka 128 000 elever i

grundläggande konstundervisning. Från 1993 till 2019 har antalet elever inom grundläggande konstundervisning nästan fördubblats. Grundläggande konstundervisning ges i totalt cirka 430 läroanstalter varav en del är läroanstalter inom fritt bildningsarbete. År 2020 omfattas 139 läroanstalter av en statsandel för grundläggande konstundervisning per undervisningstimme. Kommunerna har också enligt lagen om kommunernas kulturverksamhet (166/2019) till uppgift att erbjuda möjligheter till målinriktad konst- och kulturförstran inom kulturens och konstens olika former och områden.

Grundläggande konstundervisning är en del av kulturtjänsterna och därför tjänar utvecklingen av den också de utbildnings- och kulturpolitiska behoven. Målet är att kulturtjänsterna ska bli bättre tillgängliga och att verksamhetsförutsättningarna för kulturen stärks.

Utvecklingsåtgärderna behöver en tillförlitlig och omfattande kunskapsbas som stöd. Kunskapsbasen för den grundläggande konstundervisningen har under de senaste åren uppdaterats genom separata utredningar⁴ och genom att ansluta utbildningsformen till insamling av data⁵, men tillgången till regelbunden, riksomfattande kvalitativ och kvantitativ statistikinformation om grundläggande konstundervisning är fortfarande begränsad. Stärkandet av kunskapsbasen för den grundläggande konstundervisningen och en systematisering av insamlingen av information stöder beslutsfattandet om utvecklingen av grundläggande konstundervisning.

Det framgår av de utredningar som publicerats nyligen och av utlåtandena om dem att det finns ett behov av utveckling av finansieringen av och lagstiftningen om grundläggande konstundervisning. Det är allmänt sett viktigt att den grundläggande konstundervisningen förnyas och stärks med beaktande av särbehoven inom de olika områdena av konsten. Enligt Utbildningsstyrelsens utredning⁶ är de främsta utmaningarna för den grundläggande konstundervisningen utöver finansieringen förknippade med förvaltningen, strukturerna och verksamhetskulturen samt förändringarna i omvärlden och samhället. Aktörerna inom grundläggande konstundervisning oroar sig för möjligheten att trygga tillgången till grundläggande

⁴ Luoma 2020; Suominen 2019

⁵ Landsomfattande insamling av uppgifter om lärare 2019. Enkät om hemkommunsersättning inom förskoleundervisning och grundläggande utbildning 31.12.2018 (21.1.2019, TK-41-51-19); Insamling av information om kultur i kommunens verksamhet (Kulttuuri kunnan toiminnassa 2019 –tiedonkeruu), Institutet för hälsa och välfärd.

⁶ Luoma 2020.

konstundervisning på grund av bland annat de mindre årskullarna, läget i en avfolkningskommun samt konkurrerande aktiviteter till grundläggande konstundervisning.

Mål

Konst- och kulturförskolan och -undervisning och grundläggande konstundervisning stöds.

Åtgärder

- Behoven inom konst- och kulturförskolan beaktas vid utvecklingen av utbildningen.
- Tillgängligheten av grundläggande konstundervisning ska stödjas regionalt, för olika befolkningsgrupper och på båda nationalspråken (bl.a. fungerande strukturer, stöd för samarbete, pedagogisk utveckling), kunskapsbasen ska stärkas och vid behov ska en revidering av lagstiftningen gällande den grundläggande konstundervisningen inledas.
- Hobbyverksamhet i samband med skoldagen ska främjas enligt Finlandsmodellen och de allmänna bidragen och projektbidragen för barnkultur ska höjas.

3.9 Studiestöd

Studiestödet ska utvecklas för att främja likvärdiga utbildningsmöjligheter. Genom ett tillräckligt studiestöd möjliggörs heltidsstudier och avläggande av en examen inom utsatt tid. Också målen för reformen av den sociala tryggheten ska beaktas vid utvecklingen av studiestödet.

Syftet med studiestöd är att trygga studerandens utkomst under studietiden. Studiepenning och statsborgen för studielån tillsammans med allmänt bostadsbidrag tryggar studerandens grundläggande försörjning. Enligt utvärderingsrapporten om grundtrygghetens tillräcklighet 2015–2019 (THL 6/2019) räcker studiestödet tillsammans med lån till att garantera en måttlig minimikonsumtion.

Studiepenning är en indexbunden förmån. Dess belopp påverkas av studerandens ålder, läroanstaltskategori, boendeform samt familjesituation på så sätt att dess andel är cirka 1/4 av stödets maximibelopp. Genomsnittlig studiepenning (ca 220 euro/mån.) täcker andelen vanliga måltidskostnader av levnadskostnaderna för en

ensamboende studerande. För att täcka andra levnadskostnader behöver studeranden andra medel. År 2019 fick omkring 315 000 studerande studiepenning, och av dem studerade 60 procent vid en högskola och 40 procent i andra läroanstalter. Studiestödsutgifterna uppskattas 2021 uppgå till cirka 643 mn euro, varav studiepenningens andel är cirka 70 procent.

En betydande del av studiestödet är studielån på marknadsvillkor med statsborgen (650 euro/mån.). Studielånet ska vara en trygg och motiverande form av finansiering av studierna. Studielånet betonar utbildningens karaktär som en investering. Systemet uppmuntrar till korta studietider eftersom staten kan betala en del av lånet direkt till banken (studielånkompensation) när studielåntagaren har avlagt sin första högskoleexamen inom utsatt tid. Studielånkompensationens andel av den årliga studiestödsutgiften är cirka 64 mn euro. Studielånkompensationens inverkan på studietiderna måste bedömas och samtidigt ska behoven av utveckling av kompensationssystemet kartläggas. De räntor som en studielåntagare med små inkomster ska betala kan därtill betalas i form av räntebidrag. Om studielåntagaren försummar betalningen av räntorna eller återbetalningen av skulden till kreditinstitutet betalar staten i egenskap av borgensman studielånet till kreditinstitutet. Studielåntagaren är emellertid skyldig att till staten återbetala den skuld som betalats till kreditinstitutet. En gäldenär med borgensansvar kan beviljas betalningsfrihet i vissa situationer när en utkomstrisk föreligger. Användningen av studielån har ökat under de senaste åren. Också beloppet av lån som staten som borgensman måste betala ökar, vilket har ett tydligt samband med sysselsättningsutvecklingen. År 2019 tog 179 000 studerande ut studielån, vilket är knappt 60 procent av studiestödtagarna. Det genomsnittliga beloppet av studielån är cirka 11 000 euro. Bankernas studielånestock var vid utgången av 2019 cirka 4 md euro.

Det allmänna bostadsbidraget per hushåll ersätter skäliga boendekostnader för en studerande som bor ensam. Självriskandelen av boendekostnaderna för en studerande med låga inkomster är minst 20 procent. Omkring 140 000 studerandehushåll får regelbundet bostadsbidrag medan det genomsnittliga bostadsbidraget är cirka 320 euro per månad. År 2019 betalades allmänt bostadsbidrag till studerandehushåll till ett belopp om totalt 564 mn euro.

Syftet med skolresestöd är att trygga tillgängligheten av utbildning på andra stadiet. Systemet ersätter i huvudsak resekostnader för de studerande inom gymnasie- och yrkesutbildning som regelbundet har en lång skolresa och betydande resekostnader. År 2019 fick 60 500 studerande skolresestöd som var 710 euro per mottagare i genomsnitt.

Studiestödet är en orsaksbaserad och individuell förmån som betalas mot vederlag. Ett centralt villkor för det är utöver behovet av ekonomiskt stöd att det är fråga om

heltidsstudier och att studierna framskrider. I samband med reformen av den sociala tryggheten dryftas särskilt förenkling av förmånssystemet och en starkare samordning av förmånerna och tjänsterna. Också behovet av ändring av studiestödssystemet ses över i samband med reformen av den sociala tryggheten med beaktande av främjandet av sysselsättningen och kontinuerligt lärande. En samordning av studiestödet och den sociala tryggheten i övrigt genomförs gradvis. De problem i samordningen som ska lösas hänför sig särskilt till utkomstskydd för unga, förmånshelheten under studietiden och bostadsbidrag.

Studiestödet bidrar till att höja utbildningsnivån samt främjar jämlikheten i utbildningen och tillgången till kvalificerad arbetskraft.

Mål

Studiestödssystemet utvecklas för att främja likvärdiga studiemöjligheter.

Åtgärder

- Studiestödets nivå säkerställs genom indexhöjningar.
- Studiestödets tillräcklighet förbättras allt mer som stödform för heltidsstudier. Om statsekonomiska förutsättningar tillåter det kan höjningar göras i studiepenningen och lånegarantin och riktade höjningar kan göras till de personer som mest behöver stöd (ensamboende, studerande med familj, studerande i utlandet).
- Strukturen av studiestödet (till exempel en koppling till lägre och högre högskoleexamen) och dess nivå ses över i samband med revideringen av den sociala tryggheten. Centrala mål är stöd för heltidsstudier och främjande av studierna och därigenom främjande av sysselsättningen.
- Studerandens egna inkomstgränser höjs för att främja en kombination av studier och arbete.
- Föräldrarnas inkomstgränser med inverkan på studiestödet justeras när inkomstnivån stiger för att behovsprövningen inte ska bli stramare.
- Om räntenivån höjs betydligt kan villkoren för räntestöd förbättras eller ett ränteskydd som betalas ur statens medel övervägas. Genom att stödja studielåntagare kan man förebygga en ökning av lån som staten som borgensman måste betala.
- Förutsättningarna för att öka antalet studiestöds månader och göra villkoren för studielånskompensation mer flexibla ska redas ut för att främja kontinuerligt lärande.

3.10 Utbildning på svenska: situation, mål och åtgärder

Finlands två nationalspråk är finska och svenska. Rätten till det egna modersmålet och användningen av det hänför sig till grundläggande säkerhet samt till att man blir förstådd och hörd. Rätt till att använda båda nationalspråken och rätt till svenskspråkig utbildning tryggas i den finska lagstiftningen. I praktiken och i vardagen respekteras dessa rättigheter inte alltid.

Utbildningen har en viktig identitetsuppbyggande och kulturellerad uppgift som en del av den nationella identiteten. Utbildningen i Finland ska vara högklassig och likvärdigt tillgänglig på båda nationalspråken under hela utbildningsvägen från småbarnspedagogik till högskoleutbildning. En av den svenskspråkiga utbildningsvägens uppgifter är att säkerställa den språkliga utvecklingen hos barn och ungdomar vars modersmål är svenska och som är tvåspråkiga och talar både finska och svenska. Starka språkkunskaper är en förutsättning för utvecklingen av kognitiva färdigheter och tänkande och all inläring. Goda språkkunskaper garanterar också att barnen och ungdomarna har tillräckliga färdigheter för studier och fortsatta studier. Högskolorna ska tillhandahålla högklassig och mångsidig utbildning och möjligheter att forska på båda nationalspråken. Främjande av digitala kompetenser och utvecklingen av flexibla mångsidiga inlärningsmiljöer ska säkerställas på båda nationalspråken. Med hjälp av den svenskspråkiga utbildningen utvecklas språk- och kulturmedveten undervisning till stöd för alla barns och ungdomars inläring oavsett deras språk- eller kulturbakgrund.

I utbildningen ska språkutvecklingen tillgodoses också hos de barn och ungdomar som har två eller flera hemspråk. Antalet flerspråkiga elever och studerande ökar ständigt i Finland. Svenskspråkig utbildning ska i framtiden vara ett attraktivt alternativ för familjer med två eller flera hemspråk. Det är ändamålsenligt att barn och ungdomar med invandrarbakgrund i alla tvåspråkiga regioner i Finland har tillgång till en fungerande svenskspråkig utbildningsväg.

Högskoleutbildning och utbildning på andra stadiet garanterar att det finns ett tillräckligt antal svenskspråkiga sakkunniga och yrkespersoner i de mest centrala uppgifterna i samhället. Utbildningen ska vara högklassig och den ska svara mot och påverka förändringsfaktorerna i omvärlden på samma sätt som den finskspråkiga utbildningen. Utveckling av högklassiga svenskspråkiga läromedel som är förenliga med läroplanen förutsätter tillräckliga resurser.

Modersmål och litteratur som läroämne samt undervisningsspråket för alla ämnen har en viktig roll i den svenskspråkiga utbildningen. Minoritetens krav på språkkunskaper i

studierna, arbetet och vardagen är större än bland den finskspråkiga befolkningen. De måste behärska väl både nationalspråken och dessutom minst ett främmande språk.

I lagen om småbarnspedagogik (540/2018) betonas främjande av utbildningsmässig jämlikhet och förutsättningarna för uppväxt och lärande för alla barn. Utveckling av språket har en central uppgift i detta. Högklassig svenskspråkig småbarnspedagogik har en central roll som en del av den svenskspråkiga utbildningsvägen och en lyckad början på den. Det är en utmaning att stödja anordnarna av småbarnspedagogik så att skyldigheten att tillhandahålla tjänster inom småbarnspedagogik i egna daghem eller grupper också kan fullgöras i praktiken i fråga om de barn vars föräldrar har valt en svenskspråkig utbildningsväg för barnen.

Jämlikt anordnande av språkundervisning realiserar inte i tillräcklig mån i den svenskspråkiga utbildningen. Timfördelningen och undervisningens struktur i finska enligt förordningen om grundläggande utbildning (1998/852) beaktar inte i tillräcklig mån de språkliga utgångspunkterna och behoven för språkinläring hos de svenskspråkiga eleverna. I praktiken har svenskspråkiga elever till exempel möjlighet att välja ett enda långt språk eftersom finska ofta väljs som det första långa språket. I högskoleutbildningen är utövandet av studerandenas språkliga rättigheter förknippat med praktiska problem till exempel i fråga om möjligheten att avlägga tentamina på det egna modersmålet.

Mål

Genom gemensamma mål och åtgärder som olika aktörer vidtar i samarbete blir den svenskspråkiga utbildningen på alla utbildningsstadier högklassigare, mer jämlik och mer inkluderande.

Åtgärder

Utbildningen på svenska utvecklas parallellt med den finskspråkiga. De mål och åtgärder som presenteras i redogörelsen gäller utbildning och forskning på båda nationalspråken. Därtill utvecklas den svenskspråkiga utbildningen parallellt med den finskspråkiga för att främja likvärdiga studiemöjligheter och en jämlik och högklassig utbildning enligt följande (preciseras vid utgången av 2020 när åtgärdsförslagen i redogörelsen om utbildning på svenska blir färdiga):

- Högklassiga, systematiska och flexibla studievägar på svenska utvecklas genom att undanröja kända hinder för utbildningen på alla utbildningsstadier från småbarnspedagogik till högskoleutbildning. Utbildningsvägarna på svenska stärks och utvecklas också för barn, ungdomar och vuxna som

anländer till Finland som invandrare. De regionala skillnaderna och särdragen beaktas.

- Den övergripande koordineringen av utbildning på svenska stärks. Den kunskapsbas som krävs vid beslutsfattande säkerställs genom att man vid nationell och internationell insamling av information beaktar möjligheten att granska den svenskspråkiga småbarnspedagogiken och utbildningen separat.
- Samarbetsmodeller och nätverksstrukturer skapas för att genomföra utbildning och för forskning i samarbete mellan högskolor och på olika utbildningsstadier, särskilt mellan andra stadiet och högskolenivån.
- Kunskaperna i det andra inhemska språket utvecklas, inklusive undervisning i modersmålsinriktad finska och svenska, genom att utveckla läroplanerna och rikta resurser till lärarnas kompetens. Kunskaperna i det andra inhemska språket utvecklas, i synnerhet undervisning i modersmålsinriktad finska, genom att utveckla läroplanerna och rikta resurser till lärarnas kompetens.

3.11 Lärande och studievägar för personer med invandrabakgrund

De reformer som gäller utbildning och som syftar till att främja jämställdhet som beslutats i regeringsprogrammet förbättrar lärandet och studierna för studerande med invandrabakgrund (barn, elev eller studerande vars modersmål eller det språk som hen talar hemma är något annat än finska, svenska eller samiska). Dessa reformer är särskilt utvidgandet av läroplikten, utveckling av studiehandledning samt identifiering av kunnande och åtgärder som riktas till underrepresenterade grupper inom helheten för kontinuerligt lärande.

De åtgärder som gäller småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning, utbildning på andra stadiet och högskoleutbildning som presenteras i denna redogörelse förbättrar inlärningsmöjligheterna och smidiga studievägar för alla grupper som nu är i den svagaste ställningen. Personer med invandrabakgrund behöver därtill riktade åtgärder på olika utbildningsstadier. Utvecklingsbehov som gäller alla utbildningsstadier är beaktandet av språkmedvetenhet i undervisningen i kommunikationen samt smidigheten i utbildningen i övergångsskedena.

I småbarnspedagogik är utmaningen att öka deltagandegraden och stödja språkinläringen. De åtgärder som vidtas för att öka deltagandet i småbarnspedagogik inverkar också på många familjer med invandrabakgrund och uppmuntrar till att barnen deltar i småbarnspedagogiken: klientavgifterna sänks och på längre sikt ska småbarnspedagogiken bli avgiftsfri (minst 4 h/dag). Vid

bedömningen av vilken inverkan hemvårdsstöd och praxisen med kommundillägg har på deltagande i småbarnspedagogik ska speciellt familjer med invandrabakgrund beaktas.

Framgången i skolan har ett direkt samband med framgång i fortsatta studier och därför är den grundläggande utbildningen som ger tillräckliga baskunskaper (läs- och räknekunskaper) och basfärdigheter väsentlig med tanke på integrationen. Studerande med invandrabakgrund har sämre inlärningsresultat än studerande med finländsk bakgrund, vilket främst beror på svagare socioekonomisk bakgrund och svaga språkkunskaper. Situationen är svårast för de ungdomar som har en bristfällig grundutbildning och som anländer till Finland i slutskedet av den grundläggande utbildningen. I och med revideringen av lagstiftningen om småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen blir det möjligt att i större utsträckning än i dag följa upp, styra och koordinera likvärdigt och högklassigt genomförande av barnens rättigheter och tjänster. Det förnyade finansieringssystemet beaktar effektivare än nu de olika omständigheterna i kommunerna bland annat i fråga om konsekvenserna av den demografiska utvecklingen, kvaliteten hos tjänsterna, likvärdigheten och tillgängligheten, behoven av stöd och behoven av tjänster på främmande språk. I utvecklingsprogrammet Utbildning för alla fästs uppmärksamhet vid att säkerställa inlärningsvillkor för elever med invandrabakgrund, särskilt språkliga färdigheter och andra inlärningsfärdigheter för nyanlända elever. Genom de åtgärder som tas fram utifrån programmet tryggas övergången i utbildningens övergångsskeden också för barn med invandrabakgrund. Ett utvecklingsprogram för att skapa en högklassig studieväg för finska/svenska som andraspråk för alla stadier i utbildningssystemet ska inledas. Finansieringen för positiv särbehandling ska konsolideras i samband med revideringen av lagstiftningen.

Genom åtgärderna stärks utbildningssystemets förutsättningar att utjämna konsekvenserna av ojämlikheten i samhället och stöds lärande och likvärdighet på utbildningsvägen för studerande med invandrabakgrund. Också i de förpliktande kvalitetskriterierna inom småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning som utarbetas för att stärka kvaliteten och likvärdigheten i tjänsterna ska särbehoven hos personer med invandrabakgrund och övriga personer som behöver stöd beaktas.

Studerande med invandrabakgrund avbryter studierna på andra stadiet oftare än studerande med finländsk bakgrund. I utbildning på andra stadiet är det med tanke på studerande med invandrabakgrund särskilt viktigt med tillräcklig undervisning och handledning och tillräckligt stöd. För att säkerställa detta i yrkesutbildning ska den personliga tillämpningen utvecklas ytterligare så att en modell för positiv särbehandling som är förenlig med karaktären av yrkesutbildning kan införas i den. Utbildningsanordnarna ska ha tillräckliga förutsättningar att också sörja för

undervisning och handledning som motsvarar behoven hos studerande med invandrarbakgrund, och uppföljningen av hur utbildningen genomförs stärks genom att behovet av undervisning och handledning samt annat stöd beaktas allt bättre. Utvidgandet av läroplikten och därtill hörande avgiftsfrihet av utbildningen, den nya utbildningshelheten i övergångsskedet och handledning under läroplikten stärker och utjämnar lärandet och utbildningsvägen för ungdomar med invandrarbakgrund jämfört med studerande med finländsk bakgrund.

Grundläggande färdigheter och språkkunskaper är viktiga med tanke på hur studierna framskrider. Utvecklingen av dessa backas upp genom att uppmuntra till ett effektivare utnyttjande av studier som stöder studiefärdigheterna och vid behov genom att utveckla incitamenten inom finansieringssystemet.

För studerande med invandrarbakgrund är en läroanstalt som erbjuder positiva upplevelser om samhörighet, gemenskap och delaktighet en ytterst viktig resurs. Dessa upplevelser ska säkerställas för alla studerandena inom gymnasie- och yrkesutbildning. Särskilt fokus ska riktas mot studerande med invandrarbakgrund. Lämpliga elevhälsotjänster samt möjlighet till verksamhet som främjar psykiskt och fysiskt välbefinnande inom läroanstalten ska garanteras för alla studerande på andra stadiet oavsett bakgrund på ett likvärdigt sätt på alla håll i landet.

Studerande med invandrarbakgrund är underrepresenterade i högskolor. Tillträdet till högskoleutbildning stöds genom att befästa serviceverksamheten för identifiering och handledning av invandrarnas kunskaper som en del av högskolesystemet och genom att ta in bestämmelser om handledande utbildning för invandrare i universitetslagen. Högskolornas tillgänglighetsplaner som gäller alla underrepresenterade grupper stöder också tillträdet till och avläggandet av högskoleutbildning för studerande med invandrarbakgrund.

Utifrån arbetet med Talent Boost-färdplanen (färdigställs under hösten) ökar högskolorna rekryteringen av utländska studerande och forskare till finländska högskolor och integrerar de internationella sakkunniga i högskolorna, det finländska samhället och arbetslivet. Det görs lättare för studerande att komma in i landet och personer som avlagt en examen ska få permanent rätt att stanna i Finland.

4 Situationsbild och centrala förändringsfaktorer för utbildnings- och forskningssystemet

Det finländska utbildningssystemet är omfattande och fungerar i många hänseenden på ett högklassigt sätt. Alla barn har lika rätt till småbarnspedagogik, förskoleundervisningen är förpliktande och deltagandet i den är stort. Nästan alla barn avlägger den grundläggande utbildningen och inlärningsresultaten är på en god nivå i en internationell jämförelse. Alla som avslutar den grundläggande utbildningen har tillräckliga möjligheter att delta i utbildning på andra stadiet och cirka 94 % av dem som avslutat den grundläggande utbildningen inleder omedelbart utbildning som leder till en examen, och av resten fortsätter tre procent i utbildningar i övergångsskedet (förberedande och handledande utbildning samt påbyggnadsundervisning i grundskolan). Antalet inledningsplatser i utbildning på högre nivå är omkring en och en halv gånger större i relation till årskullen och efterfrågan på utbildning är stor. Forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamheten är mångsidig. Finland har en stark ställning i fråga om vetenskapliga publikationer och är ett ledande land inom utnyttjande av digitala teknologier.

Systemet fungerar emellertid inte till alla delar på förväntat sätt med tanke på samhället och studerandena och ger inte önskade resultat. Deltagandet i småbarnspedagogik är i Finland mindre än i andra länder i Norden. Inlärningsresultaten i den grundläggande utbildningen har blivit svagare. Omkring 15 % av årskullen blir utan examen på andra stadiet och andelen personer som avlagt högskoleexamen har inte ökat på samma sätt som i jämförelseländerna. Jämlikheten i utbildningen har inte ökat. Skolutmattningen och andra riskfaktorer för välbefinnandet hos skolelever och studerande har ökat. Investeringarna i forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet är inte på en tillräcklig nivå. Inte heller volymen eller resultaten av forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamheten är på jämförelseländernas nivå.

Utbildningens och forskningens relation till den samhällsliga förändringen går i två riktningar. Å ena sidan inverkar förändringsfaktorerna på många sätt på verksamhetsförutsättningarna för utbildningen och forskningen samt deras mål och verksamhetssätt. Å andra sidan är utbildningen och forskningen centrala drivkrafter bakom förändringen. Utbildning och forskning har betydande konsekvenser för

stabiliteten, funktionen och välfärden i samhället. Fostran, utbildning och forskning bidrar till en bättre framtid.

Hantering av förändringen förutsätter kreativt lärande och förändringarna skapar nya möjligheter och nya sätt att lära. Lärande har aldrig enbart skett inom utbildningssystemet och ovannämnda faktorer ändrar ytterligare förhållandet mellan utbildning och informellt lärande som sker utanför utbildningssystemet. Arbete och lärande är i allt större grad sammanlänkade och när arbetet ändras kommer ändringar även att ske i fråga om inläring i och utifrån arbetet såväl i fråga om tid, plats som inläringssätt. Teknologi skapar nya möjligheter till lärande oavsett tid och plats, och det betyder att vilken miljö som helst är samtidigt en inlärningsmiljö, och lärandet blir en integrerad del av livet i övrigt. Ett utbildningssystem som är öppet mot omvärlden kan koppla ihop och sammanlänka de formella och de övriga studievägarna och resultaten av dem så att de är anpassade efter varje studerande samtidigt som de erbjuder stöd och handledning.

Alla kan emellertid inte på samma sätt dra nytta av omvälvningarna i möjligheterna i lärandet. Det offentliga utbildningssystemet som omfattar hela befolkningen har ett särskilt ansvar att främja likvärdighet, respektera allas människovärde och sträva efter det allmänna bästa. Mitt i de drastiska förändringarna prövas också människornas förmåga och uthållighet. Fostran och utbildningen måste utgå från människan som en moralisk, emotionell och intellektuell varelse som hör till en gemenskap. Endast på detta sätt kan en person stödjas i utvecklingen till en fullvärdig medlem av sin gemenskap som förstår helheter och sammanhangen mellan sig själv och omvärlden. I bästa fall stöder utbildningen personens ansvarstagande för sig själv, familjen, gemenskapen, samhället och världen. Genom fostran och utbildning är det möjligt att stärka empatiskt, etiskt och ekologiskt tankesätt och känsla av samhörighet.

I detta kapitel av redogörelsen behandlas sju centrala förändringsfaktorer som påverkar och blir påverkade av utbildnings- och forskningssystemet: befolkningsförändringen, den ökade ojämlikheten, omvälvningarna i arbetet, ekonomin och näringslivet, den teknologiska utvecklingen, miljöns tillstånd och klimatförändringen, demokratin och de mänskliga rättigheterna samt internationaliseringen och de globala problemen. Också den globala krisen till följd av covid-19-viruset har redan påverkat många av de ovannämnda förändringsfaktorerna och lyft fram betydelsen av utbildning och forskning för människornas välfärd, nationens kriställighet och samhällets resiliens.

Befolkningsförändringen leder till omvälvningar i utbildningssystemet

Befolkningsstrukturen och de demografiska förändringarna har ett samband med välfärd, samhällets utveckling och olika områden inom politiken. Till exempel befolkningens åldersstruktur och försörjningskvot samt nettoinflyttningen och den naturliga befolkningstillväxten som reglerar befolkningens mängd utgör grunden för samhällsplanering både nationellt och regionalt. Därtill inverkar befolkningens närings-, utbildnings- och familjestruktur samt den språkliga och etniska fördelningen på många sätt till exempel på behovet av olika tjänster.⁷

Befolkningsutvecklingen har på 2010-talet blivit starkt differentierad i Finland. De främsta problemen med befolkningsutvecklingen hänförs till befolkningens åldrande, minskningen av befolkning i arbetsför ålder samt den snabba nedgången i nativiteten. På regionnivå kommer befolkningsutvecklingen att bli starkt differentierad i synnerhet mellan stora studiestäder och övriga delar av landet. Befolkningskoncentrationen ökar skillnaderna mellan olika delar av landet och landskapen och i allt större grad inom landskapen.

Enligt Statistikcentralens befolkningsprognos kommer befolkningen i Finland att minska från 2031 och i synnerhet de yngre årskullarna blir mindre. År 2018 föddes omkring 47 300 barn i Finland vilket är en fjärdedel mindre än 2010, och barnåldersklasserna har minskat i nästan alla kommuner. År 2017 fanns det nästan 50 kommuner i Finland där under 15 barn föddes. Enligt befolkningsprognosen kommer det 2030 redan att finnas 80 kommuner i Finland där under 15 barn föds per år. På grund av nedgången i nativiteten har antalet barn på 0–6 år redan minskat. Nedgången är störst i tätorter och landsbygdskommuner. I inflyttningsområdena kommer antalet barn troligen att öka. Även om de mindre årskullarna enligt befolkningsprognosen minskar behovet av bastjänster också inom småbarnspedagogiken, kommer de åtgärder som vidtas för att höja deltagandegraden i småbarnspedagogik troligen att leda till att behovet av tjänster hålls nära nog på samma nivå eller till och med ökar. Fram till 2030 kommer åldersklassen 7–15 år att minska med 17,5 % jämfört med 2020.

I de äldre åldersklasserna syns befolkningsförändringen med dröjsmål. Enligt befolkningsprognosen kommer åldersklassen 16 år att öka fram till 2025 med drygt 4 600 personer jämfört med 2019. Antalet årskullar som övergår till andra stadiet kommer att vara större än i dag fram till 2030 innan det svänger brant nedåt så att det år 2040 endast utgör 83 procent av nuvarande nivå. På längre sikt kommer dock antalet 15–24-åringar att sjunka med cirka 91 000 personer från 2019 till 2040. Årskullarna krymper i så gott som alla ekonomiska regioner i Finland men i mindre

⁷ Kestilä & Martelin 2018, 26.

ekonomiska regioner kommer utvecklingen att infalla tidigare och den är mer drastisk. I många ekonomiska regioner i Finland kommer antalet 15–24-åringar att minska med minst 30 procent. Enligt prognosen kommer antalet nya studerande i gymnasiet i största delen av de ekonomiska regionerna att minska med minst 20 procent före 2040. Antalet personer som inleder gymnasiestudier kommer att öka endast i två ekonomiska regioner. I fråga om yrkesutbildning är trenden densamma även om ändringen är något mindre dramatisk eftersom åldersstrukturen för studerandena i yrkesutbildning avviker från gymnasierna. Trots det kommer nedgången i största delen av de ekonomiska regionerna att vara över 20 procent och endast i två ekonomiska regioner är en betydlig ökning att vänta.

Inverkan av det lägre födelsetalet på årskullarnas storlek får konsekvenser för högskolenivån i synnerhet på 2040-talet. De årskullar som uppnår högskoleåldern kommer fram till mitten av 2030-talet att vara nära nog lika stora som i dag.

Situationen bland befolkningen i arbetsför ålder är annorlunda än i ungdomsåldersklasserna. Till exempel i fråga om 25–49-åringar växer befolkningen med cirka 40 procent på riksomfattande plan. De demografiska förändringarna är emellertid mycket olika i de olika regionerna. I Finland finns flera ekonomiska regioner i vilka befolkningen inom åldersklassen minskar med över 30 procent men också sådana ekonomiska regioner där befolkningen växer med drygt 20 och till och med över 30 procent.

Enligt Statistikcentralens klassificering efter härkomst bodde över 420 000 personer med utländsk bakgrund i Finland vid utgången av 2019. Hälften av dem bor i huvudstadsregionen men invandrare bor i nästan alla kommuner. Var sjätte person med utländsk bakgrund är född i Finland. Därtill bor tiotusentals internationella studerande och arbetstagare med tillfälligt uppehållstillstånd i Finland. I Finland talas 130 olika språk som modersmål.

Befolkningens mångfald och flerspråkigheten inverkar på många sätt på utbildningssystemet, speciellt i huvudstadsregionen och i andra stora städer. Enligt befolkningsprognosen ökar andelen barn med utländsk bakgrund i småbarnspedagogik och grundläggande utbildning till drygt 25 procent i huvudstadsregionen. Antalet studerande med invandrabakgrund och som talar ett främmande språk har under de senaste åren ökat stadigt också i yrkesläroanstalter, gymnasier och högskolor.

I och med de mindre årskullarna utexamineras mindre arbetskraft för arbetslivets behov. Coronaläget och konjunkturerna inverkar på efterfrågan på arbetskraft och invandringsvolymerna på kort sikt men de inverkar inte på de långsiktiga utsikterna för det ökade behovet av kvalificerad arbetskraft i Finland. Organisationerna och

företagen behöver utöver kvalificerad arbetskraft i allmänhet också specialkompetens. Antalet uppehållstillstånd som beviljats på grundval av arbete och studier har ökat betydligt under de senaste åren. Antalet är dock betydligt lägre än i jämförelseländerna och den internationella konkurrensen om de bästa experterna är hård. De internationella sakkunniga bidrar till att stärka och internationalisera utbildnings-, forsknings- och innovationsverksamheten i Finland. Mångfalden och internationaliseringen i samhället och arbetslivet påverkar i sin tur Finlands attraktionskraft i internationella experters ögon.

Konsekvenser av befolkningsförändringen för anordnande av utbildning

I fråga om småbarnspedagogik och grundläggande utbildning kommer de viktigaste frågorna i kommunerna att vara hantering och anpassning av kommunens servicenät, säkerställande av kvaliteten och tillgängligheten av undervisningen samt förutsättningarna för genomförande av elev- och studerandevården och av det stöd barnen och eleverna behöver. Trots att antalet barn som är i åldern för småbarnspedagogik har sjunkit på 2010-talet har behovet av tjänster inte minskat eftersom deltagandegraden och antalet barn i småbarnspedagogik har ökat. Skolnätet inom grundläggande utbildning har redan anpassats kraftigt i kommunerna. Antalet läroanstalter har under 2010-talet minskat jämnt både i tillväxtkommuner och i utflyttningkommuner. Antalet skolor med under 50 elever har minskat markant. Antalet små skolor har minskat från 610 skolor år 2011 till 346 skolor 2018. I övriga storleksklasser har minskningen av antalet skolor varit relativt sett mindre. Samtidigt har stora läroanstalter med över 500 elever ökat i systerhet i tillväxtkommuner och kommuner med mycket snabb tillväxt. Det totala antalet skolor i grundläggande utbildning (årsklasserna 1–6, 7–9 och 1–9) har minskat med 513 under åren 2011–2018. Skolnätets komprimering kommer att fortsätta på 2020-talet. Antalet små skolor sjunker kraftigt när kommunerna samlar sina tjänster till större helheter för att upprätthålla servicenivån och minska kostnaderna. Skillnaderna i kostnaderna för den grundläggande utbildningen är stora mellan kommunerna redan i dag. Kostnaderna är i genomsnitt större i de landsbygdskommuner som avfolkas i snabb takt. I och med befolkningsutvecklingen kommer skillnaderna i kostnadsutvecklingen fortsättningsvis att öka. I små kommuner kan skolnätet redan nu vara så litet att endast en grundskola är kvar och tjänsterna kan inte skäras ned ytterligare utan att tjänsterna i kommunerna avskaffas helt.

I fråga om utbildningen på andra stadiet kommer förutsättningarna för anordnande att försvåras på 2030-talet. I fråga om gymnasieutbildningen kommer landet att polariseras ännu mer. I tillväxtcentrum kommer antalet studerande inte att minska på samma sätt som i glesbygder. Utvecklingen leder till att förutsättningarna för anordnande av utbildning är olika i olika delar av landet. I de regioner där befolkningen minskar blir grunden för statsandelsfinansiering för gymnasieutbildning

mindre och huvudmännen måste ta in förlusterna på andra håll. Det finns risk för att anordnandet av gymnasieutbildning i vissa ekonomiska regioner blir ekonomiskt sett omöjligt och nätet krymper väsentligt. I dessa situationer kan likvärdig tillgänglighet i de olika delarna av landet inte tryggas.

Läget för yrkesutbildning är i stort sett detsamma som för gymnasierna men sambandet med primärkommuner är inte lika tätt som i fråga om gymnasieutbildning. När antalet studerande minskar blir finansieringsgrunden väsentligt mindre hos en del av anordnarna av yrkesutbildning. Minskningen av finansieringen möjliggör inte längre anordnande av högklassig utbildning, inte heller investeringar i lokaler och utrustning. Förutsättningarna för anordnande av yrkesutbildning kommer att vara mycket olika i olika delar av landet. Den olika utvecklingen kommer att ha kumulativa effekter på arbetsmarknaden och på tillgången till kvalificerad arbetskraft. I avfolkningsregioner kommer problemen med tillgång till arbetskraft att leda till svårigheter vid utvecklingen av näringsverksamheten och bland annat grundande av nya produktionsanläggningar eller utveckling av dem. Servicenätet för yrkesutbildning är redan nu splittrat sett till både verksamheten och ekonomin, och befolkningsutvecklingen kommer att stärka segregeringen.

Högskolorna har verksamhet i hela Finland. År 2019 tillhandahöll de 13 universiteten och 23 yrkeshögskolorna inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde utbildning som leder till en examen på totalt 60 orter. Flyttrörelsen mellan landskapen är betydande på grund av högskolestudier. Inledande av universitetsstudier betyder för många flyttning till ett annat landskap. Flyttrörelsen går från de landskap som saknar universitet till de landskap som har ett universitet. Flyttrörelsen bort från Nyland för studier på en annan ort är större än från andra landskap. Nätet med yrkeshögskolor är större och flyttrörelsen mellan landskapen är mindre när studierna inleds. Regional flyttrörelse sker också efter utexaminering från högskolor. Efter avlagd examen flyttar man särskilt till Nyland. Av de personer som avlagt magisterexamen bor 51 % i Nyland ett år efter utexamineringen. De personer som avlagt en yrkeshögskoleexamen sysselsätts mer jämnt i olika landskap. Av de personer som avlagt yrkeshögskoleexamen bodde 35 % i Nyland ett år efter utexamineringen.

Befolkningsförändringarna leder till så stort tryck på ändringar i finansieringen att den nuvarande strukturen och det nuvarande sättet att producera utbildningstjänster i stora delar av Finland framöver inte kommer att vara möjliga. Högklassig utbildning på andra stadiet förutsätter tillräcklig undervisningspersonal på hela andra stadiet och i fråga om yrkesutbildning dessutom tillräcklig förmåga att investera i lokaler och utrustning.

Förändringarna i befolkningsstrukturen inverkar på kommunernas, utbildningsanordnarnas och högskolornas verksamhetsförutsättningar och utvecklingsutsikter. De avviker betydligt från varandra sett till storleken, omständigheterna, befolkningsstrukturen och bärformågan. De allt mindre årskullarna, pensionsavgången, problemen med tillgång till kvalificerad arbetskraft och de svaga ekonomiska utsikterna kommer inom de närmaste åren att försvåra anordnandet av högklassig och likvärdig småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning, utbildning på andra stadiet och högskoleutbildning i synnerhet i de kommuner och regioner där befolkningen minskar. Säkerställandet av tillgången till och tillgängligheten av utbildningstjänster i tätorter och landsbygdskommuner är ett betydande ekonomiskt problem för utbildningssystemet.

Förutsättningarna för anordnande av utbildning påverkas av flyttrörelsen mellan och inom landskapen och av urbaniseringen. Befolkningens koncentration till stora städer och kranskommuner leder till problem som hänför sig till anordnande av högklassig småbarnspedagogik och undervisning i tillväxtkommunerna i synnerhet i fråga om stöd och tjänster för barn och elever med främmande modersmål samt städernas interna segregationsutveckling.

- Årskullarna inom småbarnspedagogik och grundläggande utbildning kommer att minska kraftigt redan före 2030. Antalet årskullar som övergår till andra stadiet kommer att vara större än i dag ända till 2030 varefter det kommer att sjunka kraftigt. De årskullar som uppnår högskoleåldern kommer fram till mitten av 2030-talet att vara nära nog lika stora som i dag och minskar sedan.
- Befolkningsförändringarna leder till så stort tryck på ändringar i finansieringen att den nuvarande strukturen och det nuvarande sättet att producera utbildningstjänster i stora delar av Finland framöver inte kommer att vara möjliga.

Jämlikhet i utbildningen – jämlikhet genom utbildning

Ojämlikhet har många negativa konsekvenser för samhället. Den försämrar den sociala kohesionen, människornas ömsesidiga förtroende och förtroende för institutioner, miljömedvetenheten, den sociala växelverkan, delaktigheten och samhällsdeltagandet. Risken för ojämlikhet i anslutning till kunskande är särskilt stor med tanke på det finländska samhället. Utbildning är den viktigaste faktorn med inverkan på hur man placerar sig i olika positioner i samhället och ökad ojämlikhet i utbildningen ökar ojämlikheten i alla delområden i samhället. Ojämlikhet har också en negativ inverkan på den ekonomiska utvecklingen. Investering i humankapital är en central mekanism för att jämna ut sambandet mellan ojämlikhet och tillväxt. I ojämlika samhällen måste de som är i den svagaste positionen kämpa mest för att få

högklassig utbildning vilket leder till förlorad potential och låg social rörlighet. Ett jämlikt samhälle grundar sig på incitament som stöder medborgarnas känsla av sin egen förmåga och autonomi, delaktighet och agentskap. Ett mer jämlikt samhälle har upprepade gånger visat sig gynna majoriteten av samhället.⁸

Ojämligheten har i Finland koncentrerat sig till extremiteterna i samhällets olika skikt. Resurserna för låg- och höginkomsttagare är olika och bristen på resurser leder till att möjligheterna till social rörlighet begränsas. De mer välbärgade bibehåller å sin sida sina privilegier.⁹

I Finland ingår värdegrunden för utbildning i lagstiftningen. Enligt 16 § i grundlagen (731/1999) har alla rätt till avgiftsfri grundläggande utbildning. Det allmänna ska, enligt vad som närmare bestäms genom lag, säkerställa lika möjligheter för var och en att oavsett medellöshet enligt sin förmåga och sina särskilda behov få även annan än grundläggande utbildning samt utveckla sig själv. Enligt lagen är kommunerna skyldiga att anordna undervisning för barn i läropliktens ålder. Kommunen är dessutom skyldig att ordna förskoleundervisning det år läroplikten uppkommer för barn som omfattas av förlängd läroplikt och för barn som inleder den grundläggande utbildningen ett år senare än vad som bestämts. Det allmänna ska också stödja familjerna så att de har möjligheter att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt (grundlagen 731/1999, 19 §). Ur detta härleds alla barns rätt till småbarnspedagogik. I lagen om småbarnspedagogik (540/2018) finns bestämmelser utöver om syftet med småbarnspedagogiken också om kommunens skyldighet att ordna småbarnspedagogiken i kommunen efter behov och om vårdnadshavarnas rätt få en plats inom småbarnspedagogiken för sitt barn. Bestämmelser om avgifter för småbarnspedagogik finns i lag.

Den finländska utbildningspolitiken har grundat sig på hantering av humankapital och utbildningssystemet har bidragit till att få hela befolkningens begåvning i bruk. Politiken har genomförts genom att erbjuda tjänster inom småbarnspedagogiken till rimligt pris till familjer, avgiftsfri utbildning för studeranden, genom att tillhandahålla ett omfattande studiestödssystem samt ett omfattande och regionalt täckande utbildningsutbud. Särskilda bidrag har beviljats för att stärka jämlikheten och minska inverkan av familjebakgrunden. Utbildningssystemet har lyckats kombinera högklassigt kunnande, jämställdhet och effektivitet på så sätt att jämställdheten i utbildningen förverkligas i Finland huvudsakligen bra i en internationell jämförelse.

I praktiken förverkligas dock jämställdheten inte enligt målen. Familjebakgrunden bestämmer barnens och ungdomarnas utbildningsvägar och utbildningen är

⁸ OECD 2015; VNK 2018; Statsrådets kort över förändringsfaktorer 2019

⁹ Sirniö 2016

könssegregerad. De personer som stöds av en högutbildad familj som innehar socialt, kulturellt och ekonomiskt kapital har ett tydligt försprång jämfört med dem vars utgångspunkter är sämre.

Högklassig småbarnspedagogik och förskoleundervisning främjar jämställdhet och social kohesion och utgör en grund för senare kunnande. Forskningsresultat tyder på ett samband mellan deltagande i småbarnspedagogik och senare kunnande i synnerhet i fråga om de barn vars uppväxtmiljö omfattar belastande faktorer¹⁰. Enligt undersökningar är kostnadseffektiviteten inom småbarnspedagogik mycket hög i synnerhet i fråga om familjer som har det sämre ställt. Genom inkluderande småbarnspedagogik kan likvärdighet främjas och marginalisering förebyggas. Särskilt barn i låginkomstfamiljer och barn till lågutbildade mödrar deltar proportionellt sett minst i småbarnspedagogik. Enligt internationella undersökningar har uttryckligen barn i dessa grupper mest nytta av deltagande i småbarnspedagogik till exempel mätt med senare framgång i skolan.¹¹ I början av augusti 2020 avskaffades begränsningen av den subjektiva rätten till småbarnspedagogik och nu har alla barn igen rätt till småbarnspedagogik på heltid oavsett vårdnadshavarnas ställning på arbetsmarknaden.

I en europeisk jämförelse är deltagandet av barn över 2 år med risk för fattigdom eller social marginalisering i Finland under genomsnittet i EU (2016): I Finland deltog 74 % i småbarnspedagogik medan genomsnittet i EU var 80 %. Skillnaderna i deltagandet mellan riskgrupper och grupper utan risk är stora till exempel jämfört med Sverige.¹²

I en internationell jämförelse ger jämlika utbildningssystem i allmänhet också goda inlärningsresultat. Finländska ungdomar är fortfarande bland de bästa i en internationell jämförelse men under de senaste åren har inverkan av den socioekonomiska bakgrunden på ungdomarnas inlärningsresultat ökat samtidigt som inlärningsresultaten och attityderna har blivit betydligt sämre. Både internationella och nationella undersökningar om lärande uppvisar en fallande trend. Enligt PISA-undersökningen har kunskapsnivån i läskunnighet, matematik och naturvetenskapliga ämnen sjunkit betydligt och nedgången har på 2010-talet varit störst bland alla länder som deltog. Samtidigt har speciellt andelen elever med svagt kunnande ökat. Den socioekonomiska bakgrundens inverkan på elevernas kunnande har i Finland varit minst bland OECD-länderna men i den senaste undersökningen är sambandet på samma nivå som i OECD-länderna i genomsnitt.

¹⁰ Karvi 2020 (inledande mätning)

¹¹ Sipilä & Österbacka 2013; Karila 2016

¹² Flisi & Blasko 2019

Skillnaden i läskunnigheten mellan flickor och pojkar är enligt PISA-undersökningen i Finland störst inom OECD. I matematik nådde flickornas genomsnittliga kunnande till samma nivå som pojkarna 2012 och efter det har flickorna också i detta område klarat sig bättre än pojkarna. Också i naturvetenskapliga ämnen var skillnaden mellan könen år 2018 i Finland störst av alla OECD-länder, till förmån för flickorna. Enligt den utvärdering Nationella centret för utbildningsutvärdering publicerat 2020 är kunskapsskillnaderna mellan flickor och pojkar små på första klassen. Flickornas kunskaper var i snitt bara lite bättre än pojkarnas. Kunskapsskillnaderna mellan könen uppstår med andra ord under den grundläggande utbildningen. Samma observation gjordes i den av Nationella centret för utbildningsutvärdering publicerade undersökningen om lärresultat i finska och litteratur i slutskedet av den grundläggande utbildningen (Kauppinen; Marjanen 2020). Enligt utvärderingen motsvarar kunskapsskillnaderna i olika innehållsområden i medeltal ett skolvitsord till flickornas fördel. Enligt utvärderingen har elevernas inställning till ämnet och studierna en stark koppling till kunskaperna. Flickornas inställning till studierna var mer positiv än pojkarnas över hela linjen. Hela 42 % av elevernas helhetskunskaper i finska och litteratur kan förklaras med hur elevens attityder, läsvanor, sätt att göra hemuppgifter och användning av digitala medier inverkar. Också vårdnadshavarnas utbildning och elevens skola inverkade på elevens kunnande. Det visade sig att elevbedömningen i finska språket och litteraturen inte var jämlik, eftersom läroämnets slutvitsord varierade enligt kön, skola och elevens planer för fortsatta studier.

Den sämre skolframgången i PISA-proven i matematik hos barn med invandrabakgrund motsvarar två år jämfört med provresultaten för infödda finländare. Skillnaden är bland de största i OECD-länderna. Skillnaderna mellan studerande med finländsk bakgrund och med invandrabakgrund har bestått i alla PISA-undersökningar och de genomsnittliga resultaten har sjunkit sedan 2009 i både läskunnighet, matematik och naturvetenskapliga ämnen.

Föräldrarnas socioekonomiska ställning och utbildningsnivå har ett starkt samband med ungdomarnas val av utbildning på andra stadiet. Barn vars föräldrar har lägre ställning och utbildning fortsätter sina studier oftare i yrkesutbildning medan barn till föräldrar i bättre ställning fortsätter till gymnasiet. Ojämligheten har ökat i detta hänseende¹³. Valet av utbildning på andra stadiet är också fortfarande könsbaserat. År 2018 sökte sig 65 % av flickorna i första hand till gymnasiet medan 54 % av pojkarna sökte sig i första hand till yrkesutbildning.

År 2018 blev 1 800 personer som avslutat grundskolan utanför all utbildning och 1 455 av dem var under 18 år. Omedelbar fortsättning av studierna på andra stadiet har ökat bland ungdomar med främmande modersmål men det sker i mindre

¹³ Härkönen & Sirniö 2020

utsträckning än hos unga vars modersmål är finska eller svenska. Risken för avbrott i studierna är stor hos ungdomar med invandrarbakgrund och jämfört med majoritetsbefolkningen har de flerfaldig risk för att helt avstå från att avlägga utbildning på andra stadiet.

Familjebakgrunden inverkar också på urvalet till högskoleutbildning. Utöver personer med lägre socioekonomisk bakgrund är bland annat invandrare och personer med invandrarbakgrund samt personer med handikapp och funktionsnedsättning underrepresenterade i högskolorna. Familjebakgrunden inverkar på olika sätt på urvalet till yrkeshögskolor, universitet och å andra sidan till olika utbildningsområden. Antalet personer med hög socioekonomisk bakgrund som väljs till universitetsutbildning är större än i yrkeshögskolorna. Å andra sidan är studerandenas bakgrund inom universitetsutbildningen varierande. Till exempel medicin, juridik, ekonomi och diplomingenjörutbildning är områden där utbildningen går kraftigt arv. Mindre elitistiska områden är pedagogik och humanistiska utbildningsområdet. Den starka könssegregationen i utbildningen och arbetslivet syns också i högskoleutbildningen.

Deltagandet i utbildning bland befolkningen i arbetsför ålder är störst i fråga om personer som redan är utbildade och som har en bra ställning på arbetsmarknaden. Deltagandet bland personer med svaga basfärdigheter är lågt även i en internationell jämförelse. Kvinnor deltar betydligt mer i utbildning än män.

Internationellt sett har utbildningen i Finland tidigare inte gått i arv i lika hög grad som i många andra länder men under de senaste åren har nivån ökat. Enligt undersökningen är sambandet mellan föräldrarnas och barnens utbildning starkast: föräldrarnas utbildningsnivå har ett samband med både barnens avläggande av utbildning på andra stadiet, ansökan till högskolor och det slutliga utbildningsstadiet¹⁴. Inverkan av familjebakgrunden hos barn och unga kan bli kraftigare under studiernas gång. Om deltagandet i småbarnspedagogik är minst bland familjer i den svagaste ställningen, lyckas småbarnspedagogiken inte främja jämlikheten för barnens utgångspunkter före den grundläggande utbildningen. I och med att familjebakgrundens inverkan blir kraftigare i den grundläggande utbildningen, blir dess inverkan också större på valet av utbildning på andra stadiet. Ojämlikheten i utbildningen beror särskilt på urvalet till den akademiska studievägen, alltså avläggande av studentexamen och sedan fortsättning vid universitet, och den ökade ojämlikheten i utbildningen är framför allt en följd av det starkare sambandet mellan föräldrarnas utbildning och studentexamen.

¹⁴ Eskelinen m.fl. 2020

Jämlikheten och välbefinnandet hos barn och ungdomar kan inte enbart främjas genom utbildningspolitiska medel utan också familje- och socialpolitiska åtgärder har en viktig roll. Sektorsövergripande stödtjänster som genomförs i samarbete är av betydelse i synnerhet när föräldrarna saknar ekonomiska, sociala och kulturella resurser att i tillräcklig mån stödja barnen. Målet för vårdreformen är att minska skillnaderna i välfärden. Enligt reformen kommer kommunerna även framöver att ansvara för småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och fritidstjänsterna. Syftet med reformen är att förbättra samspelet mellan social- och hälsovårdstjänsterna och kommunens övriga serviceproduktion, såsom skolor, småbarnspedagogik och ungdomsarbete.

Det är aldrig för sent att påverka lärandet för barn och unga och deras framgång på studievägen. Det finns övertygande bevis för de positiva effekterna av högklassig småbarnspedagogik också när det gäller att främja jämställdhet, men även åtgärderna, ingripande och investeringar för att förebygga ungdomarnas avbrott i skolgången och fattigdom har konstaterats bidra till en gynnsam utveckling. Speciellt intensiv handledning av ungdomar har konstaterats vara effektiv men i Finland verkar handledningen bli bristfällig i synnerhet i fråga om de ungdomar som är mest i behov av stöd¹⁵. Den ekonomiska och sociala ställningen kan ännu i vuxen ålder påverkas genom kompetensutveckling. Stärkandet av jämlikheten måste inledas redan i tidig barndom men åtgärder behövs under hela studievägen, i all utbildning och genom vid varje tidpunkt lämpligt samarbete. Lärarna, handledarna och övrig personal spelar en viktig roll vid främjande av jämlikheten. Utvidgandet av läroplikten är en viktig åtgärd som också främjar jämställdhet. Regeringen har lämnat ett lagförslag om detta till riksdagen den 15 oktober 2020.

- Ojämlikhet har många negativa konsekvenser för samhället och jämställdhet har upprepade gånger visat sig gynna majoriteten av samhället.
- Utbildning är den viktigaste faktorn med inverkan på hur man placerar sig i olika positioner i samhället och ökad ojämlikhet i utbildningen ökar ojämlikheten i alla delområden i samhället.
- Jämställdheten i utbildningen uppnås inte. Familjebakgrunden bestämmer barnens och ungdomarnas utbildningsvägar och utbildningen är könssegregerad. De personer som stöds av en högutbildad familj som innehar socialt, kulturellt och ekonomiskt kapital har ett tydligt försprång jämfört med dem vars utgångspunkter är sämre. Risken för ökad regional ojämlikhet i fråga om utbildning och inlärningsresultat har ökat.

¹⁵ Fryer 2016; Vanttaja m.fl. 2019

- Jämställdhet och välfärd kan främjas genom sektorsövergripande stödtjänster som genomförs i samarbete.
- Det finns övertygande bevis för de positiva effekterna av högklassig småbarnspedagogik när det gäller att främja jämställdhet men det är aldrig för sent att påverka lärandet för barn och unga och deras framgång på studievägen.

Möjligheterna med teknologi och digitalisering i utbildning och forskning

Digitaliseringen och utvecklingen av nya teknologier inverkar på många sätt på allas vardag, samhällets funktion och arbetslivet men det är svårt att förutse hur och hur snabbt de utvecklas och vilka konsekvenser de får. I bästa fall kan den teknologiska utvecklingen inverka positivt på ekonomin och öka välfärden samt möjliggöra tillhandahållandet av personliga digitala tjänster för allt fler. Utbildningssystemen och -institutionerna möter både problem och möjligheter när den teknologiska utvecklingen möjliggör lärande överallt, studier i olika miljöer, när som helst, som en del av studerandens vardag, enligt personliga mål.

Digitaliseringen minskar utbildningens bundenhet till tid och plats och ger betydande möjligheter att tjäna studerandena på ett mer högklassigt och individuellt sätt än tidigare. Studier är också möjliga över gränserna för läroanstalter eller högskolor. Det digitala utbudet kännetecknas av att det är delvis öppet och internationellt. Ofta förenas olika undervisningsformer och -sätt till en helhet som inbegriper alternerande närundervisning, onlinediskussioner, självständiga studier och utnyttjande av inspelningar. Å andra sidan möjliggör moderna onlinestudier också avläggande av hela examina.

Utbildningen genererar i allt högre grad olika datamaterial. Också själva studierna ger upphov till data som både studeranden och läroanstalten kan utnyttja. På motsvarande sätt ökar också mängden av data som samlas vid forskning. Gemensamma nationella datasystem har skapats som stöd för verksamheten men eftersom de olika aktörernas datasystem fortfarande är splittrade försvårar det utnyttjandet av data och digitaliseringen. Utbildningsaktörernas datasystem är för närvarande byggda för att främst stödja examensutbildning där studeranden är klient hos en utbildningsaktör åt gången.

De nya metoder som data och artificiell intelligens erbjuder kan på många sätt utnyttjas vid styrningen och utvärderingen av hela utbildnings- och forskningssystemet. Ledning genom information och inlärningsanalys gör det möjligt att följa upp, stödja och utveckla mer uppdaterad kunskapsinläring. Digitalisering och artificiell intelligens kan också bidra till att problem vid lärande identifieras och

avhjälp samt frigöra tid för lärande och undervisning genom att göra rutinuppgifter snabbare och automatisera processer. Utnyttjande av data är emellertid också förknippat med risker om tydliga etiska, lagstiftningsmässiga och datahanteringsrelaterade ramverk saknas. Den offentliga förvaltningen har en viktig roll vid utvecklingen av ett sådant ramverk.

Att tillvarata fördelarna med nya teknologier förutsätter särskilt att kompetens- och utbildningsnivån höjs, investeringar i forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet och målinriktad samutveckling med olika sektorer samt den offentliga förvaltningens medverkan för att möjliggöra utvecklingen. Den offentliga sektorns bidrag behövs inte bara för att utveckla kompetensen utan också för att säkerställa spridningen av innovationer och för att främja kompatibiliteten av dem.

Den teknologiska utvecklingen ändrar kompetensbehoven och inverkar på hurdan bildning och hurdana färdigheter utbildningssystemet bör producera. Digitaliseringen har accelererat strukturförändringarna i arbetslivet och därför försvinner uppgifter från arbetsmarknaden, men på lång sikt kommer det att uppkomma nya uppgifter som ofta är mer krävande sett till kompetenskraven. Uttryckligen utbildning och den förmåga att förnya sin kompetens som förvärvats genom utbildning skyddar människorna mot omvälvningarna. Å andra sidan kräver användningen av beräkningsmetoder och nya teknologier också en hög utbildningsnivå särskilt hos sakkunniga inom dessa områden, omfattande kunskap om tillämpningen av artificiell intelligens och vetenskaplig forskning relaterad till beräkningsmetoder och artificiell intelligens. Digitalisering och utveckling av teknologier inverkar på många sätt på forskningspraxis. Av lärarna, annan personal och studerandena kräver den allt mer digitala utbildningen nya kunskaper och färdigheter. Detta ställer krav på både lärarnas och annan personals utbildning och fortbildning. Studerandena och lärarna är emellertid inte endast föremål för digitaliseringen utan de bidrar till att utveckla och forma digitaliseringen.

Förutsättningarna för internationell framgång i fråga om digitalisering är goda. Den internationella studien om ungdomarnas mångläskunnighet (ICILS, International Computer and Information Literacy Study) utvärderar åttondeklassisters mångläskunnighet samt färdigheterna till datalogiskt tänkande. I utvärderingen 2018 var Finland på fjärde plats av tolv länder. Å andra sidan var åtta procent av eleverna i Finland under den lägsta nivån (nivå 1). Dessa elever har mycket svaga färdigheter i it och kommunikationsteknologi och de hade till och med problem med att öppna länkar eller med att använda ett enkelt ordbehandlingsprogram. De lyckades inte heller producera texter eller meddelanden till en viss målgrupp. På det hela taget var nivån av mångläskunnighet svag hos 28 % av de finländska eleverna (elever på nivå 1 och under den): en dryg fjärdedel lyckas hitta och utnyttja information endast i

begränsad mån i rutinuppgifter. I Finland klarade sig flickorna bättre än pojkarna, och denna skillnad var näst störst efter Korea.

Enligt slutrapporten för projektet Grundskolan i den digitala tiden (2019) har det inte skett några förändringar i elevernas digitala kompetens under de senaste åren. De metoder som används i lärandet fokuserar fortfarande på traditionella böcker, häften och kopior, varvid inhämtandet av digitala färdigheter förblir svagt. Elevernas egen aktivitet i användningen av teknik betonas i de vidsträckta kompetensmålen i grunderna för läroplanen, men detta förverkligas ännu inte. Lärarnas färdigheter hade förbättrats under uppföljningstiden men det förekom brister till exempel vid skapande av digitalt innehåll och i programmering. I snitt lite under hälften av lärarna klarade inte testet som mäter grundläggande programmering och endast var femte lärare meddelade att de hade provat programmering med eleverna. Elevernas digitala färdigheter är enligt undersökningen svagare än lärarnas i alla delområden i undersökningen. I resultaten av undersökningen konstateras att den aktiva användningen av digital utrustning under fritiden inte räcker till att förvärva de färdigheter som behövs för att fungera i det allt mer digitala samhället. Den grundläggande utbildningen kan i detta skede inte erbjuda likvärdiga inlärningsmöjligheter för utveckling av de digitala färdigheterna.

Digitaliseringen ändrar också den internationella verksamhetsmiljön. Betydelsen av attraktiva inlärningsmiljöer och forskningsinfrastrukturer ökar ytterligare eftersom digitaliseringen öppnar marknaden och ökar därigenom den internationella konkurrensen mellan utbildnings- och forskningsmiljöer.

Digitaliseringen inom utbildning är dock i sig inte någon lösning på de centrala utbildningspolitiska problemen och inlärningsproblemen, såsom förebyggande av ojämlikhet, bristande engagemang i utbildningen och svårigheter att flytta från ett skede i utbildningsvägen till ett annat. Till exempel bristande intresse eller engagemang beror på andra faktorer än teknologi, såsom belastningsfaktorer som drabbar människorna eller dynamiken i marginalisering över generationer, och de kan således inte åtgärdas enbart genom teknologi. Upplevelsen av samhörighet är viktig. I internationella undersökningar har det också kommit fram att till exempel populära digitala inlärningslösningar som är öppna för alla, såsom Mocar, gynnar kompetensutvecklingen, deltagandet i utbildning och social delaktighet hos de befolkningsgrupper som redan har det bättre ställt sedan tidigare.¹⁶ Digitaliseringen har inte heller konstaterats förbättra inlärningsresultaten på allmänt plan utan de

¹⁶ Selwyn 2013; Castaño-Muñoz m.fl. 201; Rohs & Ganz 2015; Hansen & Reich 2015

positiva konsekvenserna begränsas även i bästa fall endast till begränsade sätt att utnyttja teknologi ¹⁷.

På våren 2020 ledde coronaepidemin till en snabb övergång till distansundervisning och omfattande användning av digital teknologi i undervisning och lärande. Enligt preliminära uppgifter upplevde eleverna och studerandena distansundervisningen på olika sätt; en del ansåg att det var mer belastande än studier i närundervisning medan en del upplevde att deras välbefinnande ökade. Det är viktigt att erfarenheterna av distansstudierna blir föremål för en mer omfattande undersökning i syfte att utveckla både när- och distansstudierna.

Internationella undersökningar som nyligen publicerats pekar på att pandemin har bidragit till att utbildningens kommersialisering, som börjat redan tidigare, har ökat ytterligare ¹⁸. Ett centralt orosmoment är frågan om den så kallade plattformsekonomin och handeln med studerandenas, särskilt barns och ungdomars, personuppgifter samt den information som uppstår vid skötseln av en offentlig uppgift. Den offentliga förvaltningens roll vid bildandet av etiska spelregler och vid inledningen av en debatt kring dem mellan olika parter är viktig. En aktuell forskning om ämnet behövs som stöd för planeringen och inriktningen av åtgärderna.

Digitaliseringen hänför sig också till temana om hållbar utveckling vilka är av betydelse med tanke på utbildningens framtid. På grund av det enorma behovet av energi som digitaliseringen medför påpekar en internationell forskargrupp¹⁹ i sin nyligen publicerade översikt över aktuella teman i branschen att man under de senaste årtiondena inte bara har infört digital teknik i stor skala inom undervisning på globalt plan, utan att man i allt större grad också har gjort sig av med äldre utrustning i samband med innovationer inom utbildningen. Med tanke på hållbar utveckling borde utbildningsgemenskapen minska den miljöpåverkan och de etiska konsekvenser som konsumtionen av digital teknik för med sig, vilket betyder ändrade attityder och rutiner i förhållande till de mål som främjades kraftigt för inte så länge sedan.

- Digitaliseringen och den teknologiska utvecklingen skapar inlärningsbehov som utbildning ska svara mot.
- Den teknologiska utvecklingen möjliggör lärande överallt, studier i olika miljöer, när som helst, som en del av studerandens vardag, enligt personliga mål.

¹⁷ OECD 2015

¹⁸ Selwyn m.fl. 2020; Hogan m.fl. 2018

¹⁹ Selwyn m.fl. 2020

- De nya metoder som data och artificiell intelligens erbjuder kan på många sätt utnyttjas vid styrningen och utvärderingen av hela utbildnings- och forskningssystemet.
- Digitaliseringen inom utbildning är i sig inte någon lösning på de centrala utbildningspolitiska problemen utan utbildningspolitiken och -systemet måste konsekvent sträva efter att främja allas förmåga att utnyttja möjligheterna med digitalisering.
- På våren 2020 ledde coronaepidemin till en snabb övergång till omfattande användning av teknologi i undervisning och lärande. Enligt forskning och redogörelser upplevde eleverna, studerandena och lärarna distansstudierna på olika sätt. Det är viktigt med noggrannare forskning i syfte att utveckla både när- och distansstudierna.
- Digitaliseringen ändrar också den internationella verksamhetsmiljön. Betydelsen av attraktiva inlärningsmiljöer och forskningsinfrastrukturer ökar ytterligare eftersom digitaliseringen öppnar marknaden och ökar därigenom den internationella konkurrensen mellan utbildnings- och forskningsmiljöer.

Förändrat arbetsliv, förnyad utbildning

Den kraftiga omvandlingen av arbetet har redan pågått i några år och covid-19-krisen kommer att accelerera den ytterligare. Det är typiskt för omvandlingen att den förändrar arbetet och arbetsmarknaden på ett övergripande sätt. Den allt snabbare förändringen i yrkena och arbetsuppgifterna förutsätter av medborgarna beredskap att förnya och uppdatera den egna kompetensen genom hela yrkeskarriären. Förändringarna i arbetets innehåll och uppkomsten av helt nya yrken är en utmaning för såväl innehållet i examina som för vår traditionella syn på examina och examensstrukturen. Förändringarna i innehållet i arbetet betonar också betydelsen av kompetenshelheter, som traditionellt har setts som allmänbildning, för framgång i arbetet. Hantering av stora helheter, färdigheter för kommunikation och interaktion och it-kunskaper är en del av allt fler arbetsuppgifter. Yrkesbildning och allmänbildning är närmare varandra än förr och flätas samman, och det är därför naturligt att särskilja dem i utbildningen.

Automatiseringen och robotiseringen är uppenbara exempel som inverkar på innehållet i alla arbeten och på det sätt på vilket de utförs. De har stor betydelse med tanke på utvecklingen av produktionssätten men också på hur arbetet anknyts till tid och plats. Manuella arbetsuppgifter minskar ytterligare och arbetet kan utföras fysiskt långt borta från verksamhetsstället eller från produktionen och servicen. Automatiseringens betydelse som en produktionsfaktor syns också vid en granskning av den kompetens som behövs i arbetet. Olika kompetenshelheter som hänför sig till användning av digitala verktyg toppar listan av nödvändiga färdigheter i arbetslivet.

Utöver dem betonas till exempel kreativitet och innovationsförmåga, ledning av det egna kunnandet, nätverksfärdigheter, etisk kompetens och tvärvetenskaplig kompetens. När förändringarna och omvälvningarna i arbetslivet går allt snabbare betonas beredskapen till kontinuerligt lärande. Inlärningsförmågan och utveckling och ledning av personlig kompetens framstår som viktiga allmänna kompetenser i framtiden bland annat i de prognostiseringsresultat som Prognostiseringsforumet för kunnande tagit fram (Utbildningsstyrelsen 2019). Arbetet är också i sig en viktig inlärningsform och arbetsplatsen är en central inlärningsmiljö. När arbetets bundenhet till tid och plats minskar förändras också möjligheterna till lärande genom arbete på samma sätt. Arbetet kan utföras i olika miljöer och vid olika tidpunkter, och på samma sätt kan man också lära i och av arbetet.

Den ökade kunskapsintensiteten på arbetsmarknaden återspeglar sig i sysselsättningsgraden för personer med olika utbildningsbakgrund. Utbildningsnivån har ett starkt samband med framgång på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden för 18–64-åringar utan examen efter grundskolestadiet var 45 procent år 2018, medan den för personer som hade avlagt examen på andra stadiet var 71 procent, hos personer som avlagt examen på lägsta eller lägre högskolenivå 83 procent och för personer med högre högskoleexamen eller doktorsutbildning 88 procent. Från 2003 har sysselsättningsgraden för personer som avlagt examen på andra stadiet stigit mest, med cirka fyra procentenheter. Sysselsättningsgraden för personer som saknar examen efter grundskolestadiet har å sin sida sjunkit med fem procentenheter. Arbetslöshetsgraden är hos de sistnämnda betydligt högre än i andra grupper, bland 18–64-åringar utan examen var 20 procent arbetslösa 2018. Ungdomsarbetslösheten är i Finland betydligt högre än i OECD-länderna i genomsnitt. Av arbetskraften på 15–24 år var omkring 17 procent arbetslösa i Finland år 2019 medan medelvärdet i OECD-länderna var 11 procent (OECD 2020a).

Per utbildningsområde avviker de examina som utbildningssystemet producerar i någon mån från arbetslivets behov redan nu. I framtiden måste det säkerställas att utbildningsutbudet inriktas enligt medborgarnas och arbetslivets behov. Förändringarna i arbetslivet inverkar också på relationerna mellan olika branscher, varav den mest betydande är servicens ökade andel av ekonomin och integreringen av varuproduktionen och tjänsterna.

Den svaga tillgången till kvalificerad arbetskraft har under de senaste åren varit en av de viktigaste faktorerna som har hindrat företagen från att anställa mer personal. Särskilt företag med kraftig tillväxt har svårt att få arbetskraft. Enligt SME-företagsbarometern (1/2020) upplever klart över hälften av alla SME-företag att bristen på tillgång till kvalificerad arbetskraft som motsvarar företagets behov åtminstone i någon mån begränsar företagets tillväxt. Med hänsyn till tillgången till kvalificerad arbetskraft måste utbildningsutbudet följa utvecklingen i branschen och

förändringarna i den. I framtiden är prognostisering och i synnerhet beaktande av resultaten av prognostiseringen allt viktigare vid planering och beslutsfattande även om det också är svårare än tidigare. Utbildningsutbudet ska riktas in enligt prognoserna men samtidigt ska det säkerställas att utbildningen är attraktiv i de branscher i vilka det finns arbete och där kvalificerad arbetskraft behövs.

I samband med omvandlingen av arbetslivet bör det noteras att Finland inte är ett enhetligt arbetsmarknadsområde utan efterfrågan på arbetskraft och de sektorspecifika behoven varierar per region och till och med per ekonomisk region. Den regionala profileringen per näringsgren är stark och den senaste utvecklingen bland annat i olika industrisektorer och i fråga om efterfrågan på tjänster har ytterligare differentierat näringslivsstrukturerna.

Utan målmedvetna åtgärder kommer bristen på arbetskraft att vara betydande redan inom den närmaste framtiden. Den kommer att inverka på samhällsekonomi omställningsförmåga och på vår ställning på den internationella marknaden. Den inre marknadens betydelse har ökat i och med att servicens andel ökat, men exporten är fortfarande oundgänglig för helheten. I och med den ökade innovationsnivån i varuproduktionen, den snabbare intervallen för förnyelse av produktionsserierna och specialiseringen av tjänsterna är kraven redan nu på en aldrig tidigare skådad nivå. Enligt Utbildningsstyrelsens prognostisering kommer cirka en miljon personer att lämna arbetsmarknaden före 2035. Antalet helt nya arbetsplatser är drygt 100 000. Kompetens på högskolenivå krävs i knappt 70 procent av de nya arbetsplatserna och i ungefär 54 procent av de arbetsplatser som ersätter sådana som försvunnit. I praktiken betyder detta att kompetens på högskolenivå krävs av över hälften av de nya arbetstagare som träder in på arbetsmarknaden. Samtidigt betyder det att befolkningen i arbetsför ålder måste ha tillgång till verktyg för att svara mot kompetenskraven. På arbetsmarknaden finns fortfarande över 300 000 personer i arbetsför ålder som inte har examen på andra stadiet. OECD (2020b) bedömer att efterfrågan och bristen på arbetskraft endast i liten grad hänför sig till personer med låg utbildning och förutspår att bland annat befolkningens allt högre genomsnittsålder framöver kommer att öka bristen på högt utbildade arbetstagare.

Omvandlingen av arbetet kan också öka skillnaderna mellan dem som klarar sig och dem som har svårt att klara sig i förändringen. De vars kapital, kompetenser och färdigheter motsvarar förändringarna kan gynnas, men för andra kan förändringarna betyda sysselsättningssvårigheter, sämre utkomst och en allmän osäkerhet. God utbildnings- och kompetensnivå inom hela befolkningen är en grund för framgång, och kontinuerligt lärande kan vara svaret på de problem som omvandlingen för med sig samtidigt som det främjar social rättvisa.

När en stor del av de barn som inleder skolan kommer att få sådana arbetsuppgifter som ännu inte existerar, då arbetet hos en stor del av de nuvarande löntagarna och företagarna antingen försvinner eller innehållet i det förändras till och med flera gånger under yrkeskarriären och när arbetets förhållande till tid, plats och anställningsförhållande förändras, kan inte heller utbildningssystemet fortsätta utan förändringar. Förändringarna i arbetet och förändringstakten utmanar hela utbildningssystemet från examenssystem, examina och examenskomponenter till läroplaner, inlärningsmiljöer, inlärningsformer och lärarroller. Med tanke på förberedelser för det nya arbetslivet och skapandet av nya arbeten är det väsentligt att beakta att förändringarna i arbetet också omformar samarbetet mellan utbildning, FUI-verksamhet och arbetslivet och villkoren för det.

- Utbildningsnivån har ett starkt samband med framgång på arbetsmarknaden.
- Förändringarna i arbetets innehåll och uppkomsten av helt nya yrken är en utmaning för såväl innehållet i examina som för den traditionella synen på examina och examensstrukturen.
- Förändringarna i innehållet i arbetet betonar betydelsen av kompetenshelheter, som traditionellt har setts som allmänbildning, för framgång i arbetet; yrkesbildning och allmänbildning är närmare varandra än förr och flätas samman. Också arbete och lärande kommer att vara allt närmare varandra.
- Enligt prognoser betonas behovet av kompetens på högskolenivå i framtiden.
- För att tillgodose behovet av arbetskraft förutsätts det att prognostiseringsresultaten används i beslutsfattandet, att utbudet av utbildning riktas och att utbildningens attraktivitet säkerställs.
- Omvandlingen av arbetet kan öka skillnaderna mellan dem som klarar sig och dem som har svårt att klara sig i förändringen. God utbildnings- och kompetensnivå inom hela befolkningen är en grund för framgång, och kontinuerligt lärande kan vara svaret på de problem som omvandlingen för med sig samtidigt som det främjar social rättvisa.

Fostran och utbildning stärker aktivt medborgarskap och demokrati

Den ökande ojämlikheten i deltagande, den bristande tron på demokratin och känslan av att beslutsfattarna och besluten fjärrar sig från människors vardag är betydande sociala problem. Ekonomisk och annan välfärd är inte tillräckligt jämnt fördelad vilket har lett till att många har blivit besvikna. Denna besvikelse har åtminstone delvis lett till att upplevelsen av delaktighet har minskat och att proteströrelser uppstått. I dessa rörelser har man också observerat en nedgång i uppskattningen av vetenskapliga

data och sakkunskap vilket kan leda till att uppskattningen av utbildning och lärande minskar.

I en internationell jämförelse är förtroendet för samhället och även uppskattningen av utbildningen på en hög nivå i Finland. Den normativa grunden för undervisning om demokrati och mänskliga rättigheter är på en god nivå i Finland. Demokrati och mänskliga rättigheter är kärnan i värdegrunden för finländsk utbildning från småbarnspedagogiken till högskolenivån. Fostran och utbildning spelar en nyckelroll för att stödja växandet mot demokrati, aktivt medborgarskap och ett samhälle som värdesätter mänsklighet.

Enligt lagen om grundläggande utbildning (628/1998) är målet med utbildningen att stödja elevernas utveckling till humana människor och etiskt ansvarskännande samhällsmedlemmar samt att ge dem sådana kunskaper och färdigheter som de behöver i livet. Undervisningen ska främja bildningen och jämlikheten i samhället och elevernas förutsättningar att delta i utbildning och i övrigt utveckla sig själva under sin livstid. Enligt lagarna ska gymnasie- och yrkesutbildning stödja de studerandes utveckling till aktiva samhällsmedlemmar.

I värdegrunden för grunderna i läroplanen för småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning konstateras det att småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning bygger på respekt för livet och de mänskliga rättigheterna. Den styr till att försvara dem och människovärdets okränkbarhet. Småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen främjar välfärd, demokrati och aktivt deltagande i den närmaste omgivningen och i medborgarsamhället. Målet för jämställdhet och principen för omfattande likvärdighet styr utvecklingen av både småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen.

Deltagande i samhällelig verksamhet är grundförutsättningen för att demokratin ska fungera. Färdigheter för deltagande och påverkan samt en ansvarsfull attityd gentemot framtiden kan endast inhämtas genom träning. Gemenskapen i skolan och inom småbarnspedagogiken ger trygga ramar för detta arbete. Samtidigt skapar småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen en grund för lärande för barn och elever i utvecklingen till aktiva samhällsmedlemmar som på ett ansvarsfullt sätt utnyttjar de demokratiska rättigheterna och friheterna. Småbarnspedagogiken och skolan har till uppgift att stärka delaktigheten hos alla barn och elever.

En internationell studie om kunskaper, engagemang och attityder i samhällsfrågor hos ungdomar (ICCS, International Civic and Citizenship Education Study) har som mål att undersöka hurdana färdigheter ungdomarna har att fungera som aktiva

medborgare i samhället på 2000-talet. Studien har genomförts i Finland tidigare 1999 och 2009. Finland har varit bland de fyra bästa länderna i fråga om samhällskunskap sedan CIVED-undersökningen 1999. De bästa länderna 2009 och 2016 var Danmark, Finland, Taiwan och Sverige.

De finländska ungdomarna har i fråga om kunskaperna och inställningen utmärkta grundläggande färdigheter till samhällsengagemang men majoriteten av ungdomarna saknar intresse för och/eller behov av aktivt deltagande. Trots de utmärkta kunskaperna var de finländska ungdomarnas tilltro till den egna förmågan att agera i samhället svagast bland de länder som deltog i studien. Ungdomarnas tilltro till den egna förmågan hade ett samband med kommande aktivt deltagande så att ju bättre tilltro, desto sannolikare är det att de deltar i skolan och lagliga demonstrationer, röstar och deltar i andra former av politisk verksamhet än röstning.

- Deltagande i samhällelig verksamhet är grundförutsättningen för att demokratin ska fungera. Demokrati och mänskliga rättigheter är kärnan i värdegrunden för finländsk utbildning från småbarnspedagogiken till högskolenivån.
- Finländarnas förtroende för varandra och olika samhälleliga aktörer har i en internationell jämförelse varit på en hög nivå men på 2010-talet har det vacklat.
- Förtroendet och samhällsengagemanget är störst i de samhällsgrupper vars medlemmar är högutbildade och som har bra hälsa, optimistiska framtidsutsikter och en positiv inställning till verkställande myndigheter och ekonomin.
- De finländska ungdomarna har i fråga om kunskaperna och inställningen utmärkta grundläggande färdigheter till samhällsengagemang men majoriteten av ungdomarna saknar intresse för och/eller behov av aktivt deltagande. Trots de utmärkta kunskaperna är de finländska ungdomarnas tilltro till den egna förmågan att agera i samhället svag i en internationell jämförelse.
- Färdigheter för deltagande och påverkan samt en ansvarsfull attityd gentemot framtiden kan endast inhämtas genom träning.
- Fostran och utbildning spelar en nyckelroll i växandet mot demokrati, aktivt medborgarskap och ett samhälle som värdesätter mänsklighet.

Internationalism och globalt ansvar

En ny världsordning håller på att uppstå. Västvärldens ekonomiska ledning har krympt och tyngdpunkten har flyttats till Asien. I synnerhet Kina har befäst sin ledande ställning och strävar efter att stärka sin globala ställning också i vetenskaper och teknologi. Globala fenomen och problem – klimatförändringen, miljöns tillstånd,

befolkningsutvecklingen och omvälvningar i teknologin och arbetet – betonar det ömsesidiga beroendet. De värderingar och principer som EU och multilaterala internationella organisationer representerar ifrågasätts emellertid allmänt. Den internationella situationen präglas av oförutsägbarhet och osäkerhet vilket inverkar på det internationella samarbetet i alla sektorer.

Finland är ett exportinriktat land som är beroende av internationalism i alla dess former. Det finländska samhället har under de senaste åren blivit allt mer internationellt bland annat till följd av invandring och det mer globala arbetslivet. Utbildningssystemet måste kunna utbilda sakkunniga som har förmåga och intresse för internationell växelverkan världen över. Öppenhet och internationalism förutsätter kunskaper, färdigheter och attityder som bland annat utvecklas genom internationell rörlighet och internationellt samarbete. Internationalisering av forskning och utbildning, inklusive internationalisering på hemmaplan främjar öppenheten och flexibiliteten i hela det finländska samhället. Betydelsen av internationalisering på hemmaplan betonas av att den erbjuder likvärdiga möjligheter till internationalisering. Betydelsen av global fostran har ökat i och med de gemensamma globala utmaningarna och Agenda 2030.

Språkkunskaper är en viktig del av internationell kompetens och det internationella samarbetet ställer nya krav på språkkunskaperna. I och med invandringen har antalet personer som har andra språk som modersmål ökat. Den ökade invandringen påverkar behovet av språkutbildning men stärker också vår nationella språkreserv.

Globalt ansvar och konsekvent politik är centrala principer vid verkställandet av hållbar utveckling. Det bärande temat för Agenda 2030 är att ingen ska bli efter i utvecklingen. I enlighet med det globala ansvaret måste Finland främja också andras möjligheter till hållbar utveckling. Som ett land med högklassig utbildning och forskning har Finland förmåga att producera lösningar på samhälls- och globala problem, såsom inlärningskrisen. Pandemin har förvärrat den globala inlärningskrisen vilket innebär att utbildningssystemet i många länder inte ens producerar tillräcklig grundläggande kunskap. Stängning av läroanstalter under pandemin har enligt Unescos bedömning gällt upp till 1,8 miljarder barn och ungdomar. Det finländska kunnandet kan bidra till att övervinna inlärningskrisen och främja målen för hållbar utveckling enligt Agenda 2030.

Kompetens och utbildning har en stark roll i staternas tillväxtstrategier. Den globala efterfrågan på utbildning är fortfarande hög även om coronakrisen har haft betydande inverkan på studerandenas internationella rörlighet. Finland är känt som ett attraktivt land med stark sakkunskap. Finlands anseende har främjats och stärkts i världen bland annat genom utbildnings- och forskningsnätverk och strategiskt deltagande. Det

finns en internationell efterfrågan på utbildningstjänster och åtgärderna inom utbildningsexporten har stärkts.

Finland lockar fler utländska högskolestuderande (8 %) än genomsnittet inom OECD men släpar ändå efter många jämförelseländer. Sett till forskarnas rörlighet kunde Finlands synlighet och attraktivitet fortfarande förbättras. Genom mer internationell utbildning och forskning kan arbetskrafts- och kompetensinvandring och utbildningsexport främjas.

Utbildningsexport är ett centralt sätt att fullgöra globalt ansvar och påverka kunskapsinnehållet och innehållet i utbildningen på olika håll i världen. I utbildningsexport är det fråga om både ekonomisk verksamhet och inverkan på utbildning och dess innehåll.

Utbildningsexporten har ökat och blivit mångsidigare under de senaste åren. Omsättningen för de företag som bedriver utbildningsexport har fram till utgången av 2019 stigit till totalt 387 miljoner euro. Coronaåret har tillfälligt bromsat åtgärderna inom utbildningsexport. Utbildningsexportens värde i ekonomin och investeringarna i den kan dock på lång sikt ökas avsevärt. Verksamheten grundar sig också i fortsättningen på styrkorna i det finländska utbildningssystemet, den omfattar tjänster och produkter från småbarnspedagogik till högskoleutbildning och kontinuerligt lärande. I bästa fall kan affärsmässigt lönsamt internationellt samarbete och interaktion förnya utbildningstjänsterna och öka vidsyntheten i hela utbildningssystemet också i Finland.

- Globala fenomen och problem – klimatförändringen, miljöns tillstånd, befolkningsutvecklingen och omvälvningarna i teknologin och arbetet – understryker ländernas ömsesidiga beroende. Multilateralt samarbete och forum för det (bl.a. FN, Europarådet, WTO) och de värderingar och principer som de representerar ifrågasätts allmänt. Den internationella situationen präglas av oförutsägbarhet och osäkerhet vilket inverkar på det internationella samarbetet i alla sektorer.
- I enlighet med det globala ansvaret måste Finland främja också andras möjligheter till hållbar utveckling. Som ett land med högklassig utbildning och forskning har Finland förmåga att producera lösningar på samhälleliga och globala problem, såsom inlärningskrisen.
- Utbildningssystemet måste kunna utbilda sakkunniga som har förmåga och intresse för internationell växelverkan världen över. Språkkunskaper är en viktig del av internationell kompetens och det internationella samarbetet ställer nya krav på språkkunskaperna.
- Genom mer internationell utbildning och forskning kan arbetskrafts- och kompetensinvandring och utbildningsexport främjas.

Miljöns tillstånd och klimatförändringen – hot och möjligheter för utbildning och forskning

En kritisk fråga för mänskligheten är om vi är kapabla att vidta åtgärder för att avvärja klimatförändringen, miljöförstörelsen och den ekologiska katastrofen innan det är för sent. Målet är att bygga en hållbar verksamhetsmodell med hjälp av vilken fotavtrycket (de negativa konsekvenserna) av människans verksamhet kan ändras till positiva konsekvenser, alltså handavtryck. Negativa konsekvenser är bland annat energiförbrukningen och växthusgasutsläppen till följd av den, utnyttjande av råvaror och utsläppen till luft, vatten och mark. Positiva konsekvenser är bland annat minskningen av växthusgasutsläppen, återvinning av råvaror samt digitala lösningar som stöd för miljö- och naturskyddet.

FN:s mål för hållbar utveckling (Agenda 2030), Europeiska kommissionens Green Deal samt klimatmålen (Parisavtalet och förslaget till Europeiska klimatlagen) ger en roll och ansvar till alla aktörer i samhället för att ekonomin och samhället ska vara klimatneutrala före 2050.

Finlands starka sidor enligt undersökningar om hållbar utveckling är högklassig utbildning och den kompetens som grundar sig på den samt den allmänna stabiliteten i samhällssystemen. Centrala problem är klimatförändringen och överdriven konsumtion av naturresurser samt den ekonomiska utvecklingen och sysselsättningsutvecklingen. Regeringen kommer att agera på ett sätt som resulterar i att Finland blir koldioxidneutralt 2035 och koldioxidnegativt kort därefter. Enligt regeringsprogrammet ska i samarbete med aktörer i branschen utarbetas sektorspecifika färdplaner för koldioxidsnålhet som samordnas med de nya klimatåtgärderna. Färdplanerna hjälper till exempel den offentliga sektorn att bedöma hur forsknings- och utvecklingsfinansieringen för att stödja koldioxidsnålhet ska allokteras under de kommande åren. Nya klimatlösningar är en enorm möjlighet för näringslivet, men utvecklingen av dem kräver stark och systematisk digitalisering av samhället, utbildning och forskning, FUI-finansiering och möjliggörande av export av klimatlösningar. Utsläppen bör minskas i flera delar av värdekedjan och behovet av nya lösningar är enormt.

Lösningar på dessa problem kan hittas genom att allt mer utnyttja IKT-potential vid minskningen av utsläppen och ökningen av resurseffektiviteten, samtidigt som det skapar marknader för det finländska kunnandet bland annat vid planering av programvara, energieffektiv utrustning och utrustningsrum. Utbildning och forskning har en betydande roll: både näringslivet och samhället i stort behöver kompetenser som hänför sig till uppnåendet av klimatmålen.

Cirkulär ekonomi

Utbildning skapar både kompetens och medvetenhet och den har positiv inverkan på att stärka det miljövänliga tankesättet inom såväl forskningsgemenskapen, IKT-sektorn som bland vetenskapspolitiska aktörer och bland medborgare. Samtidigt som digitaliseringen fortsätter kommer övergången till koldioxidneutralitet att inverka på alla branscher och för med sig ett behov av kompetenser inom cybersäkerhet och service samt ett behov att förnya affärsverksamheten. Behovet av tekniska kunskaper ökar i alla branscher, också i "icke-tekniska" branscher och i servicesektorn. Redan nu råder det brist på sakkunniga inom produktionsteknik, marknadsföringsanalys, artificiell intelligens och cirkulär ekonomi.

Undervisnings- och kulturministeriet har vid högskoleförhandlingarna lyft fram målen om koldioxidneutralitet och främjande av cirkulär ekonomi. Lösningarna ligger i händerna på högskolorna, i synnerhet i fråga om utbildningen av sakkunniga. Många nya teknologier behöver en kompetent grupp av personer som utnyttjar dem, såsom sakkunniga inom klimatvänlig programmering och redovisning.

Forskningsverksamhet tar fram lösningar och innovationer på allmänt plan för hela samhället. Utöver de naturvetenskapliga fenomenen i samband med klimatiförändringen undersöker forskarsamhället i dag allt mer anpassningen till och stävjandet av klimatiförändringen. Till exempel Finlands Akademi's forskningsprogram CLIMATE söker lösningar på hur människorna ska kunna göra val i frågor som gäller stävjande av eller anpassning till klimatiförändringen och hur samhället kan skapa premisser för att dessa val kan göras på hållbara och lika grunder.

Särskilt genom de digitala forskningsinfrastrukturerna bidrar forskningsverksamheten både till IKT-fotavtryck och positiva konsekvenser inom IKT-branschen. Digitala tjänster och objekt är immateriella och således till stor del bortkopplade från det materiella värdeskapandet, utom i fråga om infrastruktur och dess energiförbrukning. Att införa hållbarhetsmål också i de forskningsinfrastrukturer som finansieras av Finlands Akademi och de tjänster som undervisnings- och kulturministeriet erbjuder högskolorna via CSC skulle bland annat innebära utveckling och utnyttjande av koldioxidsnåla lösningar för datorhallar och datahantering, utveckling av IKT-upphandlingskompetens som stöder cirkulär ekonomi, minskande av fotavtrycket av programutveckling och redovisning samt framför allt spårbarhet, öppenhet och transparens gentemot dem som använder IKT-lösningarna för att kunna göra välgrundade beslut och val för att minska fotavtrycket.

Finland har möjlighet att utnyttja sitt högklassiga kunnande och den omfattande digitaliseringen för att ta fram lösningar till både cirkulär ekonomi och till exempel cleantech och nätverk för hållbart värdeskapande.

Småbarnspedagogiken och utbildningen spelar en viktig roll i att utveckla en hållbar livsstil. Beaktande av teman för hållbar utveckling på alla utbildningsstadier, ur perspektiv för olika läroämnen och vetenskapsgrenar hjälper studerandena att förstå naturen, ekonomin och samhällets verksamhet och samspelet mellan dem. I grunderna för läroplanerna för småbarnspedagogik, grundläggande utbildning och gymnasiet nämns redan begreppet "ekosocial bildning". Med begreppet avses i läroplanerna att människan ska förstå att ekologisk hållbarhet är en förutsättning för social hållbarhet och tillgodoseende av de mänskliga rättigheterna.

- FN:s mål för hållbar utveckling (Agenda 2030), Europeiska kommissionens Green Deal samt klimatmålen (Parisavtalet och förslaget till Europeiska klimatlagen) ger en roll och ansvar till alla aktörer i samhället för att ekonomin och samhället ska vara klimatneutrala före 2050.
- Enligt undersökningar om hållbar utveckling är Finlands starka sidor högklassig utbildning och den kompetens som grundar sig på den samt den allmänna stabiliteten i samhällssystemen. Centrala problem är klimatförändringen och överdriven konsumtion av naturresurser samt den ekonomiska utvecklingen och sysselsättningsutvecklingen.
- Nya klimatlösningar är en enorm möjlighet för näringslivet, men utvecklingen av dem kräver stark och systematisk digitalisering av samhället, utbildning och forskning, FUI-finansiering och möjliggörande av export av klimatlösningar.
- Utbildning och forskning har en betydande roll: både näringslivet och samhället i stort behöver kompetenser som hänför sig till uppnåendet av klimatmålen.
- Miljöskydd och förebyggande av klimatförändringen förutsätter nya medborgarfärdigheter och de ska beaktas i all utbildning från småbarnspedagogik till fritt bildningsarbete.

Källor

- Eskelinen, N., Erola, J. Karhula, A., Ruggera, L. & Sirniö, O. 2020. Eriarvoisuuden periytyminen. Teoksessa Mattila, M. (toim.), Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa-säätiö
- Flisi, S., Blasko, Zs. 2019. A note on early childhood education and care participation by socio-economic background. Publications Office of the European Union, Luxemburg, 2019, ISBN 978-92-76-09694-8, doi:10.2760/315380, JRC117663.
- Fryer, R.G. 2016. The production of human capital in developed countries: evidence from 196 randomized field experiments. National bureau of economic research working paper 22130. <http://www.nber.org/papers/w22130>
- Härkönen, J & Sirniö, O. 2020. Koulutuksen ylisukupolvinen eriarvoisuus on kasvanut. Tackling Inequalities in Time of Austerity (TITA) Policy Brief 3/2020. https://blogit.utu.fi/tita/wp-content/uploads/sites/45/2020/08/Harkonen_ja_Sirnio.pdf
- Kailaheimo-Lönnqvist, S., Kilpi-Jakonen, E., Niemelä, M & Prix, I. 2020. Eriarvoisuus koulutuksessa. Teoksessa Mattila, M. (toim.), Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa-säätiö
- Kestilä, L. & Martelin, T. 2018. Suomen väestörakenne ja sen kehitys. Teoksessa Suomalaisten hyvinvointi 2018. Toim. Kestilä L. ja Karvonen, S. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Keyriläinen, M. 2019. Perhevapaan vaikutus naisten urakehitykseen kielteisempi korkeakoulutetuilla. <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/perhevapaan-vaikutus-naisten-urakehitykseen-kielteisempi-korkeakoulutetuilla/> Haettu 17.3.2020
- Luoma, T. 2020. Taiteen perusopetus 2020 – selvitys taiteen perusopetuksen järjestämisestä lukuvuonna 2019-2020. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2020:4.
- OECD 2018. Equity in Education: Breaking Down Barriers to Social Mobility, PISA, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264073234-en>
- Riihelä, M. & Tuomala, M. 2019. Ovatko tuloerot Suomessa kasvaneet luultua enemmän? Talous ja yhteiskunta 1/2019, 30-37.

Stenvall, J. & Syväjärvi, A. 2006 Onks tietoo? Valtion informaatio-ohjaus kuntien hyvinvointitehtävissä. Valtionvarainministeriö, tutkimukset ja selvitykset 3/2006.

Suominen, A. 2019. Selvitys taiteen perusopetuksen rahoitusjärjestelmän uudistamistarpeista taiteen perusopetuksen saatavuuden turvaamiseksi sekä rahoitusjärjestelmän selkeyttämiseksi ja ajantasaistamiseksi. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2019:27.

Tervola, J. 2015. Maahanmuuttajien kotihoidon tuen käyttö 2000-luvulla. Yhteiskuntapolitiikka 80(2), 121–133.

Statistikcentralen 2019. Koulutukseen hakeutuminen
https://www.tilastokeskus.fi/til/khak/2018/khak_2018_2019-12-12_tie_001_fi.html
Haettu 1.2.2020

Tukia, H. & Wilskman, K. Informaatio-ohjaus kuntien tukena hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä. THL, raportti 57/2011.

Finansministeriet. 2020. Peruspalvelujen tila 2020. Ikä- ja aluerakenteen muutoksessa, kysynnän ja kustannusten paineessa. Kunta-asiat. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:6.

Vanttaja, M. & af Ursin, P. & Järvinen, T. 2019. Kouluun sitoutumattomien nuorten tausta ja tulevaisuusodotukset yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):5-6, 491-503.